

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

**Vodič kroz članak 6.
Europske konvencije
o ljudskim pravima**

**Pravo na pošteno suđenje
(građanski aspekt)**

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Izdavači ili organizacije koje žele reproducirati ovo izvješće (ili njegov prijevod) u tisku ili *online* trebaju se javiti na publishing@echr.coe.int za daljnje upute.

Ovaj vodič pripremio je Odjel za istraživanje i knjižnicu Uprave Jurisconsulta, te on ne obvezuje Sud. Tekst je dovršen 30. travnja 2013. godine i može podlijegati uredničkim izmjenama.

Ovaj je vodič dostupan za preuzimanje na www.echr.coe.int (Sudska praksa - Analiza sudske prakse – Vodiči kroz sudsku praksu).

Za ažuriranje ove publikacije pratite račun Suda na Twitteru: <https://twitter.com/echrpublication>.

Za ovaj prijevod, koji se objavljuje u dogovoru s Vijećem Europe i Europskim sudom za ljudska prava, odgovoran je isključivo Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.

© Vijeće Europe/Europski sud za ljudska prava, 2013.

Sadržaj

Sadržaj	3
Bilješka čitateljima.....	5
I. Područje primjene: pojam „prava i obveze građanske naravi“	6
A. Opće pretpostavke za primjenjivost članka 6. stavka 1.	6
1. Izraz „spor“	7
2. Postojanje dokazivog prava u domaćem pravu.....	8
3. „Građanska“ narav prava	9
4. Privatna prava: materijalna dimenzija.....	9
B. Proširenje na druge vrste sporova	10
C. Primjenjivost članka 6. na postupke osim glavnog postupka.....	11
D. Izuzeta pitanja	12
II. Pravo na sud	14
A. Pravo na sud i na pristup sudu	14
1. Pravo koje je praktično i učinkovito	14
2. Ograničenja.....	16
B. Odricanje	18
1. Načelo	18
2. Uvjeti	18
C. Besplatna pravna pomoć.....	18
1. Odobranje besplatne pravne pomoći	18
2. Učinkovitost dodijeljene besplatne pravne pomoći.....	19
III. Institucionalni zahtjevi	20
A. Pojam “sud”	20
1. Autonomni pojam.....	20
2. Razina nadležnosti	21
3. Preispitivanje koje provodi sud koji ima punu nadležnost.....	21
4. Izvršenje presuda.....	24
a. Pravo na brzu provedbu pravomoćne i obvezujuće sudske odluke	24
b. Pravo ne dovođenja u pitanje pravomoćne sudske odluke	26
B. Ustanovljenje zakonom	26
C. Neovisnost i nepristranost	27
1. Opća razmatranja	27
2. Neovisan sud	27
a. Neovisnost vis-à-vis izvršne vlasti.....	28
b. Neovisnost vis-à-vis parlamenta.....	28
c. Neovisnost vis-à-vis stranaka.....	28
d. Kriteriji za procjenjivanje neovisnosti.....	28
i. Način imenovanja članova tijela	29
ii. Trajanje mandata članova tijela.....	29
iii. Jamstva protiv vanjskog pritiska	29
iv. Dojam neovisnosti	29
3. Nepristrani sud	29
a. Kriteriji za ocjenu nepristranosti	30
i. Subjektivni pristup	30

ii. Objektivni pristup	30
b. Situacije u kojima se može pojaviti pitanje nepostojanja sudske nepristranosti.....	31
i. Situacije funkcionalne prirode.....	31
α. Izvršavanje i savjetodavnih i sudbenih funkcija u istom predmetu	31
β. Izvršavanje i sudbenih i izvansudskih funkcija u istom predmetu	31
χ. Obnašanje različitih sudbenih funkcija.....	32
ii. Situacije osobne prirode	33
IV. Postupovni zahtjevi.....	33
A. Poštenost.....	33
1. Opća načela	33
2. Područje primjene	34
Primjeri	36
3. Četvrti stupanj	38
a. Opća načela	38
b. Domašaj i granice nadzora koji provodi Sud	39
c. Dosljednost domaće sudske prakse.....	40
4. Kontradiktorni postupak.....	41
5. Jednakost stranaka u postupku	42
6. Izvođenje dokaza	44
a. Iskazi svjedoka	44
b. Nalazi i mišljenja vještaka	44
7. Obrazloženja sudskih odluka	45
B. Javna rasprava	46
1. Rasprava	46
2. Donošenje presude.....	49
C. Duljina postupka.....	50
1. Utvrđivanje duljine postupka	50
2. Ocjena zahtjeva razumnog roka	51
a. Načela	51
b. Kriteriji	52
i. Složenost predmeta.....	52
ii. Ponašanje podnositelja.....	52
iii. Ponašanje nadležnih tijela	52
iv. Što se dovodi u pitanje u sporu	54
Popis citiranih predmeta.....	55

Bilješka čitateljima

Ovaj vodič jedan je u nizu vodiča kroz sudsku praksu koje je objavio Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu „Sud“, „Europski sud“ ili „Strasburški sud“) kako bi informirao pravne praktičare o najvažnijim presudama koje je donio Strasburški sud. U vodiču se analizira i sažima sudska praksa donesena temeljem članka 6. (građanski aspekt) Europske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija“ ili „Europska konvencija“) do 30. travnja 2013. godine. Čitatelji će u njemu naći ključna načela iz ovog područja kao i mjerodavne presedane.

Sudska je praksa citirana selektivno: radi se o vodećim, značajnim i/ili nedavnim presudama i odlukama.*

Presude Suda ne služe samo za odlučivanje u predmetima pred Sudom već i općenitije, za pojašnjenje, čuvanje i razvoj pravila koja proizlaze iz Konvencije, čime doprinose tome da države poštuju obveze koje su preuzele kao Ugovorne stranke (*Irska protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 154., 18. siječnja 1978., Serija A br. 25). Stoga je zadaća sustava ustanovljenog Konvencijom odlučivati, u općem interesu, o pitanjima javne politike, čime se podižu opći standardi zaštite ljudskih prava i širi poznavanje jurisprudencije iz područja ljudskih prava diljem zajednice država potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije*[VV], br. stavak 89., 30078/06, ESLJP 2012).

---

*Citirana sudska praksa može biti na jednom ili oba službena jezika (engleskom ili francuskom) Suda i Europske komisije za ljudska prava. Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti zahtjeva koje su donijeli Vijeće ili Sud. Kratica “(odl.)” znači da se citira odluka Suda a “[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem.

Članak 6. – Pravo na pošteno suđenje

1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.

2. Svatko optužen za kazneno djelo smatrat će se nevinim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom.

3. Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

- a) da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega;
- b) da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane;
- c) da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava platiti branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja, kad to nalažu interesi pravde;
- d) da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe;
- e) besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.“

I. Područje primjene: pojam „prava i obveze građanske naravi“

Članak 6., stavak 1. Konvencije

“1 Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi... svatko ima pravo da ... sud... ispita njegov slučaj.“

A. Opće pretpostavke za primjenjivost članka 6. stavka 1.

1. Pojam „prava i obveze građanske naravi“ ne može se tumačiti isključivo u kontekstu domaćeg prava tužene države. To je „autonomni“ pojam koji proizlazi iz Konvencije. Članak 6. stavak 1. Konvencije primjenjuje se bez obzira na status stranaka, vrstu propisa kojima se uređuje kako će se o „sporu“ odlučiti te vrstu tijela koje je nadležno za odlučivanje o nekoj stvari (*Gruzijedis protiv Grčke*, stavak 34.).

2. Međutim, načelo prema kojem se autonomni pojmovi sadržani u Konvenciji moraju tumačiti s obzirom na današnje uvjete Sudu ne daje ovlast da tumači članak 6. stavak 1. kao da u tekstu nema pridjeva „građanski“ (s ograničenjima koje taj pridjev nužno određuje za kategoriju „prava i obveza“ na koje se taj članak primjenjuje, *Ferrazzini protiv Italije*[VV], stavak 30.).

3. Primjenjivost članka 6. stavka 1. u građanskim stvarima ovisi, prvo, o postojanju „spora“ (francuski: „contestation“). Drugo, spor se mora odnositi na „prava i obveze“ za koje se barem osporivo može reći da su priznati u domaćem pravu. Naposljetku, ta „prava i obveze“ moraju biti „građanske naravi“ u smislu Konvencije, iako im sam članak 6. ne daje nikakav određeni sadržaj u pravnim sustavima država ugovornica (*James i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 81.).

1. Izraz „spor“

4. Riječ „spor“ mora imati materijalni smisao, a ne samo formalni (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, stavak 45.). Nužno je gledati dalje od dojma i upotrebljenog izričaja i usredotočiti se na stvarnu situaciju u kontekstu okolnosti svakog pojedinog predmeta (*Gorou protiv Grčke*(br. 2) [VV], stavak 29. i *Boulois protiv Luksemburga*[VV], stavak 92.). Članak 6. ne primjenjuje se na izvanparnični i jednostrani postupak u kojem nema suprotstavljenih stranaka i koji se može pokrenuti samo u slučaju kada ne postoji spor oko prava (*Alaverdyan protiv Armenije*, (odl.), stavak 35.).

5. „Spor“ mora biti stvaran i ozbiljne naravi (*Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*,stavak 81.). To primjerice isključuje građanske postupke protiv zatvorskih vlasti zbog prisutnosti zatvorenika zaraženih HIV-om u zatvoru (*Skorobogatykh protiv Rusije*(odl.)). Primjerice, Sud je smatrao da je „spor“ stvaran u predmetu vezanom uz zahtjev državnom odvjetniku da podnese izvanredni pravni lijek jer je taj zahtjev bio sastavni dio cjelokupnog postupka kojem se podnositelj pridružio kao stranka sa zahtjevom za naknadu štete (*Gorou protiv Grčke* (br. 2) [VV], stavak 35.)

6. Spor se ne mora odnositi samo na stvarno postojanje prava već i na njegov opseg ili način na koje se ono treba ostvariti (*Bentham protiv Nizozemske*, stavak 32.). Može se odnositi i na činjenična pitanja.

7. Rezultat postupka mora biti izravno odlučujuć za pravo o kojemu je riječ (primjerice, *Ulyanov protiv Ukrajine*(odl.)). Prema tome, slaba veza ili neznatne posljedice nisu dovoljne da bi članak 6. stavak 1. bio u igri (*Boulois protiv Luksemburga*[VV],stavak 90.). Primjerice, Sud je utvrdio da postupak u kojemu se osporava zakonitost produženja dozvole za rad nuklearnoj elektrani ne ulazi u područje primjene članka 6. stavka 1. jer je veza između odluke o produženju i prava na zaštitu života, tjelesnu nepovredivost i imovinu bila „suviše slaba i nategnuta“ nakon što podnositelji nisu uspjeli dokazati da su osobno bili u opasnosti koja nije bilo samo konkretna već, i prije svega, neposredna (*Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*, stavak 40.; *Athanassoglou i drugi protiv Švicarske*[VV],stavci 46.-55.); vidi najnovije, *Sdruzeni Jihoceske Matky protiv Češke Republike*(odl.);za predmet koji se odnosi na ograničeno zagađenje bukom u tvornici vidi *Zapletal protiv Češke Republike*(odl.);za hipotetski utjecaj postrojenja za obradu otpada iz rudarstva na okoliš vidi *Ivan Atanasov protiv Bugarske*, stavci 90.-95. Slično tome, postupak koji su dva zaposlenika u javnom sektoru pokrenula kako bi osporili imenovanje jednog od svojih kolega na određeni položaj mogao bi imati samo neznatan utjecaj na njihova građanska prava (konkretno, njihovo pravo na imenovanje; vidi *Revel i Mora protiv Francuske*(odl.)).

8. Suprotno tome, Sud je utvrdio da je članak 6. stavak 1. primjenjiv u predmetu koji se odnosi na izgradnju brane koja bi poplavila selo podnositelja (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, stavak 46.) i u predmetu vezanom uz dozvolu za rad rudniku zlata koji koristi postupak cijanizacije u blizini sela podnositelja (*Taşkın i drugi protivTurske*, stavak 133.; vidi također *Zander protiv Švedske*, stavci 24.-25.). Najnovije, u predmetu vezanom uz zahtjev koji je podnijela lokalna udruga za zaštitu okoliša za sudsko preispitivanje lokacijske dozvole, Sud je utvrdio kako je postojala dovoljna veza između spora i prava na koje se pozivala pravna osoba, posebice s obzirom na status udruge i njezinih osnivača te činjenicu da je cilj koji su nastojali ostvariti bio prostorno i sadržajno ograničen (*L'Erablière A.S.B.L protiv Belgije*, stavci 28.-30.). Nadalje, postupak za obnavljanje poslovne sposobnosti osobe izravno je odlučujuć za njezina građanska prava i obveze (*Stanev protiv Bugarske* [VV], stavak 233.).

2. Postojanje dokazivog prava u domaćem pravu

9. Podnositelj se mora moći pozivati, na dokazivim temeljima, na pravo priznato u domaćem pravu (*Masson i Van Zon protiv Nizozemske*, stavak 48.; *Gutfreund protiv Francuske*, stavak 41. i *Boulois protiv Luksemburga*[VV], stavci 90.-94.). Članak 6. ne propisuje nikakav određen sadržaj „prava“ u domaćem pravu država ugovornica. Stoga u načelu, kad odlučuje postoji li pravo neke osobe, Sud mora uzeti u obzir domaće pravo. Jesu li vlasti imale slobodu odlučivanja hoće li odobriti mjeru koju je pojedini podnositelj zatražio pitanje je koje se može uzeti u obzir i koje može čak biti i odlučujuće. Ipak, sama činjenica da izričaj zakonske odredbe dopušta određenu slobodu odlučivanja ne isključuje postojanje nekog prava. Ostali kriteriji koje Sud može uzeti u obzir uključuju situacije u kojima su domaći sudovi priznali navodno pravo u sličnim okolnostima ili činjenicu da su potonji ispitivali osnovanost zahtjeva podnositelja (*ibid.* [VV], stavci 91.-101.).

10. Sud može odlučiti da su prava poput prava na život, na zdravlje, na zdrav okoliš i na poštovanje imovine priznata u domaćem pravu (*Athanassoglou i drugi protiv Švicarske*[VV],stavak 44.).

11. Pravo o kojem je riječ mora imati pravni temelj u domaćem pravu (*Szücs protiv Austrije*, stavak 33.).

12. Međutim, važno je istaknuti da odgovor na pitanje ima li osoba djelotvorni domaći zahtjev može ovisiti ne samo o sadržaju, propisno govoreći, relevantnog građanskog prava kako je određeno u nacionalnom pravu već i o postojanju postupovnih prepreka koje sprečavaju ili ograničavaju mogućnost podnošenja mogućih zahtjeva sudu. U potonjoj kategoriji predmeta može se primjenjivati članak 6. stavak 1. Konvencije (*Al-Adsani protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], stavak 47.; *McElhinney protiv Irske*[VV],stavak 25.). Međutim, on se u načelu ne može primjenjivati na materijalna ograničenja prava koja postoje u domaćem pravu (*Roche protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], stavak 119.). Institucije Konvencije ne mogu tumačenjem članka 6. stavka 1. stvoriti materijalno građansko pravo koje nema pravni temelj u dotičnoj državi (*ibid.*, stavak 117.).

13. Pri odlučivanju postoji li građansko „pravo“ i treba li ograničenje razvrstati kao materijalno ili postupovno, u obzir prvo treba uzeti odgovarajuće odredbe nacionalnog prava i način na koji ih tumače domaći sudovi (*Masson i Van Zon protiv Nizozemske*, stavak 49.). Nužno je gledati dalje od dojma, ispitati kako domaće pravo razvrstava određeno ograničenje i usredotočiti se na stvarnost (*Van Droogenbroeck protiv Belgije*, stavak 38.). Naposljetku, pravomoćna sudska odluka neće uvijek prigovorima podnositelja retroaktivno oduzeti dokazivost (*Le Calvez protiv Francuske*, stavak 56.). Primjerice, ograničeno područje primjene sudskog preispitivanja čina vanjske politike (zračni udari NATO-a na Srbiju) ne može zahtjeve podnositelja protiv države retroaktivno učiniti nedokazivima jer su domaći sudovi bili prvi put pozvani odlučivati o tom pitanju (*Marković i drugi protiv Italije* [VV], stavci 100.-02.).

14. Primjenjujući razliku između materijalnih ograničenja i postupovnih prepreka u svjetlu ovih kriterija, Sud je primjerice prihvatio da građanske tužbe protiv policije zbog nehaja (*Osman protiv Ujedinjene Kraljevine*) ili protiv lokalnih vlasti (*Z i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV]) ulaze u područje primjene članka 6. stavka 1., te je razmatrao je li pojedino ograničenje (izuzeće od progona ili odgovornosti) bilo razmjerno iz gledišta članka 6. stavka 1. S druge je strane smatrao da je izuzeće Krune od građanske odgovornosti *vis-à-vis*

pripadnika oružanih snaga proizašlo iz materijalnog ograničenja te da domaće pravo prema tome nije priznalo „pravo“ u smislu članka 6. stavka 1. Konvencije (*Roche protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], stavak 124.; vidi također *Hotter protiv Austrije*(odl.) i *Andronikashvili protiv Gruzije* (odl.)).

15. Sud je prihvatio da udruge također ispunjavaju uvjete za zaštitu iz članka 6. stavka 1. ako traže priznanje određenih prava i interesa svojih članova (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, stavak 45.) ili čak i točno određenih prava koja imaju kao pravne osobe (poput prava „javnosti“ na informacije i sudjelovanje u odlukama vezanima uz okoliš (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox et Mox protiv Francuske*(odl.)),ili kad se za djelovanje udruge ne može smatrati da je *actio popularis* (*L'Erablière A.S.B.L. protiv Belgije*).

16. Kad zakoni propisuju uvjete za primanje u zvanje ili struku, kandidat koji ispuni te uvjete ima pravo biti primljen u zvanje ili struku (*De Moor protiv Belgije*, stavak 43.). Primjerice, ako podnositelj iznese dokazive tvrdnje da on ili ona ispunjava zakonske uvjete za registraciju kao liječnik/liječnica, primjenjuje se članak 6. (*Chevrol protiv Francuske*, stavak 55.; vidi, s druge strane, *Bouilloc protiv Francuske*(odl.)). U svakom slučaju, kad se zakonitost postupka vezanog uz građansko pravo može osporiti pravnim sredstvom koje je podnositelj iskoristio, mora se zaključiti da je postojao „spor“ vezan uz „građansko pravo“ čak i ako je naposljetku utvrđeno da podnositelj nije ispunio zakonske uvjete (pravo na nastavak specijalizacije liječnika koju je podnositelj stekao u inozemstvu; vidi *Kök protiv Turske*, stavak 37.).

3. „Građanska“narav prava

17. Hoće li se pravo smatrati građanskim u smislu Konvencije potrebno je utvrditi na temelju materijalnog sadržaja i učinaka tog prava, a nena temelju pravnog razvrstavanja u domaćem pravu dotične države. Pri izvršavanju svojih nadzornih funkcija, Sud u obzir mora uzeti i cilj i svrhu Konvencije te nacionalne pravne sustave drugih država ugovornica (*König protiv Njemačke*, stavak 89.).

18. U načelu, primjenjivost članka 6. stavka 1. na sporove između privatnih pojedinaca koji su u domaćem pravu razvrstani kao građanski neosporena je pred Sudom (za predmet vezan uz sudsku rastavu vidi *Airey protiv Irske*, stavak 21.).

4. Privatna prava:materijalna dimenzija

19.Sud smatra kako se članak 6. stavak 1. primjenjuje na postupke koji u domaćem pravu ulaze u obuhvat pojma„javno pravo“, čiji je rezultat odlučujuć za privatna prava i obveze. U takvim se postupcima može, *inter alia*, raditi o dozvoli za prodaju zemljišta (*Ringeisen protiv Austrije*, stavak 94.), upravljanju privatnom klinikom (*König protiv Njemačke*, stavci 94.-95.), građevinskoj dozvoli (vidi, *inter alia*, *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, stavak 79.), vlasništvu i korištenju vjerske građevine (*Grkokatolička župa Sâmbata Bihor protiv Rumunjske*, stavak 65.), upravnoj dozvoli povezanoj sa zahtjevima za obavljanje zanimanja (*Bentham protiv Nizozemske*, stavak 36.), dozvoli za posluživanje alkoholnih pića (*Tre Traktörer Aktiebolag protiv Švedske*,stavak 43.) sporu vezanom uz plaćanje naknade za bolest ili ozljedu na radu (*Chaudet protiv Francuske*, stavak 30.).

20. Članak 6. na istoj je osnovi primjenjiv na stegovni postupak pred strukovnim tijelima kad se radi o pravu na obavljanje struke (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije; Philis protiv Grčke (br.2)*,stavak 45.), o zahtjevu zbog nehaja protiv države (*X. protiv Francuske*), tužbi za poništenje upravne odluke koja šteti pravima podnositelja (*De Geouffre de la Pradelle protiv Francuske*), upravnom postupku u vezi zabrane ribolova u vodama podnositelja (*Alatulkkila i drugi protiv Finske*,stavak 49.) i postupku u vezi s natječajem u kojem se radi o građanskom pravu, poput prava da osoba ne bude diskriminirana na temelju vjerskog uvjerenja ili političkog mišljenja kad se natječe za ugovor za izvršenje javnih radova (*Tinnelly & Sons Ltd i drugi i McElduff i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 61.; suprotno *I.T.C. Ltd protiv Malte*(odl.)).

21. Članak 6. stavak 1. primjenjiv je na prigovor građanske stranke u kaznenom postupku (*Perez protiv Francuske*[VV],stavci 70.-71.), osim u slučaju tužbe koja je podnesena isključivo zbog privatne osvete ili u svrhu kažnjavanja (*Sigalas protiv Grčke*, stavak 29.; *Mihova protiv Italije*(odl.)). Konvencija ne daje pravo kaznenog progona treće osobe ili izricanja kazne za kazneno djelo toj osobi. Da bi ulazilo u područje primjene Konvencije, takvo pravo mora biti nerazdvojivo od ostvarivanja prava žrtve na pokretanje građanskog postupka u domaćem pravu, makar samo kako bi se osigurala simbolična naknada ili zaštitilo građansko pravo poput prava na „neokrñjen ugled“ (*Perez protiv Francuske* [VV], stavak 70.; vidi također, vezano uz simboličnu naknadu, *Gorou protiv Grčke (br. 2)*[VV],stavak 24.) Stoga se članak 6. primjenjuje na postupke koji uključuju prigovore građanskih stranaka od trenutka kada se podnositelj prigovora pridružuje kao građanska stranka, osim ako su se on ili ona na nedvosmisleni način odrekli prava na naknadu.

22. Članak 6. stavak 1. također je primjenjiv na tužbu za naknadu štete zbog maltretiranja koje su navodno počinili predstavnici države (*Aksoy protivTurske*, stavak 92.).

B. Proširenje na druge vrste sporova

23. Sud je smatrao kako je članak 6. stavak 1. primjenjiv na sporove vezane uz socijalna pitanja, uključujući postupak vezan uz otkaz koji je zaposleniku uručila strana privatna tvrtka (*Buchholz protiv Njemačke*), postupak vezan uz socijalni dodatak (*Feldbrugge protiv Nizozemske*),čak i na osnovi bez doprinosa (*Salesi protiv Italije*),te postupak vezan uz obvezni doprinos za socijalno osiguranje (*Schouten i Meldrum protiv Nizozemske*). (Za poslodavčevo osporavanje zaključka da je bolest zaposlenika povezana s poslom, vidi *Eternit protiv Francuske* (odl.), stavak 32.). U tim je predmetima Sud smatrao kako aspekti privatnog prava prevladavaju nad aspektima javnog prava. Uz to, smatrao je da postoje sličnosti između prava na doplatku za socijalnu skrb i prava na naknadu za nacistički progon od zaklade privatnog prava (*Woś protiv Poljske*,76.).

24. Sporovi vezani uz javne službenike u načelu ulaze u područje primjene članka 6. stavka 1. U predmetu *Pellegrin e* [VV], stavci 64.-71., Sud je primijenio „funkcionalni“ kriterij. U presudi u predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], stavci 50.-62., odlučio se za novi pristup. Sada vrijedi načelo prema kojem postoji predmnijeva da se primjenjuje članak 6., a tužena država mora dokazati, prvo, da podnositelj koji je državni službenik nema pravo pristupa sudu na temelju nacionalnog prava i, drugo, da je isključenje prava na temelju članka 6. za javnog službenika opravdano (vidi posebice stavak 62.). Ako je podnositelj imao pristup sudu na temelju nacionalnog prava, primjenjuje se članak 6. (čak i na aktivne vojne časnike i njihove zahtjeve pred vojnim sudovima: vidi *Pridatchenko i drugi protiv Rusije*, stavak 47.). Nepravosudno tijelo može se prema domaćem pravu smatrati „sudom“u materijalnom smislu te riječi ako je sasvim jasno da obavlja sudske funkcije (*Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*,stavci 88.-91.). S obzirom na drugi kriterij, isključenje mora biti opravdano zbog „objektivne osnove u interesu države“. To državu obvezuje da dokaže kako je predmet spora o kojemu je riječ vezan uz obnašanje državne vlasti ili da je u pitanje doveo posebnu vezu između državnog službenika i države. Stoga u načelu ne može postojati nikakvo opravdanje za isključenje redovnih radnih sporova iz jamstava članka 6., poput sporova vezanih uz plaće, doplatke ili slična prava, na temelju posebne prirode odnosa između određenog državnog

službenika i države o kojoj je riječ (vidi, primjerice, spor vezan uz pravo policijskog osoblja na posebni doplatak u predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV]). S obzirom na kriterije utvrđene u presudi *Vilho Eskelinen*, Sud je utvrdio da je članak 6. stavak 1. primjenjiv na postupak zbog neopravdanog otkaza koji je pokrenuo zaposlenik veleposlanstva (tajnik i djelatnik na centrali u poljskom veleposlanstvu: vidi *Cudak protiv Litve* [VV], stavci 44.-47.; i slično, voditelj računovodstva: *Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], stavak 39.), viši policijski službenik (*Šikić protiv Hrvatske*, stavci 18.-20.) ili vojni časnik pred vojnim sudovima (*Vasilchenko protiv Rusije*, stavci 34.-36.), na postupak vezan uz pravo na postavljanje na položaj parlamentarnog pomoćnika (*Savino i drugi protiv Italije*), na stegovni postupak protiv suca (*Olujčić protiv Hrvatske*), na žalbu tužitelja protiv predsjedničke uredbe kojom se nalaže njegovo premještanje (*Zalli protiv Albanije* (odl.) i druge u tom predmetu citirane predmete) te na postupak vezan uz profesionalnu karijeru carinika (pravo na podnošenje zahtjeva za unutarnje promaknuće: vidi *Fiume protiv Italije*, stavci 33.-36.).

25. Ustavni sporovi mogu također ući u područje primjene članka 6. ako postupak pred ustavnim sudom ima odlučujuć utjecaj na ishod spora (o „građanskom“ pravu) pred redovnim sudovima (*Ruiz-Mateos protiv Španjolske*). To ne vrijedi u slučaju sporova vezanih uz predsjedničku uredbu kojom se pojedincu dodjeljuje državljanstvo kao iznimna mjera ili sporova vezanih uz utvrđivanje je li predsjednik prekršio svoju ustavnu prisegu (*Paksas protiv Litve* [VV], stavci 65.-66.). Kriteriji za primjenu članka 6. stavka 1. na privremenu mjeru obuhvaćaju i ustavni sud (*Kübler protiv Njemačke*, stavci 47.-48.).

26. Naposljetku, članak 6. primjenjuje se i na druga pitanja koja nisu strogo materijalna poput okoliša, u kojima može doći do sporova vezanih uz pravo na život, zdravlje ili zdrav okoliš (*Taşkın i drugi protiv Turske*); udomljavanje djece (*McMichael protiv Ujedinjene Kraljevine*); školovanje djece (*Ellès i drugi protiv Švicarske*, stavci 21.-23.); pravo na utvrđivanje očinstva (*Alaverdyan protiv Armenije* (odl.), stavak 33.); pravo na slobodu (*Laidin protiv Francuske (br. 2)*); organizaciju pritvora zatvorenika (primjerice, sporovi vezani uz ograničenja kojima su zatvorenici podvrgnuti zbog smještaja u jedinicu visoke sigurnosti (*Enea protiv Italije* [VV], stavci 97.-107.) ili u ćeliju visoke sigurnosti (*Stegarescu i Bahrin protiv Portugalaa*)), ili stegovni postupak čija je posljedica ograničenje obiteljskih posjeta zatvoru (*Gülmez protiv Turske*, stavak 30.) ili druga slična ograničenja (*Ganci protiv Italije*, stavak 25.); pravo na neokrnjen ugled (*Helmerts protiv Švedske*); pravo na uvid u upravne dokumente (*Loiseau protiv Francuske* (odl.)), ili žalbu protiv unošenja podataka u policijski spis koji utječu na pravo na ugled, pravo na zaštitu imovine i na mogućnost pronalaska zaposlenja i shodno tome zarađivanja za život (*Pocius protiv Litve*, stavci 38.-46. i *Užkauskas protiv Litve*, stavci 32.-40.); pravo biti članom udruge (*Sakellarpoulos protiv Grčke* (odl.)). Slično tomu, postupak vezan uz zakonito postojanje udruge tiče se građanskih prava udruge, čak i ako na temelju domaćeg zakonodavstva pitanje slobode udruživanja spada u područje javnog prava: vidi *APEH Üldözötteinek Szövetsége i drugi protiv Mađarske*, stavci 34.-35.); i naposljetku pravo na nastavak visokog obrazovanja (*Emine Araç protiv Turske*, stavci 18.-25.), stajalište koji se primjenjuje *a fortiori* u kontekstu osnovnog obrazovanja (*Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], stavak 104.). Članak 6. stoga obuhvaća postupke koji neupitno mogu imati izravan i značajan utjecaj na privatni život pojedinca (*Alexandre protiv Portugalaa*, stavci 51. i 54.).

C. Primjenjivost članka 6. na postupke osim glavnog postupka

27. Obično se nije smatralo da se u prethodnim postupcima, poput onih vezanih uz određivanje privremene mjere kao na primjer zabrane, „odlučuje“ o građanskim pravima i obvezama i stoga obično nisu ulazili u područje zaštite članka 6. (vidi, *inter alia*, *Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije* (odl.) i *Libert protiv Belgije* (odl.)). Međutim, Sud je nedavno odstupio od svoje prethodne sudske prakse i odlučio se za novi pristup.

28. U predmetu *Micallef protiv Malte* [VV], stavci 83.-86., Sud je odlučio da će primjenjivost članka 6. na privremene mjere ovisiti o tome jesu li ispunjeni određeni uvjeti. Prvo, pravo o kojemu se odlučuje u glavnom postupku i postupku za izdavanje privremene mjere treba biti „građansko“ u smislu Konvencije. Drugo, potrebno je pomno ispitati prirodu privremene mjere, njezin cilj i svrhu kao i njezine učinke na pravo o kojemu je riječ. Članak 6. primjenjiv je kad god se može smatrati da se privremenom mjerom, bez obzira koliko je dugo na snazi, odlučuje o građanskom pravu ili obvezi o kojima je riječ.

29. Međupresuda se može izjednačiti s privremenim mjerama i postupcima te su stoga za odluku je li na nju primjenjiv građanski aspekt članka 6. relevantni isti kriteriji (*Mercieca i drugi protiv Malte*, stavak 35.).

30. Isto tako, pozivom na načela utvrđena u predmetu *Micallef protiv Malte* [VV], članak 6. može se primjenjivati na prekid ovršnog postupka u skladu s gore navedenim kriterijima (*Central Mediterranean Development Corporation Limited protiv Malte (br. 2)*, stavci 21.-23.).

31. Članak 6. primjenjiv je na postupak za donošenje odluke o privremenoj mjeri koji ima istu svrhu kao i glavni postupak koji je u tijeku, pri čemu je privremena zabrana odmah ovršiva i zahtijeva donošenje odluke o istom pravu (*RTBF protiv Belgije*, stavci 64.-65.).

32. Što se tiče uzastopnih kaznenih i parničnih postupaka, ako domaće pravo države predviđa dvije faze postupka - prvu, u kojoj sud odlučuje postoji li pravo na naknadu štete i drugu, u kojoj utvrđuje iznos naknade - razumno je, u smislu članka 6. stavka 1., smatrati da o građanskom pravu nije „odlučeno“ dok nije odlučeno o točnom iznosu: odlučivanje o pravu podrazumijeva odlučivanje ne samo o postojanju prava već i njegovom opsegu ili načinu na koje se može ostvariti, što naravno uključuje procjenu štete (*Torri protiv Italije*, stavak 19.).

33. U odnosu na izvršenje sudskih odluka, članak 6. stavak 1. primjenjuje se na sve faze sudskog postupka za „odlučivanje o ... pravima i obvezama građanske naravi“, ne isključujući faze koje slijede nakon presude o osnovanosti. Izvršenje presude koju je donio bilo koji sud stoga se mora smatrati sastavnim dijelom „suđenja“ u smislu članka 6. (*Hornsby protiv Grčke*, stavak 40.; *Romańczyk protiv Francuske*, stavak 53., vezano uz izvršenje presude kojom se nalaže povrat dugova za održavanje). Bez obzira na to može li se članak 6. primijeniti na prvi postupak, ovršna isprava kojom se odlučuje o građanskim pravima ne mora nužno biti rezultat postupka na koji se može primijeniti članak 6. (*Buj protiv Hrvatske*, stavak 19.). *Egzekvatura* naloga stranog suda o oduzimanju stvari ulazi u područje primjene članka 6., i to samo u njegov građanski vid (*Saccoccia protiv Austrije* (odl.))

34. Zahtjev za ponavljanje postupka: članak 6. ne primjenjuje se na postupak povodom zahtjeva za ponavljanje građanskog postupka završenog pravomoćnom odlukom (Belgije, stavak 86.). Ta se logika primjenjuje i na zahtjev za ponavljanje postupka nakon što je Sud utvrdio povredu Konvencije (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2)* stavak 24.). Međutim, postojao je jedan vrlo izniman predmet u kojem je pravni lijek koji je u domaćem pravu bio nazvan zahtjev za ponavljanje postupka bio jedino pravno sredstvo za traženje odštete u odnosu na građanske zahtjeve, te se stoga njegov ishod smatrao odlučnim za „građanska prava i obveze“ podnositelja (*Melis protiv Grčke*, stavci 19.-20.).

35. Utvrđeno je i da se članak 6. primjenjuje na žalbu treće osobe koja je imala izravan utjecaj na građanska prava i obveze podnositelja (*Kakamoukas i drugi protiv Grčke* [VV], stavak 32.).

D. Izuzeta pitanja

36. Samo dokazivanje da je spor „materijalne“ naravi nije dovoljno za primjenjivost članka 6. stavka 1. na temelju njegovog građanskog vida (*Ferrazzini protiv Italije* [VV], stavak 25.).

37. Stvari izvan područje primjene članka 6. uključuju porezne postupke: porezna su pitanja i dalje dio čvrste jezgre ovlasti javnih vlasti pri čemu javna narav odnosa između poreznog obveznika i zajednice ostaje dominantna (*ibid.*, stavak 29.). Na sličan su način izuzeti skraćeni postupci za izdavanje privremene mjere koji se odnose na carine ili pristojbe (*Emesa Sugar N.V. protiv Nizozemske*(odl.)).

38. Isto vrijedi, u području useljavanja, za ulazak, boravak i udaljavanje stranaca u vezi s postupcima koji se odnose na odobravanje političkog azila ili prisilno udaljenje (zahtjev za izdavanje naloga kojim se ukida nalog za prisilno udaljenje: vidi *Maaouia protiv Francuske* [VV] stavak 38.; izručenje: vidi *Peñafiel Salgado protiv Španjolske*(odl.) i *Mamatkulov i Askarov protiv Turske*[VV], stavci 81.-83.; i tužba za naknadu štete tražitelja azila zbog odbijanja odobravanja azila: vidi *Panjeheighalehei protiv Danske*(odl.)), bez obzira na moguće ozbiljne posljedice za privatni ili obiteljski život ili mogućnost zapošljavanja. Ta neprimjenjivost obuhvaća i uključivanje stranca u Schengenski informacijski sustav (*Dalea protiv Francuske*(odl.)). Pravo na putovnicu i pravo na državljanstvo nisu građanska prava u smislu članka 6. (*Smirnov protiv Rusije*(odl.)). Međutim, pravo stranca da zatraži radnu dozvolu može ulaziti u područje primjene članka 6. i za poslodavca i za zaposlenika čak i ako prema domaćem pravu zaposlenik nema *locus standi* da bi je zatražio, pod uvjetom da se radi samo o postupovnoj prepreci koja ne utječe na sadržaj prava (*Jurisc i Collegium Mehrerau protiv Austrije*, stavci 54.-62.).

39. Prema odluci u predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], sporovi vezani uz državne službenike ne ulaze u područje primjene članka 6. kad su ispunjena dva uvjeta: država u svom nacionalnom pravu mora izričito isključiti pristup sudu za položaj ili kategoriju osoblja o kojemu je riječ te to isključenje mora biti opravdano objektivnim razlozima u interesu države (stavak 62.). Radilo se o predmetu vojnika otpuštenog iz vojska zbog kršenja stege koji nije mogao osporiti svoje otpuštanje pred sudovima i čija je „posebna veza povjerenja i odanosti“ s državom bila dovedena u pitanje (*Suküt protiv Turske*(odl.)). Da bi isključenje bilo opravdano, nije dovoljno da država utvrdi kako državni službenik o kojemu je riječ sudjeluje u izvršavanju javnih ovlasti ili kako postoji, kao što je rekao Sud u predmetu *Pellegrin*, „posebna veza povjerenja i odanosti“ između državnog službenika i države kao poslodavca. Država mora dokazati da je predmet spora o kojemu je riječ vezan uz izvršavanje državnih ovlasti ili da je u pitanje doveo tu posebnu vezu. U načelu ne može postojati opravdanje za isključenje redovnih radnih sporova iz jamstava članka 6., poput sporova vezanih uz plaće, doplatke ili slična prava, na temelju posebne naravi odnosa između određenog državnog službenika i države o kojoj je riječ (*Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], stavak 62.).

40. Naposljetku, politička prava poput prava na sudjelovanje u izborima i na zadržavanje svojeg položaja (izborni spor: vidi *Pierre-Bloch protiv Francuske*, stavak 50.), prava na mirovinu u svojstvu bivšeg zastupnika u parlamentu (*Papon protiv Francuske*(odl.)), ili prava političke stranke na nastavak političkih aktivnosti (za predmet koji se odnosi na raspuštanje stranke vidi *Refah Partisi (Stranka socijalne skrbi) i drugi protiv Turske*(odl.)) ne mogu se smatrati građanskim pravima u smislu članka 6. stavka 1. Slično tome, postupak u kojem je nevladinoj organizaciji koja promatra parlamentarne izbore uskraćen pristup dokumentima koji ne sadrže informacije vezane uz samog podnositelja nije ušao u područje primjene članka 6. stavka 1. (*Geraguyun Khorhurd Patgamavorakan Akumb protiv Armenije*(odl.)).

41. Uz to, Sud je nedavno ponovno potvrdio kako pravo na izvješćivanje o stvarima izjavljenima na ročištu pred sudom nije građansko pravo (*Mackay i BBC Scotli protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 20.-22.).

42. Zaključak: kad postoji „spor“ koji se odnosi „prava i obveze građanske naravi“, kako je definirano u skladu s gore navedenim kriterijima, članak 6. stavak 1. osobi o kojoj je riječ osigurava pravo da svaki zahtjev vezan uz njena građanska prava i obveze bude iznesen pred sud. Na taj način članak utjelovljuje „pravo na sud“ čiji je jedan aspekt pravo na pristup sudu, odnosno pravo na pokretanje postupka pred sudovima u građanskim stvarima. Tome su pridodana jamstva propisana člankom 6. stavkom 1. i u odnosu na organizaciju i na sastav suda te vođenje postupka. Sve u svemu, sve to čini pravo na „pošteno suđenje“ (*Golder protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 36.).

II. Pravo na sud

Članak 6. stavak 1.

„1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj.“

A. Pravo na sud i na pristup sudu

43. Pravo na pošteno suđenje kako je zajamčeno člankom 6. stavkom 1. mora se tumačiti s obzirom na vladavinu prava koja zahtijeva da stranke u sporu imaju na raspolaganju učinkovito pravno sredstvo koje im omogućuje da dokažu svoja građanska prava (*Běleš i drugi protiv Češke Republike*, stavak 49.).

Svatko ima pravo svaki zahtjev vezan uz njegova „građanska prava i obveze“ iznijeti pred sud. Na taj način članak 6. stavak 1. utjelovljuje „pravo na sud“, pri čemu pravo na pristup sudu, odnosno pravo na pokretanje postupka pred sudovima u građanskim stvarima, predstavlja jedan njegov aspekt (*Golder protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 36.). „Pravo na sud“ i pravo na pristup sudu nisu apsolutna prava. Ona mogu biti podvrgnuta ograničenjima, no ta ograničenja ne smiju ograničavati ili smanjiti pristup koji je pojedincu preostao na takav način ili u takvoj mjeri da naruše samu bit prava (*Philis protiv Grčke (br. 1)*, stavak 59.; *De Geouffre de la Pradelle protiv Francuske*, stavak 28.; *Stanev protiv Bugarske*[VV], stavak 229.).¹

1. Pravo koje je praktično i učinkovito

44. Pravo na pristup sudu mora biti „praktično i učinkovito“ (*Bellet protiv Francuske*, stavak 38.). Da bi pravo na pristup sudu bilo učinkovito pojedinac mora „imati jasnu, praktičnu priliku osporiti čin koji predstavlja miješanje u njegova prava“ (*ibid.* stavak 36.; *Nunes Dias protiv Portugalaa* (odl.) u vezi s pravilima koja uređuju nalog za pojavljivanje pred sudom). Pravila koja uređuju formalne korake koje je potrebno poduzeti te rokove koje treba poštovati u postupku podnošenja žalbe ili zahtjeva za sudsko preispitivanje imaju za cilj osiguranje pravilnog djelovanja pravosudnog sustava i, posebice, poštovanja načela pravne sigurnosti (*Cañete de Goñi protiv Španjolske*, stavak 36.). Dakle, pravila o kojima je riječ ili njihova primjena ne bi trebali sprječavati stranke u sporu u korištenju dostupnih pravnih sredstava (*Miragall Escolano protiv Španjolske*; *Zvolsky i Zvolška protiv Češke Republike*, stavak 51.).

45. U određenim okolnostima predmeta, praktična i učinkovita priroda tog prava može biti narušena, primjerice:

- previsokom cijenom postupka s obzirom na financijsku sposobnost pojedinca:
  - prekomjerni iznos aktorske kaucije u kontekstu zahtjeva za uključivanje u kazneni postupak kao građanska stranka (*Ait-Mouhoub protiv Francuske*, stavci 57.-58.;

¹Vidi i odjeljak „Poštenost“

Garcia Manibardo protiv Španjolske, stavci 38.-45.);

- prekomjerne sudske pristojbe (*Kreuz protiv Poljske*, stavci 60.-67.); *Podbielski i PPU PolPure protiv Poljske*,stavci 65.-66.; *Weissman i drugi protiv Rumunjske*,stavak 42.; i suprotno, *Reuther protiv Njemačke*(odl.);
- problemima vezanima uz rokove:
  - vrijeme potrebno za odlučivanje o žalbi kako bi je se proglasilo nedopuštenom (*Melnyk protiv Ukrajine*, stavak 26.);
  - „podnositeljima je rečeno da je njihov zahtjev zabranjen zakonom u toliko kasnoj fazi postupka koji su vodili u dobroj vjeri i s dovoljno revnosti da ih je to zauvijek lišilo bilo kakve mogućnosti obrane svojeg prava“ (*Yagtzilar i drugi protiv Grčke*, stavak 27.);
- postojanjem postupovnih prepreka koje sprječavaju ili ograničavaju mogućnosti podnošenja zahtjeva sudu:
  - kad domaći sudovi osobito strogo tumače neko postupovno pravilo (pretjerani formalizam) to može podnositelje lišiti njihova prava na pristup sudu (*Pérez de Rada Cavanilles protiv Španjolske*, stavak 49.; *Miragall Escolano protiv Španjolske*, stavak 38.; *Sotiris i Nikos Koutras ATTEE protiv Grčke*, stavak 20.; *Běleš i drugi protiv Češke Republike*,stavak 50.;Belgije, stavci 71., 72., 74.);
  - uvjeti vezani uz izvršenje ranije odluke mogu narušiti pravo na pristup sudu, primjerice kad manjak sredstava podnositelju onemogućuje da započne djelovati u skladu s ranijom presudom (*Annoni di Gussola i drugi protiv Francuske*, stavak 56.; usporedi s *Arvanitakis protiv Francuske*(odl.)).
  - postupovna pravila koja određenim pravnim subjektima zabranjuju pokretanje sudskih postupaka (*The Holy Monasteries protiv Grčke* stavak 83.; *Philis protiv Grčke*, stavak 65.; *Lupaş i drugi protiv Rumunjske (br.1)*,stavci 64.-67.; u vezi maloljetnika koji nemaju poslovnu sposobnost: *Stanev protiv Bugarske*[VV],stavci 241.-245.)².

Međutim, opet na temu formalizma, uvjeti za dopuštenost revizije mogu sasvim legitimno biti stroži nego za običnu žalbu. S obzirom na posebnu prirodu uloge kasacijskog suda, postupak koji se provodi pred tim sudom može biti formalniji, posebice kad se postupak pred njim vodi nakon što je prvostupanjski, a zatim i žalbeni sud proveo postupak u predmetu, pri čemu su oba imala punu nadležnost (*Levages Prestations Services protiv Francuske*, stavci 44.-48.; *Brualla Gómez de la Torre protiv Španjolske*, stavci 34.-39.).

46. Nadalje, pravo na sud uključuje ne samo pravo na pokretanje postupka već i pravo da o tom sporu odluči sud (*Kutić protiv Hrvatske*, stavak 25. i stavak 32. u vezi s prekidom postupka; *Aćimović protiv Hrvatske*, stavak 41.; *Beneficio Cappella Paolini protiv San Marina*, stavak 29. vezano uz uskraćivanje pravde). Pravo na sud može također biti povrijeđeno kad sud ne ispoštuje zakonski rok za odlučivanje o žalbama protiv niza odluka ograničenog trajanja (*Musumeci protiv Italije*, stavci 41.-43.) ili kad nije donesena odluka (*Ganci protiv Italije*, stavak 31.). „Pravo na sud“obuhvaća i izvršenje presuda³.

---

² Vidi također odjeljak “Besplatna pravna pomoć”

³ Vidi također odjeljak “Izvršenje”

2. Ograničenja

47. Pravo na pristup sudu nije apsolutno već može biti podvrgnuto ograničenjima koja su implicitno dopuštena (*Golder protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 38.; *Stanev protiv Bugarske* [VV], stavak 230.). To se posebice primjenjuje kada se radi o uvjetima za dopuštenost žalbe, s obzirom da ona samom svojom prirodom zahtijeva uređivanje koje treba izvršiti država koja uživa određenu slobodu procjene u tom pogledu (*Luordo protiv Italije*, stavak 85.).

48. Ipak, primijenjena ograničenja ne smiju ograničiti ili smanjiti pristup koji je pojedincu preostao na takav način ili u takvoj mjeri da naruše samu bit prava. Nadalje, ograničenje neće biti u skladu s člankom 6. stavkom 1. ako ne teži „legitimnom cilju“, te ako ne postoji „razuman odnos razmjernosti između upotrebljenih sredstava i cilja koji se teži postići“ (*Ashingdane protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 57.; *Fayed protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 65.; *Markovic i drugi protiv Italije* [VV], stavak 99.).

49. Pravo na pristup sudu može u određenim okolnostima biti podvrgnuto legitimnim ograničenjima poput zakonskih zastarnih rokova (*Stubbings i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 51.-52.), naloga za aktorsku kauciju (*Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 62.-67.) ili obvezatnog pravnog zastupnika (*R.P. i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 63.-67.).

50. Kad je pristup sudu ograničen zakonima ili praksom, Sud ispituje utječe li to ograničenje na sadržaj prava te, posebice, teži li legitimnom cilju i postoji li razuman odnos razmjernosti između

51. upotrebljenih sredstava i cilja koji se nastoji postići: *Ashingdane protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 57. Ne može se utvrditi povreda članka 6. stavka 1. ako je ograničenje sukladno načelima koja je utvrdio Sud.

52. Imunitet međunarodnih organizacija od nadležnosti nacionalnih sudova: ovo pravilo utemeljeno na međunarodnom ugovoru koje teži legitimnom cilju (*Waite i Kennedy protiv Njemačke* [VV], stavak 63.) dopušteno je iz gledišta članka 6. stavka 1. samo ako ograničenje koje iz njega proizlazi nije nerazmjerno. Stoga će to ograničenje biti u skladu s člankom 6. stavkom 1. ako osobe na koje se ono odnosi na raspolaganju imaju razumna alternativna sredstva kojima mogu učinkovito zaštititi svoja prava iz Konvencije (*ibid.* [VV], stavci 68.-74.; *Princ Hans-Adam II od Lihtenštajna protiv Njemačke* [VV], stavak 48.; *Chapman protiv Belgije* (odl.), stavci 51.-56.).

53. Imunitet države: doktrina državnog imuniteta općenito je prihvaćena u zajednici naroda. Mjere koje je poduzela država članica, a koje odražavaju općeprihvaćena pravila javnog međunarodnog prava o državnom imunitetu ne predstavljaju automatski nerazmjerno ograničenje prava na pristup sudu (*Fogarty protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 36.; *McElhinney protiv Irske* [VV], stavak 37.; *Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], stavak 49.).

- Imunitet države u odnosu na nadležnost sudova : u predmetima u kojima primjena načela imuniteta države ograničava ostvarivanje prava na pristup sudu potrebno je utvrditi opravdavaju li okolnosti predmeta takvo ograničenje. Ograničenje mora težiti legitimnom cilju i biti razmjerno tom cilju (*ibid.* stavci 51.-54.; *Cudak protiv Litve* [VV], stavak 59.). Priznanje suverenog imuniteta državi u građanskom postupku teži „legitimnom cilju“ poštovanja međunarodnog prava radi promicanja dobrih odnosa između država (*Fogarty protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 34.; *Al-Adsani protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 54.; *Treska protiv Albanije i Italije*, (odl.)). Što se tiče pitanja je li poduzeta mjera razmjerna, ona u nekim predmetima može narušiti samu bit prava pojedinca na pristup sudu (*Cudak protiv Litve* [VV], stavak 74.; *Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], stavak 49.) dok u drugim predmetima ne mora (*Al-Adsani protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 67.; *Fogarty protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavak 39.; *McElhinney protiv Irske* [VV], stavak 38.).

Granice imuniteta države u odnosu na nadležnost sudova određuje razvoj međunarodnog običajnog prava: primjerice, pravilo o imunitetu ne primjenjuje se na ugovore o zapošljavanju između države i osoblja diplomatskih predstavništava u inozemstvu, osim u situacijama koje su iscrpno nabrojane (*Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], stavci 53.-54. i stavci 57.-58.). Moguće je imati restriktivan pristup prema imunitetu i u odnosu na komercijalne pravne poslove između države i stranih fizičkih osoba (*Oleynikov protiv Rusije*, stavci 61. i 66.). S druge strane, Sud je 2001. godine utvrdio da, iako izgleda kako postoji trend u međunarodnom i poredbenom pravu prema ograničavanju imuniteta države u pogledu osobne ozljede prouzrokovane djelom ili propustom unutar države u kojoj se vodi postupak, ta praksa nije nipošto univerzalna (*McElhinney protiv Irske* [VV], stavak 38.).

- Imunitet države od izvršenja sam po sebi nije u suprotnosti s člankom 6. stavkom 1. Sud je 2005. godine utvrdio da su svi međunarodni pravni instrumenti koji uređuju imunitet države uspostavili opće načelo prema kojem, u skladu s određenim strogo definiranim iznimkama, strane države imaju imunitet od izvršenja na državnom području države u kojoj se vodi postupak (*Manoilescu i Dobrescu protiv Rumunjske i Rusije*(odl.), stavak 73.). Primjera radi, Sud je 2002. utvrdio da „iako su grčki sudovi naložili njemačkoj državi da podnositeljima isplati naknadu štete, to nije nužno značilo obvezu grčke države da se pobrine da podnositelji mogu naplatiti svoja potraživanja u ovršnom postupku u Grčkoj“ (*Kalogeropoulou i drugi protiv Grčke i Njemačke*(odl.)). Te su odluke važeće u odnosu na stanje međunarodnog prava u mjerodavno vrijeme i ne sprječavaju daljnji razvoj tog prava.

54. Parlamentarni imunitet: prema dugogodišnjoj praksi države općenito daju različite stupnjeve imuniteta parlamentarnim zastupnicima kako bi predstavnicima naroda omogućile slobodu govora i spriječile da stranački pristrane pritužbe ometaju parlamentarne funkcije (*C.G.I.L. i Cofferati (br. 2) protiv Italije*, stavak 44.). Stoga parlamentarni imunitet može biti u skladu s člankom 6., pod uvjetom da:

- teži legitimnim ciljevima: zaštiti slobode govora u parlamentu i održavanju diobe vlasti između zakonodavne i sudbene vlasti (*A. protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 75.-77. i stavak 79.);
- nije nerazmjeran s ciljevima koje se nastoji ostvariti (ako dotična osoba ima razumna alternativna sredstva za učinkovitu zaštitu svojih prava (*ibid.*, stavak 86.) i ako se imunitet veže samo uz izvršavanje parlamentarnih funkcija(*ibid.*, stavak 84.; *Zollmann protiv Ujedinjene Kraljevine*(odl.)). Nepostojanje bilo kakve jasne veze s parlamentarnim aktivnostima zahtijeva usko tumačenje pojma razmjernosti između cilja kojeg se nastoji postići i upotrijebljenih sredstava (*Cordova protiv Italije (br. 2)*, stavak 64.; *Syngelidis protiv Grčke*, stavak 44.). Pravo pojedinaca na pristup sudu ne smije se ograničiti na način nespojiv sa člankom 6. stavkom 1. kad god je pobijane izjave dao parlamentarni zastupnik (*Cordova protiv Italije (br. 1)*, stavak 63.; *C.G.I.L. i Cofferati (br. 2) protiv Italije*, stavci 46.-50., pri čemu, uz to, žrtve na raspolaganju nisu imale nikakva razumna alternativna sredstva za zaštitu svojih prava).

55. Izuzeće sudaca u odnosu na nadležnost sudova također nije protivno članku 6. stavku 1. ako teži legitimnom cilju, prvenstveno pravilnom djelovanju pravosudnog sustava (*Ernst i drugi protiv Belgije*, stavak 50.), i poštuje načelo razmjernosti u smislu da podnositelji imaju razumna alternativna sredstva za učinkovitu zaštitu svojih prava iz Konvencije (Belgije, stavak 53.-55.).

56. Imunitet državnih službenika: ograničenja mogućnosti pojedinaca da pokrenu sudski postupak radi osporavanja izjava i utvrđenja državnih službenika koje štete njihovom ugledu mogu težiti legitimnom cilju u javnom interesu (*Fayed protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 70.); međutim, između upotrijebljenih sredstava i tog legitimnog cilja mora postojati razmjernost (*ibid.*, stavci 75.-82.).

57. Ograničenja imuniteta: ne bi bilo u skladu s vladavinom prava u demokratskom društvu ni s osnovnim načelima koja se nalaze u temelju članka 6. stavka 1., prvenstveno s načelom prema kojem se građanski zahtjevi moraju moći podnijeti sudu na suđenje, kad bi država mogla, bez ograničenja ili kontrole koju provode izvršna tijela Konvencije, iz nadležnosti sudova ukloniti cijeli niz građanskih zahtjeva ili dodijeliti velikim skupinama ili kategorijama osoba imunitet od građanske odgovornosti (*ibid.*, stavak 65.; *McElhinney protiv Irske* [VV], stavci 23.-26.; *Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], stavak 50.).

B. Odricanje

1. Načelo

58. U domaćim pravnim sustavima država ugovornica, odricanje osobe od prava da njegov ili njezin predmet sasluša sud često se susreće u građanskim stvarima, osobito u obliku arbitražnih klauzula u ugovorima. Odricanje koje ima neosporne prednosti za dotičnog pojedinca kao i za pravilno djelovanje pravosudnog sustava, u načelu nije nesukladno s Konvencijom (*Deweer protiv Belgije*, stavak 49.).

2. Uvjeti

59. Osobe se mogu odreći svog prava na sud u korist arbitraže, pod uvjetom da je takvo odricanje dopušteno te dano slobodno i nedvosmisleno (*Suda protiv Češke Republike*, stavci 48.-49.). U demokratskom se društvu prevelika važnost pridaje pravu na sud da bi se ta prednost izgubila isključivo zato što je pojedinac stranka u nagodbi postignutoj za vrijeme postupka koji prati sudski postupak (*ibid.*)⁴.

C. Besplatna pravna pomoć

1. Odobravanje besplatne pravne pomoći

60. Članak 6. stavak 1. ne podrazumijeva da država mora osigurati besplatnu pravnu pomoć za svaki spor koji se odnosi na „građansko pravo“ (*Airey protiv Irske*, stavak 26.). Postoji jasna razlika između članka 6. stavka 3. (c) - koji jamči pravo na besplatnu pravnu pomoć u kaznenom postupku pod određenim uvjetima - i članka 6. stavka 1. koji ne spominje pravnu pomoć (*Essaadi protiv Francuske*, stavak 30.).

61. Međutim, Konvencija je namijenjena zaštiti prava koja su praktična i učinkovita, naročito prava na pristup sudu. Stoga članak 6. stavak 1. ponekad može obvezivati državu da osigura pomoć odvjetnika kad se pokaže kako je takva pomoć neophodna za učinkoviti pristup sudu (*Airey protiv Irske*, stavak 26.).

62. Odgovor na pitanje zahtijeva li članak 6. postavljanje pravnog zastupnika pojedinoj stranci u sporu ovisit će o konkretnim okolnostima predmeta (*ibid.*; *Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 61.; *McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 48.) Traba utvrditi bi li, s obzirom na sve okolnosti, nepružanje besplatne pravne pomoći podnositelju uskratilo pošteno suđenje (*ibid.*, stavak 51.).

63. Odgovor na pitanje podrazumijeva li članak 6. obvezu pružanja pravne pomoći ovisit će, među ostalim čimbenicima, o:

---

⁴Vidi također odjeljak “Javna rasprava”

- važnosti onoga što se dovodi u pitanje za podnositelja (*Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 61.; *P., C. i S. protiv the United Kingdom*, stavak 100.);
- složenosti mjerodavnog prava ili postupka (*Airey protiv Irske*, stavak 24.);
- sposobnosti podnositelja da se sam učinkovito zastupa (*McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 48.-62.; *Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 61.);
- postojanju zakonske obveze pravnog zastupanja (*Airey protiv Irske*, stavak 26.; *Gnahoré protiv Francuske*, stavak 41. *in fine*).

64. Međutim, pravo o kojemu je riječ nije apsolutno i stoga može biti dopušteno nametati uvjete za odobravanje besplatne pravne pomoći na temelju sljedećih razmatranja, uz ona navedena u prethodnom stavku:

- financijska situacije stranke u sporu (*Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 62.);
- njegovi ili njezini izgledi za uspjeh u postupku (*ibid.*);

Stoga može postojati sustav besplatne pravne pomoći u kojemu se odabiru predmeti koji su zadovoljili uvjete za takvu pomoć. Međutim, sustav koji je ustanovio zakonodavac mora pojedincima nuditi bitna jamstva za zaštitu od proizvoljnosti (*Gnahoré protiv Francuske*, stavak 41.; *Essaadi protiv Francuske*, stavak 36.; *Del Sol protiv Francuske*, stavak 26.; *Bakan protiv Turske*, stavci 76. i 75. s upućivanjem na presudu u predmetu *Aerts protiv Belgije* u vezi s narušavanjem same biti prava na pristup sudu). Stoga je važno uzeti u obzir kvalitetu sustava besplatne pravne pomoći u nekoj državi (*Essaadi protiv Francuske*, stavak 35.) i provjeriti je li metoda koju su odabrale vlasti u skladu s Konvencijom (*Santambrogio protiv Italije*, stavak 52.; *Bakan protiv Turske*, stavci 74.-78.; *Pedro Ramos protiv Švicarske*, stavci 41.-45.).

65. Bitno je da sud obrazloži odbijanje besplatne pravne pomoći te revno rješava zahtjeve za besplatnu pravnu pomoć (*Tabor protiv Poljske*, stavci 45.-46.; *Saoud protiv Francuske*, stavci 133.-136.).

65. Nadalje, odbijanje besplatne pravne pomoći inozemnim pravnim osoba nije u suprotnosti s člankom 6. (*Granos Organicos Nacionales S.A. protiv Njemačke*, stavci 48.-53.).

2. Učinkovitost dodijeljene besplatne pravne pomoći

66. Država nije odgovorna za postupke odvjetnika postavljenog po službenoj dužnosti. To proizlazi iz neovisnosti odvjetništva od države (*Staroszczyk protiv Poljske*, stavak 133.), te iz toga što je vođenje obrane u osnovi stvar između okrivljenika i njegova branitelja, bilo da je branitelj postavljen u sklopu sustava besplatne pravne pomoći ili je privatno financiran. Vođenje obrane kao takve ne može, osim u posebnim okolnostima, biti odgovornost države na temelju Konvencije (*Tuziński protiv Poljske* (odl.)).

67. Međutim, postavljanje odvjetnika za zastupanje stranci samo po sebi ne jamči učinkovitu pomoć (*Siatkowska protiv Poljske*, stavci 110. i 116.). Odvjetnik postavljen u svrhu pružanja besplatne pravne pomoći može biti dugoročno spriječen zastupati stranku ili može izbjegavati svoje dužnosti. Ako su obaviještena o takvoj situaciji, nadležna državna tijela moraju ga zamijeniti; kad to ne bi učinili, stranka u sporu bila bi lišena učinkovite pomoći u praksi, unatoč tome što joj je odobrena besplatna pravna pomoć (*Bertuzzi protiv Francuske*, stavak 30.).

68. Prije svega je odgovornost države da osigura potrebnu ravnotežu između učinkovitog ostvarivanja prava na pristup pravosuđu s jedne strane i neovisnosti odvjetništva s druge. Sud je jasno naglasio kako uvijek kad odbije djelovati odvjetnik postavljen po službenoj dužnosti za pružanje besplatne pravne pomoći mora zadovoljiti određene zahtjeve kvalitete. Ti zahtjevi neće biti ispunjeni u slučaju kad nedostaci u sustavu besplatne pravne pomoći pojedincima uskrate „praktičan

i učinkovit“ pristup sudu na koji imaju pravo (*Starosciyk protiv Poljske*, stavak 135.; *Siatkowska protiv Poljske*, stavak 114 - povreda).

III. Institucionalni zahtjevi

Članak 6. stavak 1. Konvencije

„1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud ... ispita njegov slučaj.“

A. Pojam “sud”

1. Autonomni pojam

69. Tijelo koje nije razvrstano kao jedan od državnih sudova može svejedno, u smislu članka 6. stavka 1., biti obuhvaćeno pojmom „sud“ u materijalnom smislu te riječi (*Sramek protiv Austrije*, stavak 36.).

70. Sud u materijalnom smislu te riječi obilježava njegova pravosudna funkcija, odnosno to što odlučuje o pitanjima iz svoje nadležnosti na temelju vladavine prava i nakon postupka provedenog na propisani način (*ibid.*, stavak 36.; *Cipar protiv Turske*[GC],stavak 233).

71. Ovlast odlučivanja svojstvena je samom pojmu „sud“. Postupak mora osigurati „odlučivanje suda o pitanjima u sporu“ koje je propisano u članku 6. stavku 1. (*Bentham protiv Nizozemske*, stavak 40.).

72. Stoga nije dovoljna samo ovlast davanja savjetodavnog mišljenja bez obvezujuće snage, čak ako se to mišljenje slijedi u velikoj većini predmeta (*ibid.*).

73. U smislu članka 6. stavka 1. „sud“ ne mora biti dio standardnog pravosudnog sustava države o kojoj je riječ. On može biti ustanovljen za rješavanje određenog predmeta koji se može na odgovarajući način riješiti izvan redovnog sustava sudova. Ono što je važno da bi se osiguralo poštovanje članka 6. stavka 1. su jamstva, materijalna i postupovna, koja su na snazi (*Rolf Gustafson protiv Švedske*, stavak 45.).

74. „Sud“ stoga može biti tijelo uspostavljeno za odlučivanje u ograničenom broju konkretnih pitanja, pod uvjetom da uvijek pruža odgovarajuća jamstva (*Lithgow i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 201. – u kontekstu arbitražnog suda).

75. To što izvršava mnoge funkcije (upravnu, regulatornu, savjetodavnu i stegovnu te donosi presude) ne može sama po sebi isključiti neku instituciju iz kategorije „suda“ (*H. protiv Belgije*, stavak 50.).

76. Ovlast donošenja obvezujuće odluke koju ne može izmijeniti tijelo koje nije pravosudno na štetu pojedine stranke svojstvena je samom pojmu „sud“ (*Van de Hurk protiv Nizozemske*, stavak 45.). Jedan od temeljnih aspekata vladavine prava je načelo pravne sigurnosti koje zahtijeva, *inter alia*, da kad su sudovi pravomoćno odlučili o nekom pitanju njihova odluka ne bi trebala biti dovedena u pitanje (slično, u predmetu u kojem je podnesen zahtjev za dopuštenje podnošenja žalbe (*Brumarescu protiv Rumunjske* [VV], stavak 61.).⁵

77. „Sud“ također mora zadovoljiti niz daljnjih pretpostavki - neovisnost, posebice u odnosu na izvršnu vlast; nepristranost; trajanje mandata njegovih članova; jamstva koja proizlaze iz njegovih postupaka - od kojih se neka pojavljuju u tekstu članka 6. stavka 1. (*Le Compte, Van Leuven i De*

⁵ Vidi također odjeljak “Izvršenje presuda”

Meyere protiv Belgije, stavak 55.; *Cipar protiv Turske*[GC],stavak 233.). Doista, i neovisnost i nepristranost ključni su sastavni dijelovi pojma „sud“.⁶

78. Neki primjeri tijela kojima je priznat status „suda“ u smislu članka 6. stavka 1. Konvencije:

- regionalno tijelo za pravne poslove povezane s nekretninama: (*Sramek protiv Austrije*, stavak 36.);
- odbor za naknadnu štetu u kaznenim predmetima: (*Rolf Gustafson protiv Švedske*, stavak 48).;
- odbor za rješavanje sporova vezanih uz šumarstvo: (*Argyrou i drugi protiv Grčke*, stavak 27.)

2. Razina nadležnosti

79. Iako članak 6. stavak 1. ne obvezuje države ugovornice da ustanove žalbene ili kasacijske sudove, država koja ustanovi takve sudove treba osigurati da osobe podložne zakonu pred tim sudovima imaju temeljna jamstva sadržana u članku 6. stavku 1. (*Platakou protiv Grčke*, stavak 38.):

- ocjena *in concreto*: način na koji se članak 6. stavak 1. primjenjuje na žalbene ili kasacijske sudove ovisit će o posebnim značajkama postupka o kojemu je riječ. Uvjeti za dopuštenost revizije mogu biti stroži nego za običnu žalbu (*Levages Prestations Services protiv Francuske*, stavak 45.);
- ocjena *in globo*: Mora se voditi računa o cjelovitosti postupka provedenog u domaćem pravnom poretku (*ibid.*). Prema tome, viši ili najviši sud može, u nekim okolnostima, ispraviti početne povrede neke od odredbi Konvencije (*De Haan protiv Nizozemske*,stavak 54.).

80. Zahtjevi za fleksibilnost i učinkovitost, koji su u potpunosti u skladu sa zaštitom ljudskih prava, mogu opravdati prethodnu intervenciju upravnih ili strukovnih tijela i, *a fortiori*, sudbenih tijela koja ne zadovoljavaju u svakom pogledu zahtjeve iz članka 6. (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, stavak 51.). Povreda Konvencije ne može se utvrditi ako je postupak pred tim tijelima „predmet naknadne kontrole koju provodi sudbeno tijelo koje ima punu nadležnost“ i osigurava jamstva iz članka 6. (*Zumtobel protiv Austrije*, stavci 29.-32.; *Bryan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 40.).

81. Isto tako, to što se dužnost donošenja odluke prenosi na strukovna stegovna tijela samo po sebi ne krši Konvenciju. Ipak, u takvim okolnostima Konvencija zahtijeva postojanje barem jednog od sljedeća dva sustava: ili sama strukovna stegovna tijela ispunjavaju zahtjeve tog članka ili ih ne ispunjavaju, ali su predmet naknadnog preispitivanja koje provodi „sudbeno tijelo koje ima punu nadležnost“ i osigurava jamstva iz članka 6. stavka 1. (*Albert i Le Compte protiv Belgije*, stavak 29.; *Gautrin i drugi protiv Francuske*, stavak 57.).

82. U skladu s time, Sud je dosljedno ponavljao kako je na temelju članka 6. stavka 1. nužno da odluke koje donesu upravna tijela koja sama ne ispunjavaju zahtjeve iz tog članka budu predmet naknadne kontrole koju provodi „sudbeno tijelo koje ima punu nadležnost“ (*Ortenberg protiv Austrije*, stavak 31.).⁷

3. Preispitivanje koje provodi sud koji ima punu nadležnost

83. Samo institucija koja ima punu nadležnost može nositi naziv „sud“ u smislu članka 6. stavka 1. (*Beaumont protiv Francuske*, stavak 38.). Članak 6. stavak 1. zahtijeva da sudovi provedu učinkovito sudsko preispitivanje (*Obermeier protiv Austrije*, stavak 70.). Načelo prema kojem sud

⁶ Vidi također odjeljak „Neovisnost i nepristranost“

⁷ Također vidi odjeljak „Poštenost “

treba ostvariti punu nadležnost od suda zahtijeva da ne zanemari niti jedan element svoje sudbene funkcije (*Chevol protiv Francuske*, stavak 63.).

84. „Sud“ o kojemu je riječ mora biti nadležan za ispitivanje svih činjeničnih i pravnih pitanja bitnih za spor o kojem odlučuje (*Terra Woningen B.V. protiv Nizozemske*, stavak 52.).

85. Međutim, postoje određena specijalizirana područja prava (primjerice u području prostornog planiranja) u kojima sudovi imaju ograničenu nadležnost u pogledu činjenica, no mogu preinačiti odluku upravnog tijela ako je ona bila utemeljena na zaključku izvedenom iz činjenica koji je bio izokrenut ili iracionalan. Općenitije, to postavlja pitanje domašaja sudskog preispitivanja upravnih odluka (*Bryan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 44.-47.; *Crompton protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 70.-73.).

86. Sudska je praksa ustanovila određene kriterije za ocjenu je li preispitivanje provelo tijelo s „punom nadležnosti“ u smislu Konvencije (*Sigma Radio Television Ltd protiv Cipra*, stavci 151.-157.). Stoga, kako bi se utvrdilo je li pravosudno tijelo kojemu je riječ provelo dovoljno dobro preispitivanje, potrebno je zajedno razmotriti sljedeća tri kriterija:

- predmet odluke protiv koje je podnesena žalba:
  - ako se dotična upravna odluka odnosila na jednostavno činjenično pitanje kontrola koju provodi sud morat će biti intenzivnija nego ako se odnosila na specijalizirano područje koje zahtijeva specifično tehničko znanje;
  - sustavi koji postoje u Europi obično ograničavaju ovlast sudova za preispitivanje činjeničnih pitanja dok ih istovremeno ne sprječavaju da preinače odluke na raznim osnovama. Sudska praksa to ne dovodi u pitanje.
- način na koji se došlo do odluke: koja su postupovna jamstva postojala pred dotičnim upravnim tijelom?
  - ako je podnositelj prigovora imao na raspolaganju postupovna jamstva koja ispunjavaju brojne zahtjeve članka 6. za vrijeme prethodnog upravnog postupka, to može opravdati blaži oblik naknadne sudske kontrole (*Bryan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 46.-47.; *Holder i Barnes PLC protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.)).
- sadržaj spora, uključujući željene i stvarne razloge za žalbu (*Bryan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 45.):
  - u presudi se mora moći ispitati osnovanost svih podnesaka podnositelja prigovora, točku po točku, ne smije se odbiti ispitati bilo kojih od njih, te se mora dati jasno obrazloženje za odbijanje tih tvrdni. Što se tiče činjenica, sud mora biti ovlašten ponovno ispitati sve činjenice ključne za predmet podnositelja prigovora. Stoga, ako podnositelj prigovora iznese samo postupovne tvrdnje, on ili ona ne može kasnije kritizirati sud jer nije donio odluku o činjenicama (*Potocka i drugi protiv Poljske*, stavak 57.).

87. Primjerice, odbijanje suda da samostalno odluči o određenim činjeničnim pitanjima koja su ključna za rješavanje spora pred sudom može predstavljati povredu članka 6. stavka 1. (*Terra Woningen B.V. protiv Nizozemske*, stavci 53.-55.). Isto vrijedi ako sud nije nadležan odlučiti o središnjem pitanju u sporu (*Tsfayo protiv Ujedinjene Kraljevine* stavak 48.). U takvim predmetima pitanje koje je odlučujuće za ishod predmeta nije podvrgnuto neovisnoj sudskoj kontroli.

88. Ako se temelj žalbe prihvati, sud koji provodi preispitivanje mora imati ovlasti ukinuti pobijanu odluku te ili sam donijeti novu odluku ili vratiti predmet na ponovno odlučivanje istom ili različitom tijelu (*Kingsley protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], stavci 32. i 34.).

89. Kad je upravno tijelo već utvrdilo činjenice u tijeku kvazi-sudskog postupka koji ispunjava mnogo zahtjeva propisanih člankom 6. stavkom 1., kad tako utvrđene činjenice ili zaključci koje je iz njih izvelo upravo tijelo nisu sporni i kada je sud točku po točku riješio druge temelje žalbe stranke u

sporu, opseg preispitivanja koje provodi žalbeni sud smatrat će se dovoljnim za sukladnost sa člankom 6. stavkom 1. (*Bryan protiv Ujedinjene Kraljevine*, 44.-47.).

90. Niže su navedeni neki primjeri sudbenih tijela za koje se nije smatralo da imaju „punu nadležnost“:

- upravni sud koji je ovlašten odlučivati samo o tome je li diskreciona sloboda koju su uživala upravna tijela korištena na način spojiv sa ciljem i svrhom zakona (*Obermeier protiv Austrije*, stavak 70.);
- sud koji je odlučivao o pravnom lijeku protiv odluka stegovnih odjela strukovnih udruga bez ovlasti da ocijeni je li kazna bila razmjerna protupravnom ponašanju o kojemu je riječ (*Diennet protiv Francuske*, stavak 34., u kontekstu medicinske udruge i *Merigaud protiv Francuske*, stavak 69., u kontekstu udruge geometara);
- ustavni sud koji je mogao ispitati sporni postupak isključivo s aspekta njegove spojivosti s ustavom i time bio spriječen u ispitivanju svih bitnih činjenica (*Zumtobel protiv Austrije*, stavci 29.-30.);
- *Conseil d'Etat* koji je u skladu s vlastitom praksom imao obvezu, pri rješavanju pitanja vezanog uz primjenjivost međunarodnih ugovora, pridržavati se mišljenja ministra - vanjskog tijela koji je istovremeno bio i predstavnik izvršne vlasti - bez podvrgavanja tog mišljenja kritikama ili raspravi između stranaka. Podnositeljica nije mogla osporiti sudjelovanje ministra koje je bilo odlučujuće za ishod sudskog postupka te joj, štoviše, nije dana niti jedna prilika da se ispita temelj njezinog odgovora ministru (*Chevol protiv Francuske*, stavci 81.-82.).

91. Za razliku od toga:

- *Chaudet protiv Francuske*: *Conseil d'Etat* odlučio je o zahtjevu za sudsko preispitivanje kao sud prvog i zadnjeg stupnja. U tom predmetu, *Conseil d'Etat* nije imao „punu nadležnost“ koja bi imala učinak zamjene odluke medicinskog odbora civilnog zrakoplovstva njegovom odlukom. Međutim, iz sudskog je spisa bilo jasno da je ipak razmotrio sve tvrdne podnositelja, s činjenične i pravne strane, te ocijenio sve dokaze iz medicinskog spisa, uzimajući u obzir zaključke svih medicinskih izvješća o kojima su stranke raspravljale pred njime. Sud je stoga smatrao da je predmet podnositelja ispitan u skladu sa zahtjevima iz članka 6. stavka 1. (stavci 37.-38.);
- *Zumtobel protiv Austrije*: Sud je smatrao da je austrijski upravni sud ispunio zahtjeve iz članka 6. stavka 1. vezane uz stvari koje nisu isključivo podložne ocjeni upravnih tijela te da je razmatrao osnovanost tvrdnji, točku po točku, i nije se nikada morao oglasiti nenadležnim za odgovaranje na njih ili za utvrđivanje različitih činjenica (stavci 31.-32.) – također *Ortenberg protiv Austrije*, 33.-34.; *Fischer protiv Austrije*, stavak 34.
- *McMichael protiv Ujedinjene Kraljevine*: u ovom je predmetu nalog prvostupanjskog suda (*Sheriff Court*) za davanje djeteta na posvajanje bio predmetom žalbe višem sudu (*Court of Session*). Potonji je imao punu nadležnost u tom pogledu. U pravilu je postupao na temelju činjeničnih utvrđenja nižeg suda, no na to nije bio obvezan. Mogao je, prema potrebi, sam izvoditi dokaze ili vratiti predmet na ponovni postupak nižem sudu s uputama kako dalje postupati (stavak 66.). Nadalje, niži je sud pri odlučivanju o žalbama na odluke o saslušanju djece također imao punu nadležnost te je bio ovlašten ispitati osnovanost zahtjeva i navodne postupovne nepravilnosti (stavak 82.);
- *Potocka i drugi protiv Poljske*: opseg nadležnosti Vrhovnog upravnog suda kako je uređen Zakonom o upravnom postupku ograničen je na ocjenu zakonitosti pobijanih upravnih odluka. Međutim, sud je također bio ovlašten ukinuti odluku, u cijelosti ili djelomično, ako bi ustanovio da u postupku koji je doveo do donošenja te odluke nisu bili ispunjeni postupovni zahtjevi poštenosti. Iz obrazloženja Vrhovnog upravnog suda bilo je vidljivo je da je zapravo ispitao aspekt svrsishodnosti predmeta. Iako je sud mogao ograničiti svoju analizu na

zaključak da je sporne odluke nužno potvrditi s obzirom na postupovne i materijalne nedostatke zahtjeva podnositelja, sud je razmotrio osnovanost svih njihovih tvrdnji, točku po točku, i nije se nikada morao oglasiti nenadležnim za odgovore na njih ili za utvrđivanje bitnih činjenica. Donio je presudu koju je pažljivo obrazložio i u kojoj je temeljito razmotrio tvrdnje podnositelja bitne za ishod predmeta. U skladu s time, opseg preispitivanja koje je proveo Vrhovni upravni sud ispunio je zahtjev iz članka 6. stavka 1. (stavci 56.-59.).

4. Izvršenje presuda

a. Pravo na brzu provedbu pravomoćne i obvezujuće sudske odluke

92. Članak 6. stavak 1. štiti izvršenje pravomoćnih, obvezujućih sudskih odluka (za razliku od izvršenja odluka koje mogu biti predmetom preispitivanja koje provodi viši sud) (*Ouzounis i drugi protiv Grčke*, stavak 21.).

93. Pravo na izvršenje takvih odluka bilo kojeg suda sastavni je dio „prava na sud“ (*Hornsby protiv Grčke*, stavak 40.; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], stavak 196.). U suprotnom bi odredbe članka 6. stavka 1. bile lišene svih korisnih učinaka (*Burdov protiv Rusije*, stavak 34. i 37.).

94. To ima još veću važnost u kontekstu upravnih postupaka. Podnošenjem zahtjeva za sudsko preispitivanje najvišem upravnom sudu u državi, stranka u sporu ne traži samo poništenje pobijane odluke već, i prije svega, uklanjanje njezinih učinaka.

95. Učinkovita zaštita stranke u sporu i obnova zakonitosti stoga pretpostavljaju obvezu upravnih tijela da djeluju u skladu s presudom (*Hornsby protiv Grčke*, stavak 41.; *Kyrtatos protiv Grčke*, stavci 31.-32.).

96. Stoga, iako određeno kašnjenje s izvršenjem presude može biti opravdano u određenim okolnostima, ono ne smije narušiti pravo stranke na izvršenje presude (*Burdov protiv Rusije*, stavci 35.-37.).

97. Shvaćeno na ovaj način, izvršenje mora biti potpuno i iscrpno, a ne samo djelomično (*Matheus protiv Francuske*, stavak 58.; *Sabin Popescu protiv Rumunjske*, stavci 68.-76.), te ne smije biti spriječeno, obezvrijeđeno ili neopravdano odgođeno (*Immobiliare Saffi protiv Italije* [VV], stavak 74.).

98. Odbijanje tijela da u obzir uzme odluku koju je donio viši sud – koja bi mogla dovesti do niza presuda u kontekstu istog niza postupaka s opetovanim ukidanjem donesenih odluka - također je u suprotnosti s člankom 6. stavkom 1. (*Turczanik protiv Poljske*, stavci 49.-51.).

99. Nerazumno dugo odgađanje izvršenja obvezujuće presude može predstavljati povredu Konvencije. O razumnosti takve odluke treba odlučiti posebice s obzirom na složenost postupka izvršenja, ponašanje podnositelja i nadležnih tijela te s obzirom na iznos i narav sudske odluke (*Raylyan protiv Rusije*, 31).

100. Primjerice, Sud je smatrao da su nacionalne vlasti, zbog više od pet godina nepoduzimanja potrebnih mjera za poštovanje pravomoćne ovršive sudske odluke, lišile odredbe članka 6. stavka 1. svih korisnih učinaka (*Hornsby protiv Grčke*, stavak 45.).

101. U jednom drugom predmetu, cjelokupno se razdoblje od devet mjeseci koliko je vlastima trebalo da izvrše presudu nije smatralo nerazumnim s obzirom na okolnosti (*Moroko protiv Rusije*, stavci 43.-45.).

102. Sud je utvrdio da je došlo do povrede prava na sud iz članka 6. stavka 1. zbog odbijanja vlasti, u razdoblju od otprilike četiri godine, da zatraže pomoć policije kako bi izvršile nalog za predaju u posjed izdan protiv stanara (*Lunari protiv Italije*, stavci 38.-42.) i zbog prekida izvršenja - duljeg od šest godina - koji je proizašao iz intervencije zakonodavne vlasti koja je dovela u pitanje sudski nalog

za iseljenje stanara, što je taj nalog lišilo svih korisnih učinaka zbog pobijanih zakonskih odredbi (*Immobiliare Saffi protiv Italije* [VV], stavci 70. i 74.).

103. Od osobe koja je ishodila presudu protiv države na kraju sudskog postupka ne može se očekivati da pokrene zaseban ovršni postupak (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, stavak 68.). Teret osiguranja poštovanja presude protiv države snose državne tijela (*Yavorivskaya protiv Rusije*, stavak 25.), počevši od dana kad presuda postane obvezujuća i ovršna (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, stavak 69.).

104. Od uspješne se stranke u sporu može tražiti poduzimanje određenih postupovnih koraka kako bi omogućila ili ubrzala izvršenje presude. Uvjet suradnje vjerovnika ne smije, međutim, biti više od onoga što je strogo nužno i ne oslobađa vlasti njihovih obveza (*ibid.*).

105. Iz toga slijedi da zakašnjelo plaćanje, nakon ovršnog postupka, iznosa dužnog podnositelju ne može ispraviti to što nacionalne vlasti dugi niz godina nisu postupile u skladu s presudom i ne pruža odgovarajuću zadovoljštinu (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], stavak 198.).

106. Sud je smatrao i da stav vlasti da je podnositelj taj koji treba pokrenuti ovršni postupak u pogledu ovršive odluke u njegovu korist, u kombinaciji s nepostojanjem brige za njegovu financijsku situaciju, predstavlja prekomjerni teret i ograničava njegovu pravo na pristup sudu u tolikoj mjeri da narušava samu bit tog prava (*Apostol protiv Gruzije*, stavak 65.).

107. Stranka u sporu ne može biti lišena koristi, u razumnom roku, od pravomoćne odluke kojom joj je dosuđena naknada štete (*Burdov protiv Rusije*, stavak 35.), ili prava na stambeni smještaj (*Teteriny protiv Rusije*, stavci 41.-42.), bez obzira na složenost domaćeg ovršnog postupka ili sustava državnog proračuna. Državnim vlastima nije dopušteno pozvati se na manjak sredstava ili drugih resursa kao izliku za neplaćanje duga iz presude (*Burdov protiv Rusije*, stavak 35.; *Amat-G Ltd i Mebaghishvili protiv Gruzije*, stavak 47.; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], stavak 199.). Također ne mogu navoditi manjak alternativnog smještaja kao izliku za nepoštovanje presude (*Prodan protiv Moldavije*, stavak 53.).

108. Potrebno je razlikovati dugovanja države (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, stavci 68. i 69. i stavci 72. *et seq.*) i dugovanja pojedinca: odgovornost države ne može nastati na temelju neplaćanja ovršivog duga zbog insolventnosti „privatnog“ dužnika (*Sanglier protiv Francuske*, stavak 39.; *Ciprova protiv Češke Republike*(odl.); *Cubănit protiv Rumunjske*(odl.)). Ipak, država ima pozitivnu obvezu organizirati sustav za izvršavanje pravomoćnih odluka u sporovima između privatnih osoba koji je učinkovit i u pravu i u praksi (*Fuklev protiv Ukrajine*, stavak 84.). Stoga se može pozivati na odgovornost države ako tijela javne vlasti koja sudjeluju u ovršnom postupku ne pokažu potrebnu revnost ili čak sprječavaju izvršenje presude (*ibid.* stavak 67.). Mjere koje nacionalne vlasti poduzmu kako bi osigurale izvršenje moraju biti odgovarajuće i dostatne za tu svrhu (*Ruianu protiv Rumunjske*, stavak 66.), s obzirom na njihovu obvezu u tom izvršenju, i s obzirom da su oni ti koji imaju javne ovlasti (*ibid.*, stavci 72.-73.).

109. Stoga je, primjerice, Sud smatrao da su nacionalne vlasti, time što nisu provele sankcije u odnosu na odbijanje (privatne) treće strane da surađuje s tijelima ovlaštenima za provođenje pravomoćnih ovršivih odluka, lišile odredbe članka 6. stavka 1. svih korisnih učinaka (*Pini i drugi protiv Rumunjske*, stavci 186.-188.; u tom je predmetu privatna institucija u kojoj je živjelo dvoje djece preko tri godine sprječavala izvršenje naloga za posvajanje djece).

110. Ipak, u slučaju kad je država poduzela sve korake predviđene zakonom kako bi osigurala da privatna osoba postupi u skladu s odlukom, državu se ne može smatrati odgovornom za odbijanje dužnika da ispuni svoje obveze (*Fociac protiv Rumunjske*, stavci 74. i 78.).

111. Naposljetku, pravo na sud štiti i pravo na pristup ovršnom postupku, odnosno pravo na pokretanje ovršnog postupka (*Apostol protiv Gruzije*, 56.).

b. Pravo ne dovođenja u pitanje pravomoćne sudske odluke

112. Nadalje, pravo na pošteno suđenje mora se tumačiti s obzirom na vladavinu prava. Jedan od temeljnih aspekata vladavine prava je načelo pravne sigurnosti (*Okuy i drugi protiv Turske*, stavak 73.), koje zahtijeva, *inter alia*, da kad su sudovi pravomoćno odlučili o nekom pitanju njihova odluka ne bi trebala biti dovedena u pitanje (*Brumărescu protiv Rumunjske*[VV], stavak 61.; *Agrokompleks protiv Ukrajine*, stavak 148.).

113. Sudski sustavi u kojima postoje pravomoćne presude podložne preispitivanju na neodređeno vrijeme i podložne riziku opetovanog ukidana nisu spojivi sa člankom 6. stavkom 1. (*Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, stavci 74., 77. i 82.: ovaj se predmet odnosio na *protestni* postupak, pri čemu su predsjednik Vrhovnog arbitražnog suda, državni odvjetnik i njihovi zamjenici imali diskrecijsko pravo osporavati pravomoćne presude podnošenjem prigovora u postupku nadzornog preispitivanja).

114. Dovođenje odluka u pitanje na taj način nije prihvatljivo, bilo da to čine suci ili članovi izvršne vlasti (*Tregubenko protiv Ukrajine*, stavak 36.) ili tijela koja nisu sudbena (*Agrokompleks protiv Ukrajine*, stavci 150.-151.).

115. Pravomoćnu je presudu moguće dovesti u pitanje samo kad je to nužno zbog bitnih i uvjerljivih okolnosti poput sudske pogreške (*Ryabykh protiv Rusije*,stavak 52.).

B. Ustanovljenje zakonom

116. S obzirom na načelo vladavine prava koje je sastavni dio sustava Konvencije, Sud smatra da „sud“ uvijek mora biti „ustanovljen zakonom“ jer inače ne bi imao legitimitet koji je u demokratskom društvu potreban za postupanje u pojedinim predmetima (*Lavents protiv Latvije*, stavak 81.).

117. Izraz „ustanovljen zakonom“ ne obuhvaća samo pravni temelj za samo postojanje „suda“ već znači i to da sud mora poštovati konkretna pravila koja ga uređuju (*Sokurenko i Strygun protiv Ukrajine*, stavak 24.). Zakonitost suda po definiciji mora također obuhvatiti i njegov sastav (*Buscarini protiv San Marina*(odl.)). Praksa prešutnog obnavljanja mandata sudaca na neodređeno vrijeme nakon što im je istekao zakonski mandat i dok čekaju ponovno imenovanje smatrana je protivna načelu prema kojem je „sud ustanovljen zakonom“(*Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, stavak 151.). Postupak za imenovanje sudaca ne može se svesti na status unutarnje prakse (*ibid.*, stavci 154.-156.).

118. „Zakon“ u smislu članka 6. stavka 1. stoga obuhvaća ne samo propise o ustanovljenju i nadležnosti sudbenih tijela, već i sve druge odredbe domaćeg prava koje, ako se prekrše, čine sudjelovanje jednog ili više sudaca u ispitivanju predmeta nepropisnim (*DMD Group, A.S. protiv Slovačke*, stavak 59.). To se posebice odnosi na odredbe o neovisnosti članova „suda“,duljinu njihova mandata, nepristranost i postojanje postupovnih jamstava (*Gurov protiv Moldavije*, stavak 36.).

119. U načelu, kad sud prekrši ove domaće zakonske odredbe to dovodi do povrede članka 6. stavka 1. (*DMD Group, A.S. protiv Slovačke*, stavak 61.). Sud stoga može ispitati je li u tom pogledu poštovano domaće pravo. Međutim, s obzirom na opće načelo prema kojem u prvom redu sami nacionalni sudovi tumače odredbe domaćeg prava, Sud smatra da ne smije ispitivati njihovo tumačenje osim ako je došlo do očitog kršenja zakona (*ibid.*). Sud koji, bez ikakvog objašnjenja, namjerno protupravno prekorači uobičajene granice svoje nadležnosti nije „sud ustanovljen zakonom“u postupku o kojemu je riječ (*Sokurenko i Strygun protiv Ukrajine*, stavci 27.-28.).

120. Cilj izraza „ustanovljen zakonom“ u članku 6. je osigurati da organizacija pravosudnog sustava ne ovisi o odluci izvršne vlasti, već da bude uređena zakonom koji donosi parlament (*Savino i drugi protiv Italije*, stavak 94.).

121. Ali u zemljama u kojima je pravo kodificirano organizacija sudstva ne može niti biti prepuštena odluci sudbenih tijela, iako to ne znači da sudovi nemaju određenu slobodu tumačiti mjerodavno nacionalno zakonodavstvo(*ibid.*).

122. Nadalje, delegiranje ovlasti u stvarima vezanima uz organizaciju sudstva dopušteno je pod uvjetom da je ta mogućnost sadržana u domaćem pravu države, uključujući mjerodavne odredbe ustava (*ibid.*).

C. Neovisnost i nepristranost

1. Opća razmatranja

123. Pravo na pošteno suđenje iz članka 6. stavka 1. zahtijeva da se postupak u predmetu vodi pred „neovisnim i nepristranim sudom“ postoji blizak međusobni odnos između jamstva „neovisnog“ i „nepristranog“ suda. Iz toga razloga Sud obično razmatra obje te pretpostavke zajedno (*Kleyn i drugi protiv Nizozemske*[VV], stavak 192.).

124. Sudjelovanje sudaca porotnika u predmetu nije samo po sebi protivno članku 6. stavku 1. Postojanje tijela s mješovitim članstvom koje se sastoji, pod predsjedanjem suca, od državnih službenika i predstavnika zainteresiranih tijela samo po sebi ne predstavlja dokaz o pristranosti (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, stavci 57. i 58.), niti postoji prigovor *per se* tome da stručnjaci laici sudjeluju u donošenju odluka suda (*Pabla Ky protiv Finske*, stavak 32.).

125. Načela ustanovljena u sudskoj praksi koja se odnose na nepristranost primjenjuju se na suce porotnike jednako kao i na profesionalne suce (*Langborger protiv Švedske*, stavci 34.-35.; *Cooper protiv Ujedinjene Kraljevine*[VV], stavak 123.).

126. U načelu, povreda članka 6. stavka 1. ne može biti utemeljena na nepostojanju neovisnosti ili nepristranosti suda koji donosi odluku ili na povredi osnovnog postupovnog jamstva koju je počinio taj sud ako je donesena odluka podlijeerala kasnijoj kontroli sudbenog tijela koje ima „punu nadležnost“ i koje osigurava poštovanje relevantnih jamstava ispravljanjem nedostataka o kojima je riječ (*De Haan protiv Nizozemske*, stavci 52.-55.)⁸.

127. Sud je dosljedno naglašavao kako opseg obveze koju ima država da osigura suđenje pred „neovisnim i nepristranim sudom“ na temelju članka 6. stavka 1. Konvencije nije ograničen na sudstvo. Ta obveza podrazumijeva i obveze izvršne, zakonodavne i svake druge državne vlasti, bez obzira na njezinu razinu, da poštuje i pridržava se presuda i odluka sudova, čak i kada se s njima ne slažu. Stoga država mora poštovati autoritet sudova jer je to nužan preduvjet za povjerenje koje javnost ima u sudove i, u širem smislu, u vladavinu prava. Da bi to bilo tako, ustavna jamstva neovisnosti i nepristranosti sudstva nisu dovoljna. Ona moraju biti učinkovito uklopljena u svakodnevne upravne stavove i prakse (*Agrokompleks protiv Ukrajine*, stavak 136.).

2. Neovisan sud

128. Izraz „neovisan“ odnosi se na neovisnost *vis-à-vis* ostalih grana vlasti (izvršne i parlamenta) (*Beaumont protiv Francuske*, stavak 38.) te također *vis-à-vis* stranaka (*Sramek protiv Austrije*, stavak 42.).

129. Iako pojam diobe vlasti između političkih tijela vlade i sudstva ima sve veću važnost u praksi Suda, niti članak 6. niti bilo koja druga odredba Konvencije od država ne zahtijeva da se pridržavaju bilo kakvih teorijskih ustavnih pojmova u vezi dopuštenih granica za interakciju vlasti. Pitanje je uvijek jesu li u konkretnom predmetu ispunjeni zahtjevi Konvencije (*Kleyn i drugi protiv Nizozemske*

⁸ Vidi također odjeljke o “Preispitivanje koje obavlja sud koji ima punu nadležnosti” i “Poštenost”

[VV], stavak 193.). Doista, pojam neovisnosti suda podrazumijeva postojanje postupovnih jamstava koja odvajaju sudstvo od drugih grana vlasti.

a. Neovisnost vis-à-vis izvršne vlasti

130. Neovisnost sudaca bit će narušena ako se izvršna vlast umiješa u predmet koji se vodi pred sudom s ciljem utjecanja na ishod (*Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, stavak 80.; *Mosteanu i drugi protiv Rumunjske*, stavak 42.).

131. Činjenica da izvršna vlast imenuje suce te da su smjenjivi sama po sebi ne predstavlja povredu članka 6. stavka 1. (*Clarke protiv Ujedinjene Kraljevine*(odl.)). Dopušteno je da izvršna vlast imenuje suce, pod uvjetom da imenovani nisu pod njihovim utjecajem ili pritiskom za vrijeme obnašanja svoje sudbene uloge (*Flux protiv Moldavije (br. 2)*,stavak 27.).

132. Činjenica da predsjednika kasacijskog suda imenuje izvršna vlast sama po sebi ne narušava njegovu neovisnost pod uvjetom da, nakon što bude imenovan, ne podliježe nikakvom pritisku, ne prima nikakve upute te obnaša svoju dužnost u potpunosti neovisno (*Zolotas protiv Grčke*, stavak 24.).

133. Isto tako, sama činjenica da suce u Vijeću upravnog prava imenuje regionalno upravno tijelo ne dovodi do dvojbe o njihovoj neovisnosti ili nepristranosti pod uvjetom da nakon što budu imenovani, ne podliježu nikakvom pritisku, ne primaju nikakve upute te obavljaju svoje sudske aktivnosti u potpunosti neovisno (*Majorana protiv Italije*, (odl.)).

b. Neovisnost vis-à-vis parlamenta

134. Činjenica da parlament imenuje suce sama ih po sebi ne čini podređenima vlastima ako, nakon što budu imenovani, nisu ni pod kakvim pritiskom i ne primaju upute pri obnašanju svojih sudskih dužnosti (*Sacilor-Lormines protiv Francuske*, stavak 67.). Nadalje, činjenica da je jedan od stručnih članova žalbenog suda, u čijem su sastavu uglavnom profesionalni suci, također bio i zastupnik u parlamentu sama po sebi ne predstavlja povredu prava na neovisni i nepristrani sud (*Pabla Ky protiv Finske*, stavci 31.-35.).

c. Neovisnost vis-à-vis stranaka

135. Kad je jedan od članova suda osoba koja je u podređenom položaju u pogledu svoje dužnosti i organizacije službe vis-à-vis jedne od stranaka, stranke u sporu mogu imati opravdanu dvojbu o neovisnosti te osobe. Takva situacija ozbiljno utječe na povjerenje koje sudovi moraju poticati u demokratskom društvu (*Sramek protiv Austrije*, stavak 42.).

d. Kriteriji za procjenjivanje neovisnosti

136. Pri utvrđivanju može li se neko tijelo smatrati „neovisnim“, Sud je u obzir uzimao, *inter alia*, sljedeće kriterije (*Langborger protiv Švedske*, stavak 32.; *Kleyn i drugi protiv Nizozemske*[VV], stavak 190.):

- I. način imenovanja njegovih članova i
- II. trajanje njihovih mandata;
- III. postojanje jamstava protiv vanjskih pritisaka; i
- IV. daje li tijelo dojam neovisnosti.

i. Način imenovanja članova tijela

137. Postavila su se pitanja glede miješnja ministra pravosuđa u imenovanje i/ili razrješenje članova tijela koje donosi odluke (*Sramek protiv Austrije*, stavak 38.; *Brudnicka i drugi protiv Poljske*, stavak 41.; *Clarke protiv Ujedinjene Kraljevine*(odl.)).

138. Iako dodjela predmeta u rad određenom sucu ili sudu spada u područje slobode procjene koju domaće vlasti imaju u takvim stvarima, Sud se mora uvjeriti da je to bilo u skladu s člankom 6 stavkom 1. te, posebice, sa zahtjevima neovisnosti i nepristranosti (*Bochan protiv Ukrajine*, stavak 71.).

ii. Trajanje mandata članova tijela

139. Sud nije odredio neko konkretno obvezno trajanje mandata za članove tijela koje donosi odluke, iako se njihova nesmjernjivost za vrijeme trajanja mandata općenito mora smatrati nužnom posljedicom njihove neovisnosti. Međutim, to što njihova smjernjivost nije i formalno priznata u zakonu samo po sebi ne podrazumijeva nepostojanje neovisnosti pod uvjetom da je priznata u praksi te da postoje druga nužna jamstva (*Sacilor-Lormines protiv Francuske*, stavak 67.; *Luka protiv Rumunjske*, stavak 44.).

iii. Jamstva protiv vanjskog pritiska

140. Sudska neovisnost zahtijeva da pojedini suci ne budu izloženi nepropisnom utjecaju izvan sudstva, kao i iznutra. Unutarnja neovisnost sudstva zahtijeva da ne budu izloženi uputama i pritiscima drugih sudaca ili osoba s upravnim odgovornostima na sudu, poput predsjednika suda ili predsjednika odjela na sudu. Nepostojanje dostatnih zaštitih mehanizama koji osiguravaju neovisnost sudaca unutar sudstva i, posebice, *vis-à-vis* njima nadređenih pripadnika sudbene vlasti, može Sud navesti na zaključak da se za dvojbe podnositelja zahtjeva o neovisnosti i nepristranosti suda može reći kako su objektivno opravdane (*Agrokompleks protiv Ukrajine*, stavak 137.; *Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske*, stavak 86.).

141. Za suce županijskog suda utvrđeno je da su dovoljno neovisni od predsjednika tog suda s obzirom na to da predsjednici suda vrše samo upravne (upravljačke i organizacijske) funkcije koje su strogo odvojene od sudbene funkcije. Pravni je sustav osigurao odgovarajuće mehanizme zaštite od proizvoljnog vršenja dužnosti predsjednika suda kad se radi o (ponovnom) dodjeljivanju predmeta u rad sucima (*ibid.*, stavci 88.-95.).

iv. Dojam neovisnosti

142. Dojam također može biti važan za utvrđivanje može li se sud smatrati neovisnim kako propisuje članak 6. stavak 1. (*Sramek protiv Austrije*, stavak 42.). Što se tiče dojma neovisnosti, stajalište stranke važno je, no ne i odlučujuće; ono što jest odlučujuće je može li se bojazan te stranke smatrati „objektivno opravdanom“ (*Sacilor-Lormines protiv Francuske*, stavak 63.). Stoga nema problema u pogledu neovisnosti kad Sud smatra da „objektivni promatrač“ ne bi imao razloga za takvu zabrinutost u okolnostima tog predmeta (*Clarke protiv Ujedinjene Kraljevine*(odl.)).

3. Nepristrani sud

143. Članak 6. stavak 1. zahtijeva da sud koji ulazi u njegovo područje primjene bude nepristran. Nepristranost u pravilu znači nepostojanje predrasuda ili pristranosti te se njihovo postojanje ili nepostojanje može ispitati na razne načine (*Wettstein protiv Švicarske*, stavak 43.; *Micallef protiv Malte* [VV], stavak 93.). Pojmovi neovisnosti i nepristranosti usko su vezani i, ovisno o okolnostima,

može ih biti potrebno zajedno ispitati (*Sacilor-Lormines protiv Francuske* stavak 62.; *Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, stavak 107.).

a. Kriteriji za ocjenu nepristranosti

144. Postojanje nepristranosti mora biti utvrđeno na temelju sljedećeg (*Micallef protiv Malte* [VV], stavak 93.):

- I. subjektivnog testa pri kojem se u obzir uzima osobno uvjerenje i ponašanje određenog suca, odnosno je li sudac imao neke osobne predrasude ili pristranosti u tom predmetu; te također
- II. na temelju objektivnog testa, odnosno utvrđivanjem je li sam sud i, među ostalim aspektima, njegov sastav, osigurao dovoljna jamstva za isključenje svake opravdane dvojbe u pogledu njegove nepristranosti.

145. Međutim, ne postoji nikakva čvrsta granica između subjektivne i objektivne nepristranosti jer ponašanje suca može dovesti ne samo do objektivnih bojazni glede nepristranosti iz motrišta vanjskog promatrača (objektivni test) već i do pitanja njegovog ili njezinog osobnog uvjerenja (subjektivni test).

146. Stoga u nekim predmetima u kojima može biti teško pribaviti dokaze kojima bi se opovrgnula pretpostavka subjektivne nepristranosti suca, zahtjev objektivne nepristranosti pruža dodatno važno jamstvo (*ibid.* [VV], stavci 95. i 101.).

i. Subjektivni pristup

147. Pri primjenjivanju subjektivnog testa Sud je dosljedno smatrao da „se mora pretpostaviti osobna nepristranost suca dok se ne dokaže suprotno“ (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, stavak 58., *in fine*; *Micallef protiv Malte*[VV], stavak 94.). Što se tiče vrste dokaza koji se zahtijeva, Sud je primjerice zatražio da se ustanovi je li sudac pokazao neprijateljski stav (*Buscemi protiv Italije*, stavci 67.-68.). Činjenica da se sudac nije izuzeo iz sudjelovanja u parničnom žalbenom postupku nakon svojeg ranijeg sudjelovanja u drugom vezanom skupu parničnih postupaka nije predstavljala dokaz potreban da se opovrgne predmnijeva (*Golubović protiv Hrvatske*, stavak 52.).

148. Načelo da se za sud predmnijeva da nema osobnih predrasuda ili pristranosti davno je uspostavljeno u sudskoj praksi Suda (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, stavak 58.; *Driza protiv Albanije*, stavak 75.).

ii. Objektivni pristup

149. Potrebno je ustanoviti, sasvim odvojeno od ponašanja suca, postoje li utvrdive činjenice koje mogu izazvati dvojbe o njegovoj nepristranosti. Kada se primjenjuje na tijelo koje zasjeda kao sud, to znači ustanoviti, sasvim odvojeno od osobnog ponašanja bilo kojeg člana toga tijela, postoje li utvrdive činjenice koje mogu izazvati dvojbe o nepristranosti samog tog tijela. To podrazumijeva da je stajalište dotične osobe važno ali ne i odlučujuće za odluku postoji li u određenom predmetu legitimni razlog za bojazan da određeni sudac (*Morel protiv Francuske*, stavci 45.-50.; *Pescador Valero protiv Španjolske*, stavak 23.) ili tijelo koje zasjeda kao sud (*Luka protiv Rumunjske*, stavak 40.) nije nepristrano. Odlučujuće je može li se ta bojazan smatrati objektivno opravdanom (*Wettstein protiv Švicarske*, stavak 44.; *Pabla Ky protiv Finske*, stavak 30.; *Micallef protiv Malte*[VV], stavak 96.).

150. Objektivni se test uglavnom odnosi na hijerarhijske ili druge veze između suca i drugih osoba u postupku (vidi predmete vezane uz dvostruku ulogu suca, primjerice *Mežnarić protiv Hrvatske*, stavak 36.; *Wettstein protiv Švicarske*, stavak 47., predmet u kojem je odvjetnik koji je zastupao protivnike podnositelja naknadno sudio podnositelju u jednom skupu postupaka i zasebno u preklapajućim postupcima) koje objektivno opravdavaju sumnje u pogledu nepristranosti suda i na taj način ne ispunjavaju standard Konvencije na temelju objektivnog testa.

151. Stoga se u svakom pojedinom predmetu mora odlučiti je li odnos o kojemu je riječ takve prirode i stupnja da ukazuje na nepostojanje nepristranosti suda (*Micallef protiv Malte*, [VV], stavci 97. i 102.).

152. U tom pogledu čak i dojam može imati određenu važnost ili, drugim riječima, „nije dovoljno da pravda bude provedena, treba se i vidjeti da je provedena“. Ovdje se radi o povjerenju koje sudovi u demokratskom društvu moraju poticati u javnosti. Stoga se svaki sudac za kojeg postoji opravdani razlog za bojazan da nije nepristran mora izuzeti (*ibid.*, stavak 98.).

153. Kako bi sudovi u javnosti poticali povjerenje koje je neophodno, u obzir treba uzeti i pitanja vezana uz unutarnju organizaciju. Postojanje nacionalnih postupaka za osiguranje nepristranosti, poglavito pravila koja uređuju izuzeće sudaca, važan je čimbenik (vidi konkretne odredbe vezane uz zahtjeve za izuzeće sudaca, *Micallef protiv Malte*[VV], stavci 99.-100.). Takva pravila pokazuju želju nacionalnog zakonodavca da ukloni svaku opravdanu dvojbu o nepristranosti suca ili suda o kojemu je riječ te predstavljaju pokušaj osiguranja nepristranosti uklanjanjem uzroka tih zabrinutosti. Uz osiguranje nepostojanja stvarne pristranosti, usmjereni su i na uklanjanje svakog dojma pristranosti te promiču povjerenje koje sudovi u demokratskom društvu moraju poticati u javnosti (*Mežnarić protiv Hrvatske*, stavak 27.).

b. Situacije u kojima se može pojaviti pitanje nepostojanja sudske nepristranosti

154. Postoje dvije moguće situacije u kojima se može pojaviti pitanje nepostojanja sudske nepristranosti:

- I. prva je funkcionalne prirode i odnosi se na, primjerice, situaciju kad ista osoba izvršava različite funkcije unutar sudskog postupka ili kad ima hijerarhijske ili druge veze s drugom osobom koja sudjeluje u postupku.
- II. Druga je osobnog karaktera i proizlazi iz ponašanja sudaca u određenom predmetu.

i. Situacije funkcionalne prirode

α. Izvršavanje i savjetodavnih i sudbenih funkcija u istom predmetu

155. Uzastopno vršenje savjetodavnih i sudbenih funkcija u sklopu istog tijela može, u određenim okolnostima, biti problematično na temelju članka 6. stavka 1. u pogledu nepristranosti tijela iz objektivnog motrišta (*Procola protiv Luksemburga*, stavak 45. – povreda).

156. Postavlja se pitanje je li došlo do izvršavanja sudbenih i savjetodavnih funkcija u odnosu na „isti predmet“, „istu odluku“ ili „slično pitanje“ (*Kleyn i drugi protiv Nizozemske*[VV], stavak 200.; *Sacilor-Lormines protiv Francuske*, stavak 74. – nema povrede).

β. Izvršavanje i sudbenih i izvansudskih funkcija u istom predmetu

157. Pri utvrđivanju objektivnog opravdavanja za bojazan podnositelja, čimbenici poput dvostruke uloge suca u postupku, vremena koje je proteklo između dva događaja u kojima je sudjelovao te u kojoj je mjeri bio uključen u postupak mogu biti uzeti u obzir (*McGonnell protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 52.-57.).

158. Svako izravno sudjelovanje u donošenju zakona, odnosno izvršnih pravila, vjerojatno će biti dovoljno da izazove dvojbu o sudbenoj nepristranosti osobe koja je naknadno pozvana odlučiti u sporu vezanom uz to postoje li razlozi za dopuštanje odstupanja od teksta zakona ili pravila o kojemu je riječ (*ibid.*, stavci 55.-58., predmet u kojem je Sud utvrdio povredu članka 6. stavka 1. zbog izravnog sudjelovanja suca u donošenju razvojnog plana o kojemu se radilo u postupku, usporedi s predmetom *Pabla Ky protiv Finske*, stavak 34. – nema povrede).

159. Kada postoje dva usporedna skupa postupaka s istom osobom u dvostrukoj ulozi suca u jednom postupku i pravnog zastupnika protivne stranke u drugom, podnositelj bi mogao imati razloga za zabrinutost da bi ga sudac mogao nastaviti smatrati protivnom strankom (*Wettstein protiv Švicarske*, stavci 44.-47.).

160. Kad je o ustavnoj tužbi odlučivao sudac koji je bio odvjetnik protivnika podnositelja na početku postupka to je dovelo do utvrđivanja povrede članka 6. stavka 1. (*Mežnarić protiv Hrvatske*, stavak 36.). Vezano uz nepristranosti suca ustavnog suda koji je djelovao kao pravni stručnjak za protivnika podnositelja u parničnom postupku u prvom stupnju, vidi *Švarc i Kavnik protiv Slovenije*, stavak 44.

χ. Obnašanje različitih sudbenih funkcija

161. Ocjenu je li sudjelovanje istog suca u različitim fazama parničnog postupka u skladu sa zahtjevom nepristranosti propisanim člankom 6. stavkom 1. treba provesti od predmeta do predmeta uzimajući u obzir okolnosti pojedinog predmeta.

162. Činjenica da je sudac već donosio odluke prije suđenja ne može se sama po sebi smatrati opravdavanjem za zabrinutost u vezi njegove nepristranost. Ono što je bitno jest opseg i priroda mjera koje je sudac poduzeo prije suđenja. Isto tako, činjenica da sudac detaljno poznaje spis predmeta ne podrazumijeva nikakve predrasude s njegove strane koje bi spriječile da ga se smatra nepristranim pri donošenju odluke o osnovanosti. Niti preliminarna analiza dostupnih informacija ne znači da je konačna analiza prejudicirana. Ono što jest bitno je da ta analiza bude provedena kad je presuda donesena te da bude utemeljena na dokazima izvedenim i tvrdnjama iznesenim na suđenju (*Morel protiv Francuske*, stavak 45.).

163. Potrebno je razmotriti je li veza između materijalnih pitanja o kojima je odlučeno u različitim fazama postupka tako čvrsta da bi izazvala dvojbu o nepristranosti suca koji je sudjelovao u donošenju odluka u tim fazama (*Toziczka protiv Poljske*, stavak 36.).

Primjerice:

- Ne može se odrediti kao opće pravilo koje proizlazi iz obveze nepristranosti da viši sud koji ukine upravnu ili sudsku odluku mora vratiti predmet na ponovni postupak drugom nadležnom tijelu ili drugoj grani tog tijela u drugačijem sastavu (*Ringeisen protiv Austrije, in fine* stavak 97.);
- Problem može nastati ako sudac sudjeluje u dva skupa postupaka vezana uz isti skup činjenica (*Indra protiv Slovačke*, stavci 51.-53.);
- Sudac koji je predsjednik vijeća žalbenog suda s dva suca porotnika ne bi trebao odlučivati o žalbi protiv svoje odluke (*De Haan protiv Nizozemske*, stavak 51.);
- Žalbeni sud na kojem se od prvostupanjskih sudaca zahtijeva da utvrde jesu li oni dali pogrešno pravno tumačenje ili pogrešno primijenili pravo u svojoj prethodnoj odluci može izazvati dvojbu o nepristranosti (*San Leonard Bi Club protiv Malte*, stavak 64.);
- Na prvi pogled nije nesukladno sa zahtjevima nepristranosti ako isti sudac sudjeluje, prvo u donošenju odluke o osnovanosti predmeta i, kasnije, u postupku u kojem se ispituje dopuštenost žalbe na tu odluku (*Warsicka protiv Poljske*, stavci 38.-47.);
- Kad je sudac imao dvostruku ulogu, kao punomoćnik koji zastupa protivnu stranku u odnosu na društvo podnositelja u prvom skupu postupaka i kao sudac žalbenog suda u drugom skupu postupaka: imajući posebice na umu vremensku udaljenost i različit predmet spora u prvom skupu postupaka u odnosu na drugi skup te s obzirom na činjenicu da se funkcije punomoćnika i suca nisu vremenski preklapale, Sud je utvrdio da podnositelji nisu mogli imati nikakve objektivno opravdane dvojbe o nepristranosti suca (*Puolitaival i Pirttiaho protiv Finske*, stavci 46.-54.);

- Sud je utvrdio povredu načela nepristranosti u predmetu u kojem su neki suci koji su već odlučivali o predmetu trebali odlučiti jesu li pogriješili u svojoj ranijoj odluci i u kojem su druga tri suca već izrekla svoje mišljenje o toj stvari (*Driza protiv Albanije*, stavci 78.-83. – povreda);
- Jedan od sudaca koji je sudjelovao u postupku vezanom uz reviziju ranije je sudjelovao u tom predmetu kao sudac višeg suda (*Peruš protiv Slovenije*, stavci 38.-39.).

ii. Situacije osobne prirode

164. Načelo nepristranosti bit će povrijeđeno i kad sudac ima osobni interes u predmetu (*Langborger protiv Švedske*, stavak 35.; *Gautrin i drugi protiv Francuske*, stavak 59.).

165. Profesionalne ili osobne veze između suca i stranke u predmetu ili punomoćnika stranke također mogu otvoriti pitanje nepristranosti (*Pescador Valero protiv Španjolske*, stavak 27.; *Tocono i Profesorii Prometejšti* protiv Moldavije, stavak 31.; *Micallef protiv Malte*[VV], stavak 102.). U obzir se mogu uzeti čak i neizravni čimbenici (*Pétur Thór Sigurðn protiv Islanda*, stavak 45.).

IV. Postupovni zahtjevi

A. Poštenost

Članak 6. stavak 1.:

„Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi... svatko ima pravo da ... sud... pravično ispita njegov slučaj.“

1. Opća načela

166. Istaknuto mjesto: Sud je uvijek naglašavao istaknuto mjesto koje u demokratskom društvu ima pravo na pošteno suđenje (*Airey protiv Irske*, stavak 24.; *Stanev protiv Bugarske* [VV], 231.). To je jamstvo „jedno od temeljnih načela svakog demokratskog društva, u smislu Konvencije“ (*Pretto i drugi protiv Italije*, stavak 21.). Stoga nema opravdanja za restriktivno tumačenje članka 6. stavka 1. (*Moreira de Azevedo protiv Portugalaa*, stavak 66.). Zahtjev poštenosti odnosi se na postupak u cjelini; nije ograničen na rasprave *inter partes* (*Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, stavak 49.).

167. Sadržaj: građanski se zahtjevi moraju moći podnijeti sucu (*Fayed protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 65.; *Sabeh El Leil protiv Francuske*[VV], stavak 46.). Članak 6. stavak 1. detaljno opisuje postupovna jamstva koja su strankama na raspolaganju u građanskom postupku. Njegova je svrha prije svega osigurati interese stranaka i pravilno djelovanje pravosudnog sustava (*Nideröst- Huber protiv Švicarske*, stavak 30.). Stranke u sporu stoga moraju moći izložiti svoj predmet s potrebnom učinkovitošću (*H. protiv Belgije*, stavak 53.).

168. Uloga nacionalnih vlasti: Sud je uvijek tvrdio da nacionalne vlasti moraju u svakom pojedinom predmetu osigurati ispunjavanje zahtjeva „poštenog suđenja“ u smislu Konvencije (*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, stavak 33. *in fine*).

169. Zahtjevi koje podnose stranke: načelno je pitanje da pri odlučivanju o njegovim „građanskim pravima i obvezama“ - kako su definirani sudskom praksom Suda u Strasbourgu⁹ - svatko ima pravo da mu pošteno sudi sud. Tome su pridodana jamstva propisana člankom 6. stavkom 1. koja se odnose i na organizaciju i na sastav suda te vođenje postupka. Sve u svemu, sve to čini pravo na pošteno suđenje (*Golder protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 36.).

⁹ Vidi slijedeći odjeljak „Područje primjene“

170. Načela tumačenja:

- Načelo prema kojemu se građanski zahtjev mora moći podnijeti sucu smatra se jednim od univerzalno priznatih temeljnih načela prava; isto vrijedi i za načelo međunarodnog prava koje zabranjuje uskraćivanje pravde. Članak 6. stavak 1. mora se tumačiti s obzirom na ta načela (*ibid.*,stavak 35.);
- Pravo na pošteno suđenje pred sudom kako je zajamčeno člankom 6. stavkom 1. mora se tumačiti s obzirom na preambulu Konvenciji prema kojoj je vladavina prava dio zajedničkog nasljeđa država ugovornica (*Brumărescu protiv Rumunjske*, stavak 61.; *Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske*[GC], stavak 57.).
- Jedan od osnovnih elemenata vladavine prava jest načelo pravne sigurnosti (*Beian protiv Rumunjske (br.1)*, stavak 39.);
- U demokratskom društvu u smislu Konvencije pravo na pošteno djelovanje pravosudnog sustava ima takvo istaknuto mjesto da restriktivno tumačenje članka 6. stavkom 1. ne bi bilo u skladu s ciljem i svrhom te odredbe (*Ryakib Biryoukov protiv Rusije*, stavak 37.);
- Uz to, namjera je da Konvencija jamči prava koja nisu teorijska ili iluzorna već prava koja su praktična i učinkovita (*Airey protiv Irske*, stavak 24.).

171. Države imaju više slobode u građanskim stvarima: Sud priznaje da zahtjevi svojstveni pojmu „poštenog suđenja“ nisu nužno isti u predmetima u kojima se radi o odlučivanju o građanskim pravima i obvezama i u predmetima u kojima se radi o odlučivanju o optužbi za kazneno djelo: „države ugovornice imaju više slobode u rješavanju građanskih predmeta u kojima se odlučuje o građanskim pravima i obvezama nego što imaju u rješavanju kaznenih predmeta“(*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, stavak 32.; *Levages Prestations Services protiv Francuske*, stavak 46.). Zahtjevi iz članka 6. stavka 1. u pogledu predmeta vezanih uz građanska prava imaju manju težinu od onih za kaznene predmete (*König protiv Njemačke*, stavak 96.).

2. Područje primjene

172. Učinkovito pravo: stranke u postupku imaju pravo iznijeti očitovanja koja smatraju bitnima za svoj predmet. To se pravo može smatrati učinkovitim samo ako su očitovanja zaista „saslušana“, odnosno ako ih je prvostupanjski sud propisno razmotrio. Drugim riječima, „sud“ ima dužnost provesti odgovarajuće ispitivanje očitovanja, tvrdnji i dokaza koje su iznijele stranke (*Kraska protiv Švicarske*, stavak 30.; *Van de Hurk protiv Nizozemske*, stavak 59.; *Perez protiv Francuske*, stavak 80.). Da bi pravo zajamčeno ovim člankom bilo učinkovito, vlasti moraju „revno“ postupati: za podnositelja zahtjeva kojeg ne zastupa odvjetnik vidi predmete *Kerojärvi protiv Finske*, stavak 42.; *Fretté protiv Francuske*,stavak 49.; za podnositelja zahtjeva kojeg zastupa odvjetnik vidi predmet *Göç protivTurske* [VV], stavak 57.

173. Pravilno sudjelovanje žalbene stranke u postupku zahtijeva da sud, *proprio motu*, obavijesti stranke o postojanju dokumenata koji su mu na raspolaganju. Stoga nije bitno što se podnositelj nije žalio zbog neobavještanja o relevantnim dokumentima ili što nije preuzeo inicijativu za uvid u spis (*Kerojärvi protiv Finske*, stavak 42.). Sama mogućnost stranke u sporu da izvrši uvid u spis i dobije njegov primjerak nije sama po sebi dovoljno jamstvo (*Göç protiv Turske* [VV], stavak 57.).

174. Obveza upravnih tijela: žalbena stranka mora imati mogućnost uvida u relevantne dokumente koji su u posjedu upravnih tijela, a ako je potrebno, i primjenom postupka za izvršenje uvida u dokumente (*McGinley i Egan protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 86. i 90.). Kad bi tužena država, bez opravdanog razloga, spriječila žalbene stranke da izvrše uvid u dokumente koji su u njezinom posjedu, a koji bi im pomogli obraniti njihove tvrdnje, ili kad bi lažno zanijekala postojanje takvih dokumenata, to bi predstavljalo uskraćivanje poštenog suđenja, odnosno povredu članka 6. stavka 1. (*ibid.*).

175. Ocjena postupka u cjelini: utvrđivanje je li postupak bio pošten provodi se ispitivanjem postupka u cjelini (*Ankerl protiv Švicarske*, stavak 38.; *Centro Europa 7 S.R.L. i di Stefano protiv Italije*[VV], stavak 197.).

176. Kad je to tako, svaki se nedostatak u pogledu poštenosti postupka može, u određenim okolnostima, ispraviti u kasnijoj fazi, bilo na istom stupnju (*Helle protiv Finske*, stavak 54.) bilo na višem sudu (*Schuler-Zraggen protiv Švicarske*, stavak 52.; usporedi *Albert i Le Compte protiv Belgije*,stavak 36.; *Feldbrugge protiv Nizozemske*,stavci 45.-46.).

177. U svakom slučaju, ako je nedostatak nastao na razini najvišeg sudbenog tijela - primjerice jer ne postoji mogućnost odgovora na zaključke dostavljene tom tijelu - došlo je do povrede prava na pošteno suđenje (*Ruiz-Mateos protiv Španjolske*, stavci 65.-67.).

178. Postupovni se propust može ispraviti samo ako odluka o kojoj je riječ podliježe preispitivanju koje obavlja neovisno sudbeno tijelo koje ima punu nadležnost i nudi jamstva propisana člankom 6. stavkom 1. Bitan je opseg ovlasti preispitivanja koje ima žalbeni sud i to se ispituje s obzirom na okolnosti predmeta (*Obermeier protiv Austrije*, stavak 70.)¹⁰.

179. Prethodne odluke koje ne nude jamstva poštenog suđenja: u takvim predmetima nema problema ako je podnositelju žalbe bilo dostupno pravno sredstvo pred neovisnim sudbenim tijelom koje ima punu nadležnost i samo osigurava jamstva propisana člankom 6. stavkom 1. (*Oerlemans protiv Nizozemske*, stavci 53.-58.; *British-American Tobacco Company Ltd protiv Nizozemske*, stavak 78.). Bitno je da takvo pravno sredstvo koje osigurava dovoljna jamstva postoji (*Air Canada protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 62.).

180. Pred žalbenim sudovima: članak 6. stavak 1. ne obvezuje države ugovornice da ustanove žalbene ili kasacijske sudove, ali, kad takvi sudovi postoje, država treba osigurati da stranke u sporu pred tim sudovima imaju na raspolaganju temeljna jamstva sadržana u članku 6. stavku 1. (*Andrejeva protiv Latvije* [VV], stavak 97.). Međutim, način na koji se članak 6. stavak 1. primjenjuje na postupak pred žalbenim sudovima ovisi o posebnim značajkama postupka o kojemu je riječ; mora se voditi računa o cjelovitosti postupka u domaćem pravnom poretku te o ulozi žalbenog suda (*Helmerts protiv Švedske*, stavak 31.) ili kasacijskog suda u njemu (*K.D.B. protiv Nizozemske*, stavak 41., *Levages Prestations Services protiv Francuske*, stavci 44.-45.;).

181. S obzirom na posebnu prirodu uloge kasacijskog suda koja je ograničena na ispitivanje je li zakon pravilno primijenjen, postupak koji se primjenjuje može biti formalniji (*ibid.*, stavak 48.). Zahtjev da stranku pred kasacijskim sudom zastupa specijalizirani odvjetnik sam po sebi nije u suprotnosti s člankom 6. (*G.L. i S.L. protiv Francuske*(odl.); *Tabor protiv Poljske*, stavak 42.).

182. Granice: općenito, nacionalni sudovi imaju zadaću ocjenjivati činjenice: uloga Suda nije zamijeniti ocjenu nacionalnih sudova vlastitom ocjenom činjenica (*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, stavak 31.)¹¹. Nadalje, iako žalitelji imaju pravo iznijeti očitovanja koja smatraju bitnima za svoj predmet, članak 6. stavak 1. stranci u sporu ne jamči povoljan ishod (*Andronicou i Constantinou protiv Cipra*, stavak 201.).

183. Teorija dojma: Sud je naglasio važnost dojma u djelovanju pravosudnog sustava; važno je osigurati da je pravednost postupka očita. Međutim, Sud je također jasno dao do znanja da stajalište osoba o kojima je riječ nije samo po sebi odlučujuće; sumnje pojedinaca u sudove u pogledu poštenosti postupka moraju se uz to moći smatrati objektivno opravdanima (*Kraska protiv Švicarske*, stavak 32.). Stoga je nužno ispitati kako su sudovi postupali u konkretnom predmetu.

184. U drugim predmetima, pred vrhovnim sudovima, Sud je istaknuo da povećana osjetljivost javnosti na pošteno djelovanje pravosudnog sustava opravdava sve veću važnost koja se pridaje dojmju (*Kress protiv Francuske* [VV], stavak 82.; *Martinie protiv Francuske* [VV], stavak 53.;

¹⁰ Vidi također odjeljak "Preispitivanje koje obavlja sud koji ima punu nadležnost"

¹¹ Vidi odjeljak "Četvrti stupanj"

Menchinskaya protiv Rusije, stavak 32.). Sud je pridao važnost dojmu u tim predmetima (vidi također *Vermeulen protiv Belgije*, stavak 34.; *Lobo Machado protiv Portugalaa*, stavak 32.).

185. Sudska praksa: kako bi u obzir uzeo stvarnost domaćeg pravnog poretka, Sud je uvijek pridavao određenu važnost sudskoj praksi pri ispitivanju sukladnosti domaćeg prava s člankom 6. stavkom 1. (*Kerojärvi protiv Finske*, stavak 42.; *Gorou protiv Grčke (br.2)*[VV]stavak 32.). Zaista, opća činjenična i pravna pozadina predmeta ne smije se zanemariti pri ocjeni jesu li stranke u sporu imale pošteno suđenje (*Stankiewicz protiv Poljske*, stavak 70.).

186. Državne se vlasti ne mogu odreći učinkovite kontrole koju provode sudovi zbog državne sigurnosti ili terorizma: postoje tehnike koje se mogu koristiti, a koje uzimaju u obzir i legitimnu zabrinutost za sigurnost i postupovna prava pojedinca (*Dağtekin i drugi protiv Turske*, stavak 34.).

187. Načelo neovisno o ishodu postupka: postupovna jamstva iz članka 6. stavka 1. odnose se na sve stranke u sporu, a ne samo one koje nisu pobijedile u svojim predmetima pred nacionalnim sudovima (*Philis protiv Grčke (br.2)*, stavak 45.).

Primjeri

188. Sudska je praksa obuhvatila brojne situacije, uključujući:

189. Očitovanje koje je sud podnio žalbenom sudu s očitim ciljem utjecanja na njegovu odluku: stranke moraju imati mogućnost komentirati to očitovanje, neovisno o njegovom stvarnom utjecaju na sud, čak i ako se prema mišljenju žalbenog suda (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*, stavci 26.-32.) ili tužene vlade pred Sudom u Strasbourgu (*APEH Üldözötteinek Szövetsége i drugi protiv Mađarske*, stavak 42.) u tom očitovanju ne iznose nikakve nove činjenice ili tvrdnje, koje se već nisu pojavile u osporenoj odluci.

190. Prethodna pitanja: kada postoji mehanizam za podnošenje zahtjeva za prethodnu odluku, odbijanje domaćih sudova da odobre zahtjev za takvo upućivanje može u određenim okolnostima povrijediti poštenost postupka (*Ullens de Schooten i Rezabek protiv Belgije*, stavci 57.-67., s dodatnim referencama). To je tako kad se odbijanje pokaže proizvoljnim:

- kad je zahtjev odbijen iako važeći propisi ne dopuštaju iznimke u odnosu na načelo upućivanja zahtjeva za donošenje prethodne odluke ili mu ne predviđaju nikakvu alternativu;
- kad je odbijanje utemeljeno na razlozima koji su različiti od onih predviđenih propisima;
- ili kad odbijanje nije propisno obrazloženo u skladu s tim propisima.

191. Članak 6. stavak 1. stoga ne jamči pravo da domaći sud uputi predmet Sudu Europske unije (*Dotta protiv Italije*(odl.)). Primjenjujući gore citiranu sudsku praksu, Sud ispituje doima li se odbijanje proizvoljnim (*Canela Santiago protiv Španjolske*(odl.)).

192. Promjene u domaćoj sudskoj praksi: zahtjev pravne sigurnosti i zaštita legitimnih očekivanja ne uključuju pravo na utvrđenu sudsku praksu (*Unédic protiv Francuske*, stavak 74.). Razvoj sudske prakse nije sam po sebi u suprotnosti s pravilnim djelovanjem pravosudnog sustava jer bi nepostojanje dinamičkog i razvojnog pristupa spriječilo svaku reformu ili poboljšanje (*Atanasovski protiv „Bivše jugoslavenske republike Makedonije“*, stavak 38.). U toj je presudi Sud smatrao da je postojanje dobro utvrđene sudske prakse vrhovnom sudu nametnulo dužnost davanja sadržajnijeg obrazloženja koje opravdava njegovo odstupanje od sudske prakse, jer bi u suprotnom pravo pojedinca na propisno obrazloženu odluku bilo povrijeđeno. U nekim predmetima promjene u domaćoj sudskoj praksi koje utječu na građanske postupke u tijeku mogle bi predstavljati povredu Konvencije (*Petko Petkov protiv Bugarske*, 32.-34.).

193. Na temu odstupanja u sudskoj praksi, Sud je naglasio važnost uspostavljanja mehanizama koji osiguravaju dosljednost u praksi sudova i ujednačenost sudske prakse (*Frimu i drugi protiv Rumunjske*(odl.), stavci 43.-44.). Međutim, postizanje dosljednosti prava može potrajati i stoga se razdoblja proturječne sudske prakse mogu tolerirati bez potkopavanja pravne sigurnosti (*Nejdet*

Şahin i Perihan Şahin protiv Turske [VV], stavak 83.; *Albu i drugi protiv Rumunjske*, stavci 36. i 40.-43.)¹².

194. Stupanje zakona na snagu kad je postupak u predmetu u kojem je država jedna od stranaka još u tijeku: Sud osobito vodi računa o opasnostima koje se kriju u primjeni retroaktivnih zakona koji utječu na sudsko rješavanje spora u kojem je država jedna od stranaka, uključujući situaciju u kojoj je njihov učinak takav da spor koji je u tijeku nije moguće dobiti. Svi razlozi navedeni kao opravdanje takvih mjera moraju se pomno ispitati (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 112.). Zakonodavnu vlast u građanskim stvarima u načelu ništa ne sprečava u donošenju novih retroaktivnih odredbi za uređenje prava koja proizlaze iz postojećih zakona. Međutim, članak 6. zabranjuje svako miješanje zakonodavne vlasti u djelovanje pravosudnog sustava s ciljem utjecanja na sudsku odluku u sporu - osim iz „uvjerljivih razloga u općem interesu“ (*Zielinski i Pradal i Gonzalez i drugi protiv Francuske* [VV], stavak 57.; *Scordino protiv Italije (br.1)* [VV], stavak 126.).

Sud je utvrdio povrede, primjerice, u odnosu na:

- miješanje zakonodavne vlasti - u trenutku kad je postupak u kojem je država bila stranka bio u tijeku devet godina, a podnositelji su imali pravomoćnu ovršivu presudu protiv države - u svrhu utjecanja na predstojeći ishod predmeta u korist države (*Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, stavci 49.-50.);
- zakon koji je odlučno utjecao na ishod predmeta u korist države (*Zielinski i Pradal i Gonzalez i drugi protiv Francuske*, [VV], stavak 59.);
- donošenje zakona, u ključnom trenutku u postupku pred kasacijskim sudom, koji je u praktične svrhe riješio značajne probleme i učinio nastavak parnice besmislenim (*Papageorgiou protiv Grčke*);
- odluku žalbenog suda utemeljenu, čak i supsidijarno, na zakonu donesenom za vrijeme trajanja postupka koji je utjecao na ishod tog postupka (*Anagnostopoulos i drugi protiv Grčke*, stavci 20.-21.).

Međutim, članak 6. stavak 1. ne može se tumačiti kao da sprečava svako miješanje vlasti u sudski postupak koji je u tijeku i u kojem je država stranka. U drugim je predmetima Sud smatrao da su razlozi na koje se poziva tužena država bili utemeljeni na uvjerljivim motivima javnog interesa koji su potrebni za opravdanje retroaktivnog učinka zakona (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 112.; *Forrer-Niedenthal protiv Njemačke*, stavak 64.; *OGIS- Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X i Blanche de Castille i drugi protiv Francuske*, stavci 71.-72.; *EEG-Slachthuis Verbist Izegem protiv Belgije* (odl.)).

195. Ova se sudska praksa također primjenjuje i na predmete u kojima država, iako nije stranka u sporu, podriva postupak pomoću svojih zakonodavnih ovlasti (*Ducret protiv Francuske*, stavci 33.-42.).

196. Druge vrste zakonodavnih miješanja:

- Zakoni mogu biti doneseni prije početka postupka (*Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (O.N.S.I.L.) protiv Francuske* (odl.)) ili nakon što je postupak završio (*Preda i Dardari protiv Italije* (odl.)) a da ne izazovu probleme na temelju članka 6.;
- Donošenje općih zakona može biti nepovoljno za stranke u sporu bez izravnog ciljanja sudskog postupka u tijeku i, time, zaobilaženja načela vladavine prava (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, stavak 72.);

---

¹² Vidi također odjeljak „Četvrti stupanj“

- Zakon može biti proglašen neustavnim dok je postupak u tijeku a da ne postoji namjera utjecanja na taj postupak (*Dolca protiv Rumunjske*(odl.)).

197. Nedostavljanje očitovanja „neovisnog člana nacionalne pravne službe“ strankama u sporu pred vrhovnim sudom (članovi Odjela javnog tužitelja): *Vermeulen protiv Belgije*, *Van Orshoven protiv Belgije*; *K.D.B. protiv Nizozemske*–Glavni državni odvjetnik: *Göç protiv Turske*[VV]; *Lobo Machado protiv Portugalaa*–povjerenik Vlade: *Kress protiv Francuske*; *Martinie protiv Francuske* [VV], i nemogućnost odgovora na takva očitovanja: mnoge su tužene države tvrdile da ova kategorija članova nacionalne pravne službe nije niti stranka u postupku niti saveznik ili protivnik jedne od stranaka, no Sud je smatrao da je u obzir potrebno uzeti ulogu koju dotični službenik zaista ima u postupku, te posebice sadržaj i učinke njegovih očitovanja (Belgije, stavak 31.; *Kress protiv Francuske*[VV],stavak 71.in fine).

198. Sud je naglasio važnost kontradiktornog postupka u predmetima u kojima očitovanja neovisnog člana nacionalne pravne službe u građanskom predmetu nisu bila unaprijed dostavljena strankama zbog čega one nisu imale priliku na njih odgovoriti (*ibid.* stavak 76; *Lobo Machado protiv Portugalaa*, stavak 31.; *Van Orshoven protiv Belgije*, stavak 41.; *Göç protivTurske* [VV], stavci 55.-56.; *Immeubles Groupe Kosser protiv Francuske*, stavak 26.; *Vermeulen protiv Belgije*, stavak 33.).

199. Sudjelovanje, pa čak i sama prisutnost tih članova nacionalne pravne službe za vrijeme vijećanja i glasanja, bilo ono „aktivno“ ili „pasivno“, nakon što su javno izrazili svoje mišljenje o predmetu, osuđeno je (*ibid.*, stavak 34.; *Lobo Machado protiv Portugalaa*, stavak 32.; *Kress protiv Francuske*, stavak 87.). Ova je sudska praksa u velikoj mjeri utemeljena na teoriji dojma¹³ (*Martinie protiv Francuske* [VV], stavak 53.).

200. Stoga je potrebno ispitati uvjete u kojima se postupak odvijao te posebice je li postupak bio kontradiktoran i u skladu s načelom jednakosti stranaka u postupku (usporedi *Kress protiv Francuske*, [VV], stavak 76.; *Göç protivTurske* stavci 55.-57.), kako bi se utvrdilo je li problem bio pripisiv ponašanju stranke u sporu, stavu države ili važećim propisima (*Fretté protiv Francuske*, stavci 49.-51.).

Za postupak pred Sudom Europskih zajednica/Europske unije: *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. protiv Nizozemske*(odl.).

201. Granice:

- Jednakost stranaka u postupku ne podrazumijeva pravo stranke da joj se omogući uvid, prije rasprave, u očitovanja u koja uvid nije omogućen ni drugoj stranci u postupku, ni sucu izvjestitelju a ni sucima raspravnog vijeća (*Kress protiv Francuske*, stavak 73.);
- Nema smisla priznati pravo koje nema stvarni opseg ili sadržaj: na primjer kad pravo na koje se stranka pozvala na temelju Konvencije ne bi imalo utjecaj na ishod predmeta jer je usvojeno pravno rješenje pravno neosporivo (*Stepinska protiv Francuske*, stavak 18.).

3. Četvrti stupanj

a. Opća načela

202. Posebna kategorija prigovora podnesenih Sudu obuhvaća ono što se obično naziva prigovori „četrtoog stupnja“. Taj izraz – kojeg ne nalazimo u tekstu Konvencije i koji je ustanovljen u sudskoj praksi institucija Konvencije (*Kemmache protiv Francuske (br.3)*, stavak 44.) – u određenoj je mjeri paradoksalan s obzirom da naglašava ono što Sud nije: nije žalbeni sud ni sud koji može ukinuti odluke sudova u državama potpisnicama Konvencije ili ponoviti postupak u predmetima o kojima su

---

¹³ Vidi gore.

odlučivali ti sudovi, niti može ponovno ispitati predmete na isti način na koji to može vrhovni sud. Zahtjevi četvrtog stupnja stoga proizlaze iz čestih nesporazuma na dvije razine.

203. Prvo, česta je raširena zablude podnositelja u vezi uloge Suda i prirode sudbenog sustava ustanovljenog na temelju Konvencije. Uloga Suda nije da zamjenjuje domaće sudove; njegove su ovlasti ograničene na provjeravanje poštuju li države ugovornice obveze iz područja ljudskih prava koje su preuzele potpisivanjem Konvencije. Nadalje, budući da nema ovlasti izravnog miješanja u pravne sustave država ugovornica, Sud mora poštovati autonomiju tih pravnih sustava. To znači da njegov zadatak nije ispravljanje činjeničnih i pravnih pogrešaka koje je nacionalni sud navodno počinio, osim ako, i u onoj mjeri, u kojoj takve pogreške predstavljaju povredu prava i sloboda koje štiti Konvencija. Sam ne može ocjenjivati činjenice koje su nacionalni sud navele da donese jednu a ne neku drugu odluku. Kad bi postupio drugačije, to bi značilo da Sud postupuje kao sud trećeg ili četvrtog stupnja, čime bi se zanemarile granice nametnute njegovom postupanjem (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], stavak 28.).

204. Drugo, često dolazi do nesporazuma u vezi točnog značenja izraza „pošteno“ iz članka 6. stavka 1. Konvencije. „Poštenost“ koju zahtijeva članak 6. stavak 1. nije „materijalna“ poštenost (pojam koji je dijelom pitanje prava, a dijelom etike, te koji može primijeniti samo prvostupanjski sud), već „postupovna“ poštenost. Članak 6. stavak 1. jamči samo „postupovnu“ poštenost što u praktičnom smislu znači kontradiktorni postupak u kojem stranke iznose svoje argumente te su u ravnopravnom položaju pred sudom (*Star Cate Epilekta Gevmata i drugi protiv Grčke*(odl.)). Poštenost postupka uvijek se ocjenjuje ispitivanjem postupka u cjelini kako izolirana nepravilnost ne bi bila dovoljna da se cijeli postupak proglasi nepoštenim (*Mirojubovs i drugi protiv Latvije*, stavak 103.).

205. Nadalje, Sud poštuje raznolikost pravnih i sudbenih sustava Europe te nema zadaću standardizirati te sustave. Jednako tako, kad ne postoje dokazi o proizvoljnosti, njegov zadatak nije ni ispitivanje mudrosti odluka domaćih sudova (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske*[VV],stavci 68., 89. i 94.).

b. Domašaj i granice nadzora koji provodi Sud

206. Sud je uvijek govorio kako, općenito, njegov zadatak nije ispravljanje činjeničnih i pravnih pogrešaka koje je nacionalni sud navodno počinio osim ako, i u onoj mjeri, u kojoj su takve pogreške očite i predstavljaju povredu prava i sloboda koje štiti Konvencija (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], stavak 28.; *Perez protiv Francuske* [VV], stavak 82.; u predmetu *Dulaurans protiv Francuske* (stavak 38.) Sud je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. zbog „očite pogreške u prosudbi“; ali usporedi *Société anonyme d’habitations à loyers modérés terre et famille protiv Francuske*(odl.)).

207. To znači da Sud u pravilu ne može sumnjati u nalaze i zaključke domaćih sudova u odnosu na:

- utvrđivanje činjenica predmeta: Sud ne može osporavati zaključke domaćih sudova, osim kad su vapijući i očigledno proizvoljni (*García Ruiz protiv Španjolske*[VV], stavci 28.-29.).
- Tumačenje i primjena domaćeg prava: rješavanje problema tumačenja nacionalnih zakona prvenstveno je zadaća domaćih sudova(*Perez protiv Francuske* [VV], stavak 82.), a ne Suda u Strasbourgu čija je uloga provjeriti jesu li učinci takvih tumačenja u skladu s Konvencijom (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske*[VV], stavak 49.). U iznimnim slučajevima, Sud može izvesti odgovarajuće zaključke kad su domaći sudovi države ugovornice protumačili domaći zakon na očito proizvoljan ili pogrešan način (*Barać i drugi protiv Crne Gore*, stavci 32.-34., s dodatnim referencama; *Anđelković protiv Srbije*, stavci 24.-27. (uskraćivanje pravde); vidi također *Laskowska protiv Poljske* stavak 61.), no Sud to općenito radi na temelju drugih odredbi Konvencije, a ne na temelju članka 6. stavka 1. (*Kushoglu protiv Bugarske*, stavak 50.; *Işyar protiv Bugarske*,stavak 48.; *Fabris protiv Francuske*[VV], stavak 60.).

- Dopuštenost i ocjena dokaza:¹⁴ jamstva iz članka 6. stavka 1. odnose se samo na izvođenje dokaza na postupovnoj razini. Dopuštenost dokaza ili način na koji bi trebalo ocijeniti njihovu osnovanost prvenstveno je pitanje za nacionalne sudove čiji je zadatak ocjena dokaza koje su izvedeni pred njima (*García Ruiz protiv Španjolske*[VV], stavak 28.; *Farange S.A. protiv Francuske*(odl.)).

208. Stoga članak 6. stavak 1. Sudu ne dopušta ispitivanje materijalne poštenosti ishoda građanskih sporova u kojima najčešće jedna strana pobijedi, a druga izgubi.

209. Sud će odbiti prigovor četvrtog stupnja na temelju članka 6. stavka 1. Konvencije kad je podnositelj mogao iskoristiti kontradiktorni postupak; kad je u različitim fazama tog postupka mogao iznijeti tvrdnje i dokaze koje je smatrao relevantnima za predmet; kad je imao priliku učinkovito osporavati tvrdnje i dokaze koje je iznijela suprotstavljena strana; kad su sudovi propisno saslušali i ispitali sve njegove tvrdnje koje su, objektivno gledano, bile relevantne za rješavanje predmeta; kad su činjenični i pravni razlozi za pobijanu odluku detaljno izneseni i kad je, u skladu s time, postupak kao cjelina bio pošten (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], 29.). Sudac pojedinac ili tročlani odbor proglasili su *de plano* većinu zahtjeva četvrtog stupnja nedopuštenima (članci 27. i 28. Konvencije). Nasuprot tome vidi, primjerice, *Donadzé protiv Gruzije*, stavak 35.

c. Dosljednost domaće sudske prakse

210. Članak 6. stavak 1. ne daje stečeno pravo na dosljednost sudske prakse. Razvoj sudske prakse nije sam po sebi u suprotnosti s pravilnim djelovanjem pravosudnog sustava jer bi nepostojanje dinamičkog i razvojnog pristupa moglo spriječiti reforme ili poboljšanja (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], stavak 58.).

211. U načelu uloga Suda, čak ni u predmetima koji se na prvi pogled čine usporedivi ili povezani, nije uspoređivanje različitih odluka koje su donijeli domaći sudovi čiju neovisnost mora poštovati. Mogućnost odstupanja u sudskoj praksi inherentna je posljedica svakog sudbenog sustava koji je utemeljen na mreži prvostupanjskih i žalbenih sudova s ovlastima na području njihove teritorijalne nadležnosti. Takva se odstupanja mogu javiti čak i unutar istog suda. To se samo po sebi ne može smatrati protivnim Konvenciji (*Santos Pinto protiv Portugala*, stavak 41.). Nadalje, do „odstupanja“ne može doći kad su činjenična stanja o kojima je riječ objektivno različita (*Uçar protiv Turske*(odl.)).

212. Međutim, mogu se pojaviti predmeti u kojima odstupanja unutar sudske prakse dovedu do utvrđenja povrede članka 6. stavka 1. Tu se pristup Suda razlikuje ovisno o tome postoje li ta odstupanja unutar iste grane sudova ili između dvije različite grane suda koje su potpuno neovisne jedna o drugoj.

213. U prvom slučaju različite odluke donosi jedan domaći vrhovni sud ili različiti sudovi u istoj grani pravnog sustava koja odlučuje u zadnjem stupnju. U takvim slučajevima uporno postojanje proturječnih presuda može izazvati stanje pravne nesigurnosti koje će vjerojatno umanjiti povjerenje javnosti u sudbeni sustav, a to je povjerenje očito jedna od osnovnih sastavnica države utemeljene na vladavini prava. Sud utvrđuje postoji li takva nesigurnost od predmeta do predmeta, na temelju tri glavna kriterija:

- jesu li odstupanja u sudskoj praksi velika i trajna;
- nudi li domaće pravo mehanizme koji mogu razriješiti takve nedosljednosti; te
- jesu li ti mehanizmi primijenjeni i s kakvim učinkom. Države ugovornice imaju obvezu organizirati svoje pravne sustave tako da izbjegnu donošenje odstupajućih presuda i razriješe sve ozbiljne proturječnosti pomoću odgovarajućih postupovnih sredstava (*Beian protiv*

---

¹⁴ Vidi također odjeljak “Izvođenje dokaza“

Rumunjske (br.1), stavci 37. i 39.; *Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske*[VV], stavci 56.-57. i 80.).

Dodatni kriterij koji Sud uzima u obzir jest je li ta nedosljednost izolirani slučaj i utječe li na velik broj ljudi (*Albu i drugi protiv Rumunjske*, stavak 38.).

214. U drugoj hipotezi proturječne odluke donijeli su u posljednjem stupnju sudovi iz dvije različite grane pravnog sustava, svaka sa svojim neovisnim vrhovnim sudom koji ne podliježe nikakvoj zajedničkoj sudbenoj hijerarhiji. U tom slučaju članak 6. stavak 1. ne ide tako daleko da zahtijeva mehanizam okomitog preispitivanja ili zajedničko regulatorno tijelo (poput suda za sporove oko nadležnosti). U sudbenom sustavu s nekoliko različitih grana sudova u kojemu postoji nekoliko vrhovnih sudova jedan uz drugoga koji trebaju tumačiti zakone u isto vrijeme i usporedno, postizanje dosljednosti sudske prakse može potrajati i stoga se razdoblja proturječne sudske prakse mogu tolerirati bez potkopavanja pravne sigurnosti. Stoga dva suda, svaki sa svojim područjem nadležnosti, koji ispituju različite predmete mogu donijeti odstupajuće, ali i dalje racionalne i obrazložene zaključke, u pogledu istog pravnog pitanja koje proizlazi iz sličnih činjeničnih okolnosti bez povrede članka 6. stavka 1. (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], stavci 81.-83. i 86.).

4. Kontradiktorni postupak

215. Načelo kontradiktornosti: pojam poštenog suđenja obuhvaća temeljno pravo na kontradiktorni postupak.

216. Zahtjevi koji proizlaze iz prava na kontradiktorni postupak u načelu su isti u građanskim i kaznenim predmetima (*Werner protiv Austrije*, stavak 66.).

217. Želja za uštedom vremena i ubrzanjem postupka ne opravdava zanemarivanje takvo temeljnog načela kao što je pravo na kontradiktorni postupak (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*, stavak 30.).

218. Sadržaj: pravo na kontradiktorni postupak u načelu znači mogućnost da stranke u kaznenom ili građanskom postupku znaju za sve izvedene dokaze ili podnesene primjedbe i komentiraju ih, čak i one koje je dao neovisni član nacionalne pravne službe s ciljem utjecanja na odluku suda (*Ruiz-Mateos protiv Španjolske*, stavak 63.; *McMichael protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 80.; *Vermeulen protiv Belgije*, stavak 33.; *Lobo Machado protiv Portugalaa*, stavak 31.; *Kress protiv Francuske*[VV], stavak 74.). Ovaj se zahtjev može primijeniti i pred ustavnim sudom (*Milatová protiv Češke Republike*, stavci 63.-66.; *Gaspari protiv Slovenije*, stavak 53.).

- Stvarni je učinak na odluku suda od male važnosti (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*,stavak 27.; *Ziegler protiv Švicarske*,stavak 38.);
- Pravo na kontradiktorni postupak mora se moći ostvariti u zadovoljavajućim uvjetima: stranka u postupku mora imati mogućnost proučiti dokaze pred sudom, kao i priliku komentirati njihovo postojanje, sadržaj i istinitost na odgovarajući način i u odgovarajućem roku (*Krčmář i drugi protiv Češke Republike*, stavak 42.; *Immeubles Groupe Kosser protiv Francuske*, stavak 26.), ako je potrebno uz dopuštenje odgode (*Yvon protiv Francuske*, stavak 39.);
- Stranke bi trebale imati priliku iznijeti sve dokaze koji su potrebni da bi njihovi zahtjevi bili uspješni (*Clinique des Acacias i drugi protiv Francuske*, stavak 37.);
- Sam sud mora poštovati načelo kontradiktornosti, primjerice ako *proprio motu* odluči da je pravo na reviziju izgubljeno zbog nedopuštenosti (*ibid.* stavak 38.; usporedi *Andret i drugi protiv Francuske*(odl.), nedopušteno: u jednom drugom predmetu kasacijski sud obavijestio je stranke da su predočene nove tvrdnje i podnositelji su imali priliku odgovoriti na njih prije no što je kasacijski sud donio presudu);

- Stranke u sporu trebaju same odlučiti hoće li komentirati dokumente koje je dostavila druga strana ili dokaze koje su iznijeli svjedoci. Povjerenje stranaka u sporu u rad pravosudnog sustava temelji se na znanju da su imale priliku izraziti svoje mišljenje o svakom dokumentu iz spisa (uključujući dokumente koje je sud pribavio na vlastitu inicijativu: *K.S. protiv Finske*, stavak 22.) (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*, stavak 29.; *Pellegrini protiv Italije*, stavak 45.).

219. Primjeri kršenja prava na kontradiktorni postupak zbog neotkrivanja sljedećih dokumenata ili dokaza:

- u postupcima vezanima uz smještaj djeteta, izvješća socijalne službe koja sadrže informacije o djetetu i detalje o pozadini predmeta i koja sadrže preporuke, iako su roditelji obaviješteni o njihovom sadržaju na raspravi (*McMichael protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 80.);
- dokazi koje je iznio državni odvjetnik, neovisno o tome je li ga se smatralo „strankom“ s obzirom na to da je bio u položaju, prije svega na temelju ovlasti koje proizlaze iz njegovih funkcija, utjecati na odluku suda na način koji bi mogao biti nepovoljan za osobu o kojoj je riječ (*Ferreira Alves protiv Portugala (br.3)*, stavci 36.-39.);
- bilješka nižeg suda žalbenom sudu s ciljem utjecanja na odluku drugostupanjskog suda, iako se u bilješci nisu navodile nikakve nove činjenice ili tvrdnje (*ibid.* stavak 41.);
- dokumenti koje su pribavili izravno suci, a koji sadrže obrazložena mišljenja o osnovanosti predmeta (*K.S. protiv Finske*, stavci 23.-24.).

220. Granica: pravo na kontradiktorni postupak nije apsolutno i njegov opseg može se razlikovati ovisno o posebnim značajkama predmeta o kojemu je riječ (*Hudáková i drugi protiv Slovačke*, stavci 26.-27.). Načelo kontradiktornosti ne zahtijeva da svaka stranka svojem protivniku mora dati dokumente koji nisu dostavljeni ni sudu (*Yvon protiv Francuske*, stavak 38.). Ne zahtijeva niti izradu podneska koji ne može utjecati na ishod predmeta (*Asnar protiv Francuske (br. 2)*, stavak 26.).

5. Jednakost stranaka u postupku

221. Načelo „jednakosti stranaka u postupku“ svojstveno je širem pojmu poštenog suđenja. Pretpostavka „jednakosti stranaka u postupku“ u smislu „poštene ravnoteže“ između stranaka u načelu se odnosi na građanske kao i kaznene predmete (*Feldbrugge protiv Nizozemske*, stavak 44.).

222. Sadržaj: održavanje „poštene ravnoteže“ između stranaka: jednakost stranaka u postupku podrazumijeva da svaka stranka mora dobiti razumnu mogućnost iznijeti svoje argumente u predmetu - uključujući svoje dokaze - pod uvjetom da je oni ne stavljaju u bitno nepovoljni položaj vis-à-vis druge stranke: *Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, stavak 33.

- Nedopustivo je da jedna stranka dostavlja podneske sudu bez znanja druge ta da ih druga nema priliku komentirati. Samo stranke mogu procijeniti zaslužuje li podnesak reakciju (*APEH Üldözötteinek Szövetsége i drugi protiv Mađarske*, stavak 42.);
- Međutim, ako očitovanja podnesena sudu nisu dostavljena niti jednoj stranci nije došlo do povrede načela jednakosti stranaka u postupku kao takvog, već radije šire poštenosti postupka (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*, stavci 23.-24.; *Clinique des Acacias i drugi protiv Francuske*, stavci 36.-37.).

223. Primjeri nepoštovanja načela jednakosti stranaka u postupku: utvrđeno je da je došlo do kršenja tog načela u sljedećim predmetima jer je jedna od stranaka stavljena u očigledno nepovoljniji položaj:

- žalba stranke nije uručena drugoj stranci koja stoga nije imala mogućnost odgovoriti (*Beer protiv Austrije*, stavak 19.);

- Rok je prestao teći za samo jednu od stranaka čime je druga stavljena u značajno nepovoljniji položaj (*Platakou protiv Grčke*, stavak 48.; *Wynen i Centre hospitalier interrégional Edith-Cavell protiv Belgije*, stavak 32.);
- Dopušteno je saslušanje samo jednog od dva ključna svjedoka (*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, stavci 34.-35.);
- Protivna je stranka imala značajne prednosti u pogledu pristupa relevantnim informacijama, imala je dominantni položaj u postupku te izvršila značajan utjecaj u pogledu ocjene suda (*Yvon protiv Francuske*, stavak 37.);
- Protivna je stranka bila na položajima ili funkcijama koje su joj davale prednost te je sud drugoj strani otežao ozbiljno osporavanje tako što joj nije dopustio da iznese relevantne dokumente ili dokaze svjedoka (*De Haes i Gijssels protiv Belgije*, stavci 54. i 58.);
- U upravnom su postupku razlozi koje je navelo upravno tijelo bili previše sažeti i općeniti da bi žalitelju omogućili obrazloženo osporavanje njihove ocjene; sudovi koji su ispitivali činjenice odbili su podnositelju dopustiti iznošenje tvrdnji u prilog njegovom predmetu (*Hentrich protiv Francuske*, stavak 56.);
- Uskraćivanje besplatne pravne pomoći jednoj od stranaka lišilo ju je mogućnosti da učinkovito izloži svoj predmet pred sudom u odnosu na značajno bogatijeg protivnika (*Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 72.);
- U svojoj presudi u predmetu *Martinie protiv Francuske* [VV] (stavak 50.) Sud je smatrao da postoji neravnoteža koja je štetna za stranke u sporu zbog položaja punomoćnika države u postupku pred revizorskim sudom: za razliku od protivne stranke, on je bio prisutan na ročištu, ranije je obaviješten o stajalištu suca izvjestitelja, čuo je njegovo izlaganje na ročištu, u potpunosti je sudjelovao u postupku te je mogao izraziti vlastito stajalište usmenim putem a da mu se suprotna strana nije mogla suprotstaviti; ta je neravnoteža bila pojačana činjenicom da ročište nije bilo javno;
- Ovlašteni tužitelj umiješao se u prilog argumenata protivnika podnositelja (*Menchinskaya protiv Rusije*, stavci 35.-39.).

224. Međutim, Sud je smatrao da je razlika u postupanju u pogledu saslušanja svjedoka stranaka (jedna stranka morala je dati iskaz pod prisegom a druga nije) bila u skladu s člankom 6. stavkom 1. jer u praksi nije utjecala na ishod postupka (*Ankerl protiv Švicarske*, stavak 38.).

225. Poseban slučaj građanske tužbe: Sud je razlikovao sustav prigovora uz koje se podnosi građanska tužba i tužba koju je podnio državni odvjetnik koji ima javne ovlasti i odgovoran je za obranu općeg interesa (*Guigue i SGEN-CFDT protiv Francuske* (odl.)). Stoga različiti formalni uvjeti i rokovi za podnošenje žalbe (kraći rok za privatnu osobu) nisu predstavljali povredu načela „jednakosti stranaka u postupku“, pod uvjetom da se to pravno sredstvo moglo iskoristiti na smislen način (usporedi posebnu prirodu sustava o kojemu je riječ).

226. Sud je također utvrdio kako je u skladu s načelom jednakosti stranaka u postupku da neka odredba ograničava mogućnosti žalbe građanske stranke a da istovremeno ne ograničava te mogućnosti državnog odvjetnika - s obzirom na to da se njihove uloge i ciljevi jasno razlikuju (*Berger protiv Francuske*, stavak 38.).

227. Što se tiče predmeta u kojima su kaznene vlasti i privatne osobe suprotstavljene, vlasti kaznenog progona mogu imati povlašteni položaj koji je opravdan radi zaštite pravnog poretka. Međutim, to ne treba dovesti do stavljanja stranke u građanskom postupku u nepropisno nepovoljni položaj *vis-à-vis* vlasti kaznenog progona (*Stankiewicz protiv Poljske*, stavak 68.).

6. Izvođenje dokaza

228. Opća načela¹⁵: Konvencija ne propisuje pravila o dokazima kao takvima (*Mantovanelli protiv Francuske*, stavak 34.). Dopuštenost dokaza i način na koji bi ih trebalo ocijeniti pitanje je koje bi prvenstvo trebalo urediti nacionalno pravo i nacionalnih sudovi (*García Ruiz protiv Španjolske*[VV], stavak 28.). Isto se odnosi i na dokaznu vrijednost dokaza i na teret dokazivanja (*Tiemann protiv Francuske i Njemačke*(odl.)). Nacionalni sudovi trebaju ocijeniti i relevantnost predloženih dokaza (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [VV], stavak 198.).

Međutim, Sud na temelju Konvencije ima zadatak utvrditi je li postupak u cjelini, uključujući način na koji su izvedeni dokazi, bio pošten (*Elsholz protiv Njemačke* [VV], stavak 66.). Stoga mora utvrditi jesu li dokazi izvedeni na način koji jamči pošteno suđenje (*Blucher protiv Češke Republike*, stavak 65.);

Nacionalni sudovi imaju dužnost provesti odgovarajuće ispitivanje očitovanja, tvrdnji i dokaza koje su iznijele stranke (*Van de Hurk protiv Nizozemske*,stavak 59.).

a. Iskazi svjedoka

229. Članak 6. stavak 1. ne jamči izrijekom pravo na pozivanje svjedoka te je dopuštenost dokaza u obliku iskaza svjedoka u načelu pitanje domaćeg prava. Međutim, postupak u cjelini, uključujući način na koji su dopušteni dokazi, mora biti „pošten“ u smislu članka 6. stavka 1. (*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, stavak 31.).

- Kad sudovi odbiju zahtjev za pozivanje svjedoka, moraju za to dati dovoljno obrazloženje te odbijanje ne smije biti proizvoljno: ono ne smije predstavljati nerazmjerno ograničavanje mogućnosti stranke u sporu da iznosi tvrdnje u prilog svom predmetu (*Wierzbicki protiv Poljske*, stavak 45.);
- Razlika u postupanju u pogledu saslušanja svjedoka stranaka može biti takva da predstavlja povredu načela „jednakosti stranaka u postupku“ (*Ankerl protiv Švicarske* stavak 38.): u tom je predmetu Sud utvrdio kako razlika u postupanju nije podnositelja dovela u značajno nepovoljniji položaj *vis-à-vis* njegovog protivnika (stavak 38. *in fine*) – usporedi s predmetom *Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, (stavak 35.) u kojem je samo jedan od dva sudionika događaja o kojima je riječ imao dopuštenje dati iskaz kao svjedok (povreda).

b. Nalazi i mišljenja vještaka

230. Odbijanje izdavanja naloga za vještačenje

- Odbijanje izdavanja naloga za vještačenje samo po sebi nije nepošteno; Sud mora utvrditi je li postupak u cjelini bio pošten (*H. protiv Francuske*, stavci 61. i 70.). Razlozi za odbijanje moraju biti razumni;
- Odbijanje izdavanja naloga za psihološko vještačenje u predmetu vezanom uz skrbništvo nad djetetom te kontakte također treba ispitati u kontekstu posebnih okolnosti predmeta (*Elsholz protiv Njemačke*[VV], stavak 66., i *mutatis mutandis Sommerfeld protiv Njemačke*[VV], stavak 71.);
- U predmetu vezanom uz otmicu djeteta (*Tiemann protiv Francuske i Njemačke*(odl.)) Sud je ispitao je li žalbeni sud dao dostatne razloge za odbijanje zahtjeva podnositelja za drugo vještačenje, kako bi utvrdio je li odbijanje bilo razumno.

231. Imenovanje vještaka: kao i poštovanje drugih postupovnih jamstava sadržanih u članku 6. stavku 1. i poštovanje načela kontradiktornosti odnosi se na postupak pred „sdom“; stoga se iz te odredbe ne može izvesti niti jedno opće, apstraktno načelo prema kojem, kad je sud imenovao

---

¹⁵ Vidi također odjeljak „Četvrti stupanj“

vještaka, stranke moraju uvijek moći prisustvovati razgovorima koje on vodi ili im se moraju pokazati svi dokumenti koje je on uzeo u obzir.

232. Bitno je da stranke mogu propisno sudjelovati u postupku (*Mantovanelli protiv Francuske*, stavak 33.).

233. To što vještak nije neutralan, zajedno s njegovim položajem i ulogom u postupku, može poremetiti ravnotežu postupka u korist jedne stranke na štetu druge, protivno načelu jednakosti stranaka u postupku (*Sara Lind Eggertsdottir protiv Islanda*, stavak 53.); isto tako, vještak može imati dominantni položaj u postupku i značajan utjecaj na ocjenu suda (*Yvon protiv Francuske*, stavak 37.).

234. Nalaz i mišljenje medicinskog vještaka koji se odnosi na tehničko područje koje ne ulazi u područje znanja sudaca vjerojatno će imati dominantni utjecaj na njihovu ocjenu činjenica; to je bitan dio dokaza te ga strane moraju moći učinkovito komentirati (*Mantovanelli protiv Francuske*, stavak 36.; *Storck protiv Njemačke*, stavak 135.).

- U predmetu *Mantovanelli protiv Francuske* činjenica da podnositelji nisu mogli učinkovito komentirati zaključke iz nalaza i mišljenja vještaka, koji je bio glavni dokaz, predstavljala je povredu članka 6. stavka 1.;
- U predmetu *Augusto protiv Francuske* neomogućavanje uvida u mišljenja akreditiranog liječnika o tome je li podnositelj ispunio medicinske uvjete za stjecanje prava na naknadu za socijalnu skrb, koje je vjerojatno imalo odlučujući utjecaj na presudu, predstavljalo je povredu članka 6. stavka 1. iako to mišljenje nije bilo zakonom obvezujuće za suca.

235. Što se tiče prava stranaka u sporu vis-à-vis vještaka: usporedi predmet *Feldbrugge protiv Nizozemske*, stavak 44. (povreda) s predmetom *Olsson protiv Švedska (br. 1)*, stavci 89.-91. (bez povrede). Što se tiče zahtjeva za omogućavanje uvida u negativan nalaz i mišljenje: *L. protiv Ujedinjene Kraljevine*(odl.).

7. Obrazloženja sudskih odluka

236. Jamstva sadržana u članku 6. stavku 1. uključuju obvezu sudova da osiguraju dostatno obrazloženje svojih odluka (*H. protiv Belgije*, stavak 53.). Obrazložena odluka strankama pokazuje da je njihov predmet zaista ispitan.

237. Iako domaći sud ima određenu slobodu procjene pri odabiru tvrdnji i dopuštanju dokaza, on ima obvezu opravdati svoje postupke davanjem obrazloženja za svoje odluke (*Suominen protiv Finske*, stavak 36.).

238. Obrazloženje mora strankama omogućiti učinkovito ostvarenje svakog postojećeg prava na žalbu (*Hirvisaari protiv Finske*, stavak 30. *in fine*).

239. Članak 6. stavak 1. obvezuje sudove da obrazlože svoje odluke, no ne može se tumačiti kao da zahtijeva detaljan odgovor na svaku tvrdnju (*Van de Hurk protiv Nizozemske*, stavak 61.; *García Ruiz protiv Španjolske*[VV], stavak 26.; *Jahnke i Lenoble protiv Francuske*(odl.); *Perez protiv Francuske*[VV], stavak 81.).

240. Mjera u kojoj se ta dužnost izrade obrazloženja primjenjuje razlikuje se ovisno o prirodi odluke (*Ruiz Torija protiv Španjolske*, stavak 29.; *Hiro Balani protiv Španjolske*, stavak 27.) te se može odrediti samo s obzirom na okolnosti predmeta: u obzir je potrebno uzeti, *inter alia*, raznolikost podnesaka koje stranka u sporu može podnijeti sudu te razlike koje postoje između država ugovornica u pogledu zakonskih odredbi, običajnih pravila, pravnog shvaćanja te izlaganja i izrade nacrti presuda (*Ruiz Torija protiv Španjolske*, stavak 29.; *Hiro Balani protiv Španjolske*, stavak 27.).

241. Međutim, kad je podnesak jedne stranke odlučujuć za ishod postupka, on zahtijeva konkretan i izričit odgovor (*Ruiz Torija protiv Španjolske*, stavak 30.; *Hiro Balani protiv Španjolske*, stavak 28.).

242. Sudovi stoga trebaju ispitati:

- glavne tvrdnje stranaka u sporu (*Buzescu protiv Rumunjske*, stavak 67.; *Donadze protiv Gruzije* stavak 35.);
- očitovanja vezana uz prava i slobode zajamčene Konvencijom i njenim Protokolima: njih nacionalni sudovi trebaju ispitati posebno strogo i pažljivo (*Wagner i J.M.W.L. protiv Luksemburga*, stavak 96.).

243. Članak 6. stavak 1. od žalbenog suda ne zahtijeva detaljno obrazloženje kad jednostavno primjenjuje određenu zakonsku odredbu kako bi odbacio reviziju jer nema izgleda za uspjeh, bez dodatnog objašnjenja (*Burg i drugi protiv Francuske*, (odl.); *Gorou protiv Grčke (br.2)* [VV], stavak 41.).

244. Isto tako, kad je odluka o dopuštenosti žalbe preduvjet za postupak pred višim sudom i za moguće donošenje presude, članak 6. stavak 1. ne može se tumačiti kao da zahtijeva da odluka kojom se odbija žalba mora uvijek biti detaljno obrazložena (*Kukkonen protiv Finske br. 2*, stavak 24.; vidi također *Bufferne protiv Francuske*(odl.)).

245. Nadalje, kad odbije žalbu, žalbeni sud može u načelu jednostavno prihvatiti razloge za odluku nižeg suda (*Garcia Ruiz protiv Španjolske* [VV], stavak 26. – usporedi *Tatishvili protiv Rusije*, stavak 62.). Međutim, pojam poštenog suđenja zahtijeva da je nacionalni sud koji je za svoje odluke dao oskudne razloge, bilo ponavljanjem razloga koje je naveo niži sud ili na drugi način, zaista dotakao bitna pitanja u okviru svoje nadležnosti te da nije jednostavno i bez dodatnog truda prihvatio zaključke do kojih je došao niži sud (*Helle protiv Finske*, stavak 60.). Taj je zahtjev još važniji u slučaju kad stranka u sporu nije imala mogućnost izložiti svoj predmet usmenim putem u domaćem postupku (*ibid.*).

B. Javna rasprava

Članak 6. stavak 1.

„Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi... svatko ima pravo da ... zakonom ustanovljeni sud... pravično i javno ... ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.“

1. Rasprava

246. Opća načela: u načelu stranke u sporu imaju pravo na javnu raspravu u kojoj se ne primjenjuje niti jedna od mogućih iznimki navedenih u drugoj rečenici članka 6. stavka 1. (vidi gore, i za dodatno objašnjenje dolje). Javna rasprava štiti stranke od tajnog djelovanja pravosudnog sustava bez javnog nadzora. Vidljivo provođenje pravde doprinosi postizanju cilja članka 6.stavka 1., prvenstveno poštenog suđenja (*Diennet protiv Francuske*, stavak 33.; *Martinie protiv Francuske* [VV], stavak 39.).

247. Da bi se utvrdilo ispunjava li suđenje zahtjev javnosti, nužno je razmotriti postupak u cjelini (*Axen protiv Njemačke*, stavak 28.).

248. U postupku pred sudom prvog i jedinog stupnja, pravo na „javnu raspravu“ iz članka 6. stavka 1. podrazumijeva pravo na „usmenu raspravu“ (*Fredin protiv Švedske (br.2)*, stavci 21.-22.; *Allan Jacobsson protiv Švedske (br.2)*,i stavak 46.; *Göç protiv Turske*[VV], stavak 47.)osim u slučaju

iznimnih okolnosti koje opravdavaju odustajanje od takve rasprave (*Hesse- Anger protiv Njemačke*,(odl.).

249. Iznimna priroda okolnosti koje mogu opravdati odustajanje od usmene rasprave u osnovi se svodi na prirodu problema koji rješava nadležan nacionalni sud, a ne na učestalost takvih situacija (*Miller protiv Švedske*, stavak 29.; *Martinie protiv Francuske*[GC], stavak 41.).

250. Neodržavanje rasprave pred sudom drugog ili trećeg stupnja može biti opravdano posebnim značajkama postupka o kojemu je riječ, pod uvjetom da je rasprava provedena na prvom stupnju (*Helmerts protiv Švedske*, stavak 36., ali usporedi stavke 38.-39.). Stoga, postupci za dopuštanje žalbe i postupci koji uključuju samo pravna pitanja, za razliku od činjeničnih pitanja, mogu biti u skladu sa zahtjevima članka 6. iako žalitelj nije dobio priliku da ga osobno saslušaju žalbeni ili kasacijski sud (*Miller protiv Švedske*, stavak 30.).

251. U skladu s time, osim kad postoje iznimne okolnosti koje opravdavaju odustajanje od rasprave, pravo na javnu raspravu iz članka 6. stavka 1. podrazumijeva pravo na usmenu raspravu barem na jednom stupnju (*Fischer protiv Austrije*, stavak 44.; *Salomonsson protiv Švedske*, stavak 36.).

252. Građanski postupak o osnovanosti koji se provodi zatvoren za javnost u skladu s općim i apsolutnim načelom, u kojem stranka u sporu ne može zatražiti javnu raspravu zbog toga što njezin predmet ima posebne značajke, u načelu se ne može smatrati u skladnim s člankom 6. stavkom 1. Konvencije. Osim u potpuno iznimnim okolnostima, stranke u sporu moraju imati barem mogućnost zatražiti javnu raspravu, iako sud može odbiti taj zahtjev i održati raspravu zatvorenu za javnost zbog okolnosti predmeta i relevantnih razloga (*Martinie protiv Francuske* [VV], stavak 42.).

253. Naposljetku, to što nije održana rasprava u odlučujućoj fazi postupka može se ili ne mora dostatno ispraviti u kasnijoj fazi postupka (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*,stavci 60.-61.; *Malhous protiv Češke Republike*[VV], stavak 62.).

254. Konkretno primjene:

- Rasprava ne mora biti nužna kad ne postoji pitanje vjerodostojnosti ili sporne činjenice koje zahtijevaju raspravu te sudovi mogu pošteno i razumno odlučiti o predmetu na temelju očitovanja stranaka i drugih pisanih materijala (*Döry protiv Švedske*, stavak 37.; *Saccoccia protiv Austrije*,stavak 73.);
- Sud je također prihvatio da odustajanje od rasprave može biti opravdano u predmetima koji postavljaju samo pravna pitanja ograničene prirode (*Allan Jacobsson protiv Švedska (br.2)*, stavci 48.-49.; *Valová i drugi protiv Slovačke*,stavci 65.-68.) ili koji nisu osobito složeni (*Varela Assalino protiv Portugala*(odl.); *Speil protiv Austrije*(odl.));
- Isto se odnosi na izrazito tehnička pitanja. Sud je u obzir uzimao tehničku prirodu sporova vezanih uz socijalni dodatak koje je bolje riješiti pisanim putem nego pomoću usmene rasprave. Opetovano je smatrao da se u tom području nacionalne vlasti, uzimajući u obzir zahtjeve učinkovitosti i ekonomičnosti, mogu suzdržati od održavanja rasprave s obzirom da bi sustavno održavanje rasprava moglo predstavljati prepreku posebnoj revnosti koja je potrebna u postupcima vezanima uz socijalno osiguranje (*Schuler-Zraggen protiv Švicarske*, stavak 58.; *Döry protiv Švedske*, stavak 41.; i suprotno *Salomonsson protiv Švedske*, stavci 39.-40.).

255. Nasuprot tome, održavanje usmene rasprave smatrat će se nužnim, primjerice, kad se nadležnost suda proteže na pravna pitanja i važna činjenična pitanja (*Fischer protiv Austrije*, stavak 44.), ili na ocjenu jesu li vlasti ispravno utvrdile činjenice (*Malhous protiv Češke Republike* [VV], stavak 60.), u okolnostima koje bi od suda zahtijevale stjecanje osobnog dojma o podnositelju, kako bi podnositelj mogao objasniti svoju situaciju, osobno ili pomoću svog zastupnika (*Miller protiv Švedske*, stavak 34.,in fine *Andersson protiv Švedske*, stavak 57.) – primjerice kad podnositelja treba saslušati o elementima osobne patnje relevantnim za razinu naknade (*Göç protivTurske* [VV], stavak

51.; *Lorenzetti protiv Italije*, stavak 33.) – ili kako bi se sudu omogućilo dobivanje pojašnjenja o pojedinim točkama, *inter alia* na taj način (*Fredin protiv Švedske (br.2)*, stavak 22.; *Lundevall protiv Švedske*, stavak 39.).

256. Prisutnost sredstava priopćavanja i javnosti: Pravo na javnu raspravu u načelu podrazumijeva javnu raspravu pred nadležnim sudom. Međutim, članak 6. stavak 1. sudovima ne zabranjuje odlučiti, s obzirom na posebne značajke predmeta, da će odstupiti od tog načela (*Martinie protiv Francuske* [VV], stavak 40.). Tekst članka 6. stavka 1. predviđa nekoliko iznimaka od tog pravila.

257. „[S]redstva priopćavanja i javnost mogu [se] isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela“:

- „radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti u demokratskom društvu“ (*Zagorodnikov protiv Rusije*, stavak 26.; *B. i P. protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 39);
- „kad interesi maloljetnika ili zaštite privatnog života stranaka to zahtijevaju“: interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka o kojima je riječ su, primjerice, u postupcima vezanima uz boravište maloljetnika nakon rastave roditelja ili u sporovima između članova iste obitelji (*ibid.*, stavak 38.); međutim, u predmetima u kojima se radi o smještaju djeteta u javnu ustanovu, razlozi za izuzimanje predmeta iz nadzora javnosti moraju se pažljivo ispitati (*Moser protiv Austrije*, stavak 97.). Što se tiče stegovnog postupka protiv liječnika, iako potreba za zaštitom profesionalne povjerljivosti i privatnih života pacijenata može opravdati održavanje postupka zatvorenih za javnost, strogi je zahtjev da upravo tako zahtijevaju okolnosti predmeta (*Diennet protiv Francuske*, stavak 34.; i za primjer postupka protiv odvjetnika, *Hurter protiv Švicarske*, stavci 30.-32.).
- „ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima u kojima bi javnost mogla biti štetna za interes pravde“: moguće je ograničiti otvorenu i javnu prirodu postupka da bi se zaštitila sigurnost i privatnost svjedoka ili da bi se potaknula slobodna razmjena informacija i mišljenja u provođenju pravde (*B. i P. protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 38.; *Osinger protiv Austrije*, stavak 45.).

258. Odricanje od prava na javnu raspravu: ni tekst ni duh članka 6. stavka 1. ne sprječava pojedinca da se svojom voljom odrekne svog prava na javnu raspravu, bilo izričito ili prešutno, no takvo odricanje mora biti nedvosmisleno i ne smije biti u suprotnosti s bilo kojim važnim javnim interesom (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, stavak 59.; *Håkansson i Sturesson protiv Švedske*, stavak 66.; *Exel protiv Češke Republike*, stavak 46.). Poziv na raspravu također mora biti pravovremeno primljen (*Yakovlev protiv Rusije*, stavci 20.-22.).

259. Uvjeti koji uređuju odricanje od prava na javnu raspravu: osoba o kojoj je riječ mora na to pristati (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, stavak 59.) vlastitom slobodnom voljom (*Albert i Le Compte protiv Belgije*, stavak 35.). Prava se može odreći izričito ili prešutno (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, stavak 59.). No to se mora učiniti na nedvosmislen način (*Albert i Le Compte protiv Belgije, stavak 35. i Håkansson i Sturesson protiv Švedske*, stavak 67.) i ne smije biti u suprotnosti s bilo kojim javnim interesom (*ibid.*, stavak 66.).

260. Ako osoba o kojoj je riječ ne zatraži javnu raspravu to nužno ne znači da se odrekla prava na održavanje iste; u obzir treba uzeti mjerodavno domaće pravo (*Exel protiv Češke Republike*, stavak 47.; *Göç protiv Turske* [VV], stavak 48., *in fine*). Nebitno je to je li podnositelj zatražio javnu raspravu ako mjerodavno domaće pravo izričito isključuje tu mogućnost (*Eisenstecken protiv Austrije*, stavak 33.).

261. Primjeri: odricanje od prava na javnu raspravu u stegovnom postupku: *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije, stavak 59.*; *H. protiv Belgije, stavak 54.* Nedvosmisleno odricanje od prava na javnu raspravu: *Schuler-Zraggen protiv Švicarske, stavak 58.*; i suprotno *Exel protiv Češke Republike, stavci 48.-53.*

2. Donošenje presude

262. Javni karakter postupka pred sudbenim tijelima štiti stranke od tajnog djelovanja pravosudnog sustava bez javnog nadzora (*Fazliyski protiv Bugarske*, stavak 69., u vezi predmeta koji je razvrstan kao tajni: povreda). To je također i sredstvo za održavanje povjerenja u sudove (*Pretto i drugi protiv Italije*, stavak 21.).

263. Članak 6. stavak 1. glasi „Presuda se mora izreći javno“ što bi moglo izgledati kao da je potrebno javno čitanje presude. Međutim, Sud je smatrao da i „druga sredstva koja presudu čine javnom“ mogu biti u skladu s člankom 6. stavkom 1. (*Moser protiv Austrije*, stavak 101.).

264. Kako bi se utvrdilo jesu li oblici javne objave predviđeni u domaćem pravu u skladu sa zahtjevom da presude budu javno objavljene u smislu članka 6. stavka 1. „u svakom se predmetu oblik javne objave za presudu na temelju domaćeg prava ... mora ocijeniti s obzirom na posebne značajke postupka o kojemu je riječ i u odnosu na cilj i svrhu članka 6. stavak 1.“ (*Pretto i drugi protiv Italije*, stavak 26. i *Axen protiv Njemačke*, stavak 31.). Cilj kojem u ovom kontekstu teži članak 6. stavak 1., a to je prvenstveno osigurati da javnost nadzire pravosuđe radi zaštite prava na pošteno suđenje, mora se postići za vrijeme trajanja postupka, kojeg se mora promatrati u cjelini (*ibid.*, stavak 32.).

265. Kad presuda nije javno objavljena, potrebno je utvrditi je li drugim sredstvima postignuta dostatna javnost.

266. U sljedećim je primjerima dostatna javnost postignuta drugim sredstvima osim javne objave:

- Viši sudovi koji nisu javno objavili odluke kojima odbijaju revizije: da bi se utvrdilo je li način na koji je kasacijski sud donio svoju presudu ispunio zahtjeve članka 6. stavka 1., mora se voditi računa o cjelovitosti postupka provedenog u domaćem pravnom poretku te o ulozi tog suda u njemu (*Pretto i drugi protiv Italije*, stavak 27.).

Pri utvrđivanju da nema povrede članka 6. stavak 1., Sud je obratio posebnu pozornost na fazu postupka te na kontrolu koju su provodili ti sudovi - koja je bila ograničena na pravna pitanja - te na presude koje su donijeli, potvrđujući odluke nižih sudova bez ikakve promjene posljedica za podnositelje. S obzirom na ta razmatranja, smatrao je da je zahtjev za javnu objavu ispunjen u slučaju kad je, pohranjivanjem u sudskom upisniku, puni tekst presude stavljen svima na raspolaganje (*ibid.*, stavci 27.-28.), ili kad je presuda koja potvrđuje onu nižeg suda, koja je bila javno objavljena, donesena bez rasprave (*Axen protiv Njemačke*, stavak 32.);

- Raspravni sud: Sud nije utvrdio povredu u predmetu u kojem je žalbeni sud javno donio presudu u kojoj je dan sažetak i kojom je potvrđena odluka prvostupanjskog suda koji je održao raspravu, ali svoju presudu nije donio javno (*Lamanna protiv Austrije*, stavci 33.-34.);
- Predmeti koji se odnose na prebivalište djece: iako domaće vlasti imaju opravdanje za provođenje tih postupaka zatvorenih za javnost, kako bi se zaštitila privatnost djece i stranaka i izbjeglo dovođenje interesa pravde u pitanje, a javna bi objava presude u velikoj mjeri omela te ciljeve, zahtjev na temelju članka 6. stavka 1. vezan uz javnu objavu presuda ispunjen je u slučaju kad svatko tko može dokazati interes može izvršiti uvid ili pribaviti primjerak cjelovitog teksta odluka, jer se one od posebnog interesa rutinski objavljuju, čime se javnosti omogućuje da prouči način na koji sudovi općenito pristupaju takvim predmetima te načela koja se primjenjuju u odlučivanju o njima (*B. i P. protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 47.).

267. U sljedećim predmetima, javno neobjavljivanje presude dovelo je do utvrđivanja povrede:

- U predmetu vezanom za prebivalište djeteta koji se vodi između roditelja i javne ustanove: dopuštenje da osobe koje su dokazale pravni interes za taj predmet izvrše uvid u spis i objavljivanje odluka od posebnog interesa (uglavnom odluka žalbenih sudova ili Vrhovnog suda) nije bilo dovoljno za ispunjenje zahtjeva iz članka 6. stavka 1. vezanih uz javnost (*Moser protiv Austrije*, stavci 102.-103.);
- kad su sudovi prvog i drugog stupnja zatvoreno za javnost ispitali zahtjev za naknadu štete zbog pritvora a da njihove odluke nisu javno objavljene a njihova javnost nije bila dostatno osigurana drugim sredstvima (*Werner protiv Austrije*, stavci 56.-60.).

268. Kad je samo izreka presude javno objavljena: potrebno je utvrditi je li javnost imala druge načine pristupa obrazloženoj presudi koja nije pročitana i, ako je tako, potrebno je ispitati te oblike objave i jesu li omogućili da presuda bude podvrgnuta nadzoru javnosti (*Ryakib Biryukov protiv Rusije*, stavci 38.-46. i druge citirane reference, stavci 33.-36.). S obzirom da su razlozi koji bi omogućili razumijevanje zašto su zahtjevi podnositelja odbijeni bili nedostupni javnosti, cilj kojem teži članak 6. stavak 1. nije postignut (*ibid.*, stavak 45.).

C. Duljina postupka

Članak 6. stavak 1.

„Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da ... sud ... u razumnom roku ispita njegov slučaj.”

269. Zahtijevanjem da se postupak u predmetima provede u „razumnom roku“, Konvencija naglašava važnost djelovanja pravosudnog sustava bez odugovlačenja koje bi moglo ugroziti njegovu učinkovitost i vjerodostojnost (*H. protiv Francuske*, stavak 58.; *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, stavak 61.). Članak 6. stavak 1. države ugovornice obvezuje da organiziraju svoje pravne sustave na način koji sudovima omogućuje postupanje u skladu s različitim zahtjevima tog članka.

270. Sud je opetovano naglašavao važnost djelovanja pravosudnog sustava bez odugovlačenja koja bi mogla ugroziti njegovu učinkovitost i vjerodostojnost (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], stavak 224.). Nakupljanje povreda koje je počinila neka država predstavlja praksu koja nije u skladu s Konvencijom (*Bottazzi protiv Italije* [VV], stavak 22.).

1. Utvrđivanje duljine postupka

271. Što se tiče početne točke relevantnog razdoblja, rok obično počinje teći od trenutka kad je postupak u predmetu pokrenut pred nadležnim sudom (*Poiss protiv Austrije*, stavak 50.; *Bock protiv Njemačke*, stavak 35.), osim kad je podnošenje zahtjeva upravnom tijelu preduvjet za pokretanje sudskog postupka. U tom slučaju u rok se može uračunati obvezni prethodni upravni postupak (*König protiv Njemačke*, stavak 98.; *X. protiv Francuske*, stavak 31.; *Kress protiv Francuske* [VV], stavak 90.).

272. Stoga u određenim okolnostima razumni rok može početi teći čak i prije donošenja odluke kojom započinje postupak pred sudom na kojem podnositelj zahtjeva pokreće postupak (*Golder protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 32. *in fine*, *Erkner i Hofauer protiv Austrije*, stavak 64.; *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], stavak 65.). Međutim, to je iznimka i prihvaćeno je kad su, primjerice, određeni prethodni koraci bili nužan uvod u postupak (*Blake protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavak 40.).

273. Članak 6. stavak 1. može se primijeniti i na postupke koji su, iako nisu u potpunosti pravosudne prirode, svejedno usko povezani s nadzorom koji provodi sudbeno tijelo. To je bio slučaj

s, primjerice, postupkom za podjelu imanja koji je proveden na izvanparničnoj osnovi pred dva bilježnika, ali ga je naložio i potvrdio sud (*Siegel protiv Francuske*, stavci 33.-38.). Trajanje postupka pred bilježnicima je stoga je uračunato u izračun razumnog roka.

274. Što se tiče kraja tog roka, on obično obuhvaća cijeli postupak o kojemu je riječ, uključujući žalbeni postupak (*König protiv Njemačke*, stavak 98. *in fine*) i proteže se sve do konačne odluke o sporu (*Poiss protiv Austrije*, stavak 50.). Stoga se zahtjev razumnog roka odnosi na sve faze sudskog postupka čiji je cilj rješavanje spora, ne isključujući faze nakon presude o osnovanosti (*Robins protiv Ujedinjene Kraljevine*, stavci 28.-29.).

275. Izvršenje presude koju je donio bilo koji sud stoga se mora smatrati sastavnim dijelom postupka u svrhu izračuna relevantnog roka (*Martins Moreira protiv Portugalaa*, stavak 44.; *Silva Pontes protiv Portugala*, stavak 33.; *Di Pede protiv Italije*, stavak 24.). Rok ne prestaje teći dok pravo koje se želi ostvariti u postupku zaista ne postane učinkovito (*Estima Jorge protiv Portugala*, stavci 36.-38.).

276. Postupci pred ustavnim sudom uzimaju se u obzir kad, iako sud nema ovlasti odlučivati o osnovanosti, njegova odluka može utjecati na ishod spora pred redovnim sudovima (*Deumeli protiv Njemačke*, stavak 77.; *Pammel protiv Njemačke*, stavci 51.-57.; *Süßmann protiv Njemačke* [VV], stavak 39.) Ipak, obveza provođenja postupka u predmetu u razumnom roku ne može se tumačiti na isti način kao za redovne sudove (*ibid.* stavak 56.; *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], stavak 109.).

277. Naposljetku, što se tiče miješanja trećih strana u građanski postupak, potrebno je napraviti sljedeću razliku: kad se podnositelj umiješao u domaći postupak samo u svoje ime, razdoblje koje će se uzeti u obzir počinje teći od tog datuma, a ako je podnositelj iznio svoju namjeru da nastavi postupak kao nasljednik, može se žaliti na cijelu duljinu trajanja postupka (*Scordino protiv Italije (br. 1)*, stavak 220.).

2. Ocjena zahtjeva razumnog roka

a. Načela

278. Ocjena u konkretnom predmetu: Razumnost duljine postupka koji ulazi u područje primjene članka 6. stavka 1. treba ocijeniti za svaki predmet s obzirom na posebne okolnosti (*Frydlender protiv Francuske* [VV], stavak 43.), koje mogu zahtijevati globalnu ocjenu (*Obermeier protiv Austrije*, stavak 72.; *Comingersoll S.A. protiv Portugalaa* [VV], stavak 23.).

279. U obzir treba uzeti cjelokupni postupak (*König protiv Njemačke*, stavak 98. *in fine*).

- Iako različita odugovlačenja sama po sebi ne moraju izazvati problem, kad ih se promatra zajednički i kumulativno, ona mogu dovesti do prekoračenja razumnog roka (*Deumeli protiv Njemačke*, stavak 90.).
- Odgoda za vrijeme pojedine faze postupka može biti dopustiva ako ukupno trajanje postupka nije prekomjerno (*Pretto i drugi protiv Italije*, stavak 37.).
- „[D]uga razdoblja za vrijeme kojih postupak ... stagnira ...“ bez davanja ikakvih objašnjenja nisu prihvatljiva (*Beumartin protiv Francuske*, stavak 33.).

280. Primjenjivost članka 6. stavak 1. na prethodne postupke ovisit će o tome jesu li ispunjeni određeni uvjeti (*Micallef protiv Malte* [VV], stavci 83.-86.).

281. Postupci koji se odnose na prijedlog Sudu Europskih zajednica/Europske unije za rješavanje prethodnog pitanja ne uzimaju se u obzir²² (*Pafitis i drugi protiv Grčke*, stavak 95.).

b. Kriteriji

282. Razumnost duljine postupka treba ocijeniti s obzirom na sljedeće kriterije ustanovljene u sudskoj praksi Suda: složenost predmeta, ponašanje podnositelja i relevantnih tijela te što se dovodi u tom sporu u pitanje za podnositelja (*Comingersoll S.A. protiv Portugala* [VV]; *Frylender protiv Francuske* [VV], stavak 43.; *Sürmeli protiv Njemačke*[VV], stavak 128.).

i. Složenost predmeta

283. Složenost predmeta može se odnositi i na činjenice i na pravo (*Katte Klitsche de la Grange protiv Italije, stavak 55.*; *Papachelas protiv Grčke*[VV]stavak 39.). Može se odnositi na, primjerice,sudjelovanje nekoliko stranaka u predmetu (*H. protiv Ujedinjene Kraljevine, stavak 72.*) ili na različite dokaze koje treba pribaviti (*Humen protiv Poljske* [VV] stavak 63.).

284. Složenost domaćeg postupka može objasniti njegovu duljinu (*Tierce protiv San Marina, stavak 31.*).

ii. Ponašanje podnositelja

285. Članak 6. stavak 1. ne zahtijeva od podnositelja da aktivno surađuju sa sudbenim vlastima, niti ih se može kriviti za potpuno iskorištavanje pravnih sredstava koja su im dostupna na temelju domaćeg prava (*Erkner i Hofauer protiv Austrije, stavak 68.*).

286. Osoba o kojoj je riječ treba pokazati samo revnost u provođenju postupovnih koraka koji se na nju odnose, suzdržati se od korištenja taktika odugovlačenja i koristiti sredstva koja domaće pravo omogućuje za skraćivanje postupka (*Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španjolske, stavak 35.*).

287. Ponašanje podnositelja predstavlja objektivnu činjenicu koja se ne može pripisati tuženoj državi i koja se mora uzeti u obzir u svrhu utvrđivanja je li razumni rok iz članka 6. stavka 1. prekoračen (*Poiss protiv Austrije, stavak 57.*; *Wiesinger protiv Austrije, stavak 57.*; *Humen protiv Poljske*[VV], stavak 66.). Ponašanje podnositelja ne može se samo po sebi koristiti kao opravdanje za razdoblja neaktivnosti.

288. Neki primjeri vezani uz ponašanje podnositelja:

- sporo podnošenje podnesaka stranaka može značajno doprinijeti usporavanju postupka (*Vernillo protiv Francuske, stavak 34.*);
- često/opetovano mijenjanje punomoćnika (*König protiv Njemačke, stavak 103.*);
- zahtjevi ili propusti koji imaju utjecaj na vođenje postupka (*Acquaviva protiv Francuske, stavak 61.*);
- pokušaj da se postigne nagodba (*Pizzetti protiv Italije stavak 18.*; *Laino protiv Italije* [VV] stavak 22.);
- postupak pogrešno pokrenut na sudu koji nije nadležan (*Beaumartin protiv Francuske, stavak 33.*).

289. Iako se domaće vlasti ne može smatrati odgovornima za ponašanje tuženika, taktike odugovlačenja koje koristi jedna od stranaka vlasti ne oslobađa njihove dužnosti da osiguraju provođenje postupka u razumnom roku (*Mincheva protiv Bugarske, stavak 68.*).

iii. Ponašanje nadležnih tijela

290. Samo odugovlačenja koja se mogu pripisati državi mogu opravdati utvrđenje da zahtjev „razumnog roka“ nije ispunjen (*Buchholz protiv Njemačke, stavak 49.*; *Papageorgiou protiv Grčke, stavak 40.*; *Humen protiv Poljske* [VV], stavak 66.). Država je odgovorna za sva svoja tijela: ne samo za sudbena tijela već i za sve javne ustanove (*Martins Moreira protiv Portugala, stavak 60.*).

291. Čak i u pravnim sustavima koji primjenjuju načelo da je inicijativa za vođenje postupka odgovornost stranaka, ponašanje tih stranaka sudove ne oslobađa obveze da osiguraju brzo suđenje koje zahtijeva članak 6. stavak 1. (*Pafitis i drugi protiv Grčke*, stavak 93.; *Tierce protiv San Marina*, stavak 31.; *Sürmeli protiv Njemačke*[VV], stavak 129.).

292. Isto se primjenjuje i na predmete u kojima je nužna suradnja vještaka u postupku: odgovornost za pripremu predmeta i brzo provođenje suđenja snosi sudac (*Capuano protiv Italije*, stavci 30.-31.; *Versini protiv Francuske*, stavak 29.; *Sürmeli protiv Njemačke*[VV], stavak 129.).

293. Države ugovornice moraju organizirati svoje pravne sustave na način na koji sudovi mogu svima jamčiti pravo dobivanja pravomoćne odluke o sporovima vezanima uz građanska prava i obveze u razumnom roku (*ibid.*; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], stavak 183..).

294. Iako se ta obveza odnosi i na ustavni sud, kad se tako primjenjuje ne može se tumačiti na isti način kao za redovne sudove. Njegova uloga čuvara ustava čini osobito nužnim da ustavni sud ponekad u obzir uzme i druge okolnosti osim samog kronološkog reda kojim su predmeti stavljeni na popis, poput prirode predmeta i njegove važnosti u političkom i društvenom pogledu (usporedi *Süßmann protiv Njemačke*[VV], stavci 56.-58.; *Voggenreiter protiv Njemačke*,stavci 51.-52.; *Oršuš i drugi protiv Hrvatske*[VV], stavak 109.). Nadalje, iako članak 6. zahtijeva da sudski postupak bude brz, on također naglašava općenitije načelo pravilnog djelovanja pravosudnog sustava (*Von Maltzan i drugi protiv Njemačke*(odl.) [VV], stavak 132.). Ipak, kronično preopterećenje ne može opravdati prekomjernu duljinu postupka (*Probstmeier protiv Njemačke*, stavak 64.).

295. S obzirom da država ugovornica mora organizirati svoj pravni sustavna način koji jamči pravo na sudsku odluku u razumnom roku, prekomjerno se radno opterećenje ne može uzeti u obzir (*Vocaturu protiv Italije*, stavak 17.; *Cappello protiv Italije*, stavak 17.). Ipak, privremeni zaostatak u poslovanju ne podrazumijeva odgovornost države pod uvjetom da je ona poduzela razumno brze korektivne mjere kako bi riješila iznimnu situaciju te vrste (*Buchholz protiv Njemačke*, stavak 51.). Metode koje je moguće razmotriti, kao privremeno sredstvo, uključuju rješavanje predmeta određenim redosljedom, na temelju ne samo datuma kad su pokrenuti već i njihovog stupnja hitnosti i važnosti te, posebice, s obzirom na to što se dovodi u pitanje za stranke u postupku. Međutim, ako ovakvo stanje stvari potraje i postane problem strukturne organizacije, takve metode više nisu dovoljne te država mora osigurati donošenje učinkovitih mjera (*Zimmermann i Steiner protiv Švicarske*, stavak 29.; *Guincho protiv Portugalaa*, stavak 40.). Činjenica da su takve pojave zaostataka postale uobičajene ne opravdava prekomjernu duljinu trajanja postupka (*Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španjolske*, stavak 40.).

296. Nadalje, uvođenje reformi osmišljenih za ubrzanje ispitivanja predmeta ne može opravdati odugovlačenja s obzirom da države imaju dužnost organizirati da takve mjere stupe na snagu i budu provedene na način kojim se izbjegava produljenje ispitivanja predmeta koji su u tijeku (*Fisanotti protiv Italije*, stavak 22.). S tim u vezi, primjerenost ili neprimjerenost domaćih pravnih sredstava koje je država članica uvela kako bi spriječila ili pružila zadovoljštinu zbog problema prekomjerno dugog postupka potrebno je ocijeniti s obzirom na načela koja je utvrdio Sud (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], stavci 178. *et seq.* i 223.).

297. Državu se također smatra odgovornom zbog neispunjavanja zahtjeva razumnog roka u predmetu u kojem je postojala prekomjerna količina sudske aktivnosti usredotočena na psihičko stanje podnositelja. Domaći su sudovi nastavili imati dvojbe u tom pogledu unatoč postojanju pet izvješća kojima je potvrđena prisebnost podnositelja i odbacivanju dva zahtjeva za skrbništvo; nadalje, parnica je trajala duže od devet godina (*Bock protiv Njemačke*, stavak 47.).

298. Štrajk članova Komore sam po sebi ne može državu ugovornicu učiniti odgovornom u pogledu zahtjeva „razumnog roka“; međutim, napore koje je država uložila kako bi smanjila sve odgode koje iz toga proizlaze treba uzeti u obzir u svrhu utvrđivanja je li zahtjev ispunjen (*Papageorgiou protiv Grčke*, stavak 47.).

299. Kad opetovane promjene sudaca usporavaju postupak jer se svaki novi sudac mora upoznati s predmetom, to državu ne oslobađa obveze u pogledu zahtjeva razumnog roka, s obzirom da je zadatak države osigurati da djelovanje pravosudnog sustava bude pravilno organizirano (*Lechner i Hess protiv Austrije*, stavak 58.).

iv. Što se dovodi u pitanje u sporu

300. Primjeri kategorija predmeta koji svojom prirodom zahtijevaju određeno ubrzanje:

- Posebna je revnost potrebna u predmetima vezanima uz građanski status i poslovnu sposobnost (*Bock protiv Njemačke*, stavak 49.; *Laino protiv Italije*[VV], stavak 18.; *Mikulić protiv Hrvatske*, stavak 44.);
- Predmeti vezani uz skrbništvo nad djecom trebaju se brzo rješavati (*Hokkanen protiv Finske*, stavak 72.; *Niederböster protiv Njemačke*, stavak 39.), tim više kad protek vremena može dovesti do nepovratnih posljedica za odnos roditelja i djeteta (*Tsikakis protiv Njemačke*, stavci 64. i 68.) – isto tako, predmeti vezani uz roditeljsku odgovornost i pravo na kontakt zahtijevaju posebno brzo rješavanje (*Paulsen-Medalen i Svensson protiv Švedske*, stavak 39.; *Laino protiv Italije*[VV], stavak 22.);
- Radni sporovi svojom prirodom zahtijevaju brzu odluku (*Vocaturu protiv Italije*, stavak 17.) – bilo da se radi o pristupu slobodnoj profesiji (*Thlimmenos protiv Grčke*[VV], stavci 60. i 62.), cijeloj profesionalnoj egzistenciji podnositelja (*König protiv Njemačke*, stavak 111.), nastavku zaposlenja podnositelja (*Garcia protiv Francuske*, stavak 14.), žalbi na otkaz (*Buchholz protiv Njemačke*, stavak 52.; *Frydlender protiv Francuske* [VV], stavak 45.), suspenziji podnositelja (*Obermeier protiv Austrije*, stavak 72.), njegovom premještanju (*Sartory protiv Francuske*, stavak 34.) ili njegovom vraćanju na posao (*Ruotolo protiv Italije*, stavak 117.), ili kad je potraživani iznos od životne važnosti za podnositelja (*Doustaly protiv Francuske*, stavak 48.). Ta kategorija uključuje sporove oko mirovine (*Borgese protiv Italije*, stavak 18.);
- Izuzetna se revnost traži od vlasti u predmetu podnositelja koji ima „neizlječivu bolest“ te „smanjen životni vijek“: *X. protiv Francuske*, 47.; *A. i drugi protiv Danske*, stavci 78.-81.)

301. Drugi presedani

- Posebna se revnost traži od nadležnih sudbenih tijela u istrazi prigovora kojeg je podnio pojedinac navodeći da je bio izložen nasilju policijskih službenika (*Caloc protiv Francuske*, stavak 120.);
- U predmetu u kojem je invalidska mirovina podnositelja sačinjavala većinu njegovih sredstava, postupak kojim je tražio da mu se mirovina poveća s obzirom na pogoršanje njegovog zdravstvenog stanja bio mu je od posebne važnosti čime je opravdana posebna revnost domaćih vlasti (*Mocié protiv Francuske*, stavak 22.);
- U predmetu vezanom uz tužbu za naknadu štete koju je podnijela podnositeljica koja je pretrpjela tjelesne ozljede te je imala 65 godina kad je podnijela zahtjev za sudjelovanje u postupku kao građanska stranka, problem o kojemu je riječ zahtijevao je posebnu revnost domaćih vlasti (*Codarcea protiv Rumunjske*, stavak 89.).
- Ono što se dovodi u pitanje za podnositelja također može biti i pravo na obrazovanje (*Oršuš i drugi protiv Hrvatske*[VV], stavak 109.).

Popis citiranih predmeta

Sudska praksa citirana u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je donio Sud te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava („Komisija“).

Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti zahtjeva koje je donijelo Vijeće ili Sud. Kratica “(odl.)” znači a se citat odnosi na odluku Suda a kratica “[GC]” da je predmet bio pred Velikim vijećem.

Hiperveze na predmete citirane u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na bazu HUDOC (<<http://hudoc.echr.coe.int>>) koja omogućuje uvid u sudsku praksu Suda (u presude i odluke Velikog vijeća, Vijeća i Odbora, komunicirane predmete, savjetodavna mišljenja i pravne sažetke iz Informativne bilješke o sudskoj praksi), Komisije (odluke i izvješća) te na rezolucije Odbora ministara.

Sud svoje presude i odluke donosi na engleskom i/ili francuskom, svoja dva službena jezika. HUDOC sadrži i prijevode mnogih važnih predmeta na više od trideset neslužbenih jezika te poveznice na oko stotinu *on-line* zbirki prakse Suda koje su izradile treće strane.

A. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 35373/97, ECHR 2002-X
A. i drugi protiv Danske, 8. veljače 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-I
Aćimović protiv Hrvatske, br. 61237/00, ECHR 2003-XI
Acquaviva protiv Francuske, 21. studenog 1995., Serija A br. 333-A
Aerts protiv Belgije, 30. srpnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-V
Agrokompleks protiv Ukrajine, br. 23465/03, 6. listopada 2011.
Air Canada protiv Ujedinjene Kraljevine, 5. svibnja 1995., Serija A br. 316-A
Airey protiv Irske, 9. listopada 1979, Serija A br. 32
Ait-Mouhoub protiv Francuske, 28. listopada 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-VIII
Aksoy protiv Turske, 18. prosinca 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-VI
Alaverdyan protiv Armenije (dec.), br. 4523/04, 24. kolovoza 2010.
Al-Adsani protiv Ujedinjene Kraljevine [GC], br. 35763/97, ECHR 2001-XI
Alatulkkila i drugi protiv Finske, br. 33538/96, 28. srpnja 2005.
Albert i Le Compte protiv Belgije, 10. veljače 1983., Serija A br. 58
Albu i drugi protiv Rumunjske, br. 34796/09 i 63 druga, 10. svibnja 2012.
Alexandre protiv Portugala, br. 33197/09, 20. studenog 2012.
Allan Jacobsson protiv Švedske (no. 2), 19. veljače 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-I
Amat-G Ltd i Mebaghishvili protiv Gruzije, br. 2507/03, ECHR 2005-VIII
Anagnostopoulos i drugi protiv Grčke, br. 39374/98, ECHR 2000-XI
Anđelković protiv Srbije, br. 1401/08, 9. travnja 2013.
Andersson protiv Švedske, br. 17202/04, 7. prosinca 2010.
Andrejeva protiv Latvije [GC], br. 55707/00, ECHR 2009
Andret i drugi protiv Francuske (dec.), br. 1956/02, 25. svibnja 2004.
Andronicou i Constantinou protiv Cipra, 9. listopada 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VI
Andronikashvili protiv Gruzije (dec.), br. 9297/08, 22. lipnja 2010.
Ankerl protiv Švicarske, 23. listopada 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-V
Annoni di Gussola i drugi protiv Francuske, nos. 31819/96 i 33293/96, ECHR 2000-XI
APEH Üldözötteinek Szövetsége i drugi protiv Mađarske, br. 32367/96, ECHR 2000-X
Apostol protiv Gruzije, br. 40765/02, ECHR 2006-XIV
Argyrou i drugi protiv Grčke, br. 10468/04, 15. siječnja 2009.
Arvanitakis protiv Francuske (dec.), br. 46275/99, ECHR 2000-XII
Ashingdane protiv Ujedinjene Kraljevine, 28. svibnja 1985., Serija A br. 93
Asnar protiv Francuske (no. 2), br. 12316/04, 18. listopada 2007.

Atanasovski protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije, br. 36815/03, 14. siječnja 2010.
Athanassoglou i drugi protiv Švicarske[GC], br. 27644/95, ECHR 2000-IV
Augusto protiv Francuske, br. 71665/01, 11. siječnja 2007.
Axen protiv Njemačke, 8. prosinca 1983, Serija A br. 72

—B—

B. i P. protiv Ujedinjene Kraljevine, nos. 36337/97i 35974/97, ECHR 2001-III
Bakan protiv Turske,no. 50939/99, 12. lipnja 2007.
Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske, 26. kolovoza 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Barać i drugi protiv Crne Gore, br. 47974/06, 13. prosinca 2011.
Beaumont protiv Francuske, 24. studenog 1994., Serija A br. 296-B
Beer protiv Austrije, br. 30428/96, 6. veljače 2001.
Beian protiv Rumunjske (no. 1), br. 30658/05, ECHR 2007-V (izvaci)
Běleš i drugi protiv Češke Republike, br. 47273/99, ECHR 2002-IX
Bellet protiv Francuske, 4. prosinca 1995., Serija A br. 333-B
Beneficio Cappella Paolini protiv San Marina, br. 40786/98, ECHR 2004-VIII (izvaci)
Bentham protiv Nizozemske, 23. listopada 1985., Serija A br. 97
Berger protiv Francuske, br. 48221/99, ECHR 2002-X (izvaci)
Bertuzzi protiv Francuske, br. 36378/97, ECHR 2003-III
Blake protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 68890/01, 26. rujna 2006.
Blücher protiv Češke Republike, br. 58580/00, 11. siječnja 2005
Bochan protiv Ukrajine, br. 7577/02, 3. svibnja 2007.
Bock protiv Njemačke, 29. ožujka 1989., Serija A br. 150
Borgese protiv Italije, 26. veljače 1992., Serija A br. 228-B
Bottazzi protiv Italije[GC], br. 34884/97, ECHR 1999-V
Bouilloc protiv Francuske (dec.),no. 34489/03, 28 studenog 2006
Boulois protiv Luxembourg [GC], br. 37575/04, ECHR 2012
British-American Tobacco Company Ltd protiv Nizozemske, 20. studenog 1995., Serija A br. 331
Brualla Gómez de la Torre protiv Španjolske, 19. prosinca 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VIII
Brudnicka i drugi protiv Poljske, br. 54723/00, ECHR 2005-II
Brumărescu protiv Rumunjske [GC], br. 28342/95, ECHR 1999-VII
Bryan protiv Ujedinjene Kraljevine, 22. studenog 1995., Serija A br. 335-A
Buchholz protiv Njemačke, 6. svibnja 1981., Serija A br. 42
Bufferne protiv Francuske (dec.), br. 54367/00, ECHR 2002-III (izvaci)
Buj protiv Hrvatske, br. 24661/02, 1. lipnja 2006.
Burdov protiv Rusije, br. 59498/00, ECHR 2002-III
Burdov protiv Rusije (no. 2), br. 33509/04, ECHR 2009
Burg i drugi protiv Francuske(dec.), br. 34763/02, ECHR 2003-II
Buscarini protiv San Marina (dec.), br. 31657/96, 4. svibnja 2000.
Buscemi protiv Italije, br. 29569/95, ECHR 1999-VI
Buzescu protiv Rumunjske,no. 61302/00, 24. svibnja 2005.

—C—

C.G.I.L. i Cofferati protiv Italije (no. 2), br. 2/08, 6. travnja 2010.
Caloc protiv Francuske, br. 33951/96, ECHR 2000-IX
Canela Santiago protiv Španjolske(dec.), br. 60350/00, 4. listopada 2001.

Cañete de Goñi protiv Španjolske, br. 55782/00, ECHR 2002-VIII
Cappello protiv Italije, 27. veljače 1992., Serija A br. 230-F
Capuano protiv Italije, 25. lipnja 1987., Serija A br. 119
Central Mediterranean Development Corporation Limited protiv Malte (no. 2), no. 18544/08, 22. studenog 2011.
Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije [GC], br. 38433/09, ECHR 2012
Chapman protiv Belgije (dec.), br. 39619/06, 5. ožujka 2013.
Chaudet protiv Francuske, br. 49037/06, 29. listopada 2009.
Chevol protiv Francuske, br. 49636/99, ECHR 2003-III
Ciprová protiv Češke Republike (dec.), br. 33273/03, 22. ožujka 2005.
Clarke protiv Ujedinjene Kraljevine (dec.), br. 23695/02, ECHR 2005-X (izvaci)
Clinique des Acacias i drugi protiv Francuske, nos. 65399/01 i 3 druga, 13. listopada 2005.
Codarcea protiv Rumunjske, br. 31675/04, 2. lipnja 2009.
Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske (dec.), br. 75218/01, 28. ožujka 2006.
Comingersoll S.A. protiv Portugala [GC], no. 35382/97, ECHR 2000-IV
Cooper protiv Ujedinjene Kraljevine [GC], br. 48843/99, ECHR 2003-XII
Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. protiv Nizozemske (dec.), br. 13645/05, ECHR 2009
Cordova protiv Italije (no. 1), br. 40877/98, ECHR 2003-I
Cordova protiv Italije (no. 2), br. 45649/99, ECHR 2003-I (izvaci)
Crompton protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 42509/05, 27. listopada 2009.
Cubanit protiv Rumunjske (dec.), br. 31510/02, 4. siječnja 2007.
Cudak protiv Litve [GC], br. 15869/02, ECHR 2010
Cipra protiv Turske [GC], br. 25781/94, ECHR 2001-IV

—D—

Dağtekin i drugi protiv Turske, br. 70516/01, 13. prosinca 2007.
Dalea protiv Francuske (dec.), br. 964/07, 2. veljače 2010.
De Geouffre de la Pradelle protiv Francuske, 16. prosinca 1992., Serija A br. 253-B
De Haan protiv Nizozemske, 26. kolovoza 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
De Haes i Gijssels protiv Belgije, 24. veljače 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-I
De Moor protiv Belgije, 23. lipnja 1994., Serija A br. 292-A
Del Sol protiv Francuske, br. 46800/99, ECHR 2002-II
Deumeli protiv Njemačke, 29. svibnja 1986., Serija A br. 100
Deweer protiv Belgije, 27. veljače 1980., Serija A br. 35
Di Pede protiv Italije, 26. rujna 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-IV
Diennet protiv Francuske, 26. rujna 1995., Serija A br. 325-A
DMD Group, A.S., protiv Slovačke, br. 19334/03, 5. listopada 2010.
Dolca i drugi protiv Rumunjske (dec.), nos. 59282/11 i 2 druga, 4. rujna 2012.
Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske, 27. listopada 1993., Serija A br. 274
Donadzé protiv Gruzije, br. 74644/01, 7. ožujka 2006.
Döry protiv Švedske, br. 28394/95, 12. studenog 2002.
Dotta protiv Italije (dec.), br. 38399/97, 7. rujna 1999.
Doustaly protiv Francuske, 23. travnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-II
Driza protiv Albanije, br. 33771/02, ECHR 2007-V (izvaci)
Ducret protiv Francuske, br. 40191/02, 12. lipnja 2007.
Dulaurans protiv Francuske, br. 34553/97, 21. ožujka 2000.

—E—

EEG-Slachthuis Verbist Izegem protiv Belgije (dec.), br. 60559/00, ECHR 2005-XII
Eisenstecken protiv Austrije, br. 29477/95, ECHR 2000-X
Elsholz protiv Njemačke [GC], br. 25735/94, ECHR 2000-VIII
Ellès i drugi protiv Švicarske, br. 12573/06, 16. prosinca 2010.
Emesa Sugar N.V. protiv Nizozemske(dec.), br. 62023/00, 13. siječnja 2005.
Emine Araç protiv Turske, br. 9907/02, ECHR 2008
Enea protiv Italije [GC], br. 74912/01, ECHR 2009
Erkner i Hofauer protiv Austrije, 23. travnja 1987., Serija A br. 117
Ernst i drugi protiv Belgije, br. 33400/96, 15. srpnja 2003.
Essaadi protiv Francuske, br. 49384/99, 26. veljače 2002.
Estima Jorge protiv Portugala, 21. travnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-II
Eternit protiv Francuske(dec.), br. 20041/10, 27. ožujka 2012.
Exel protiv Češke Republike, br. 48962/99, 5. srpnja 2005.

—F—

Fabris protiv Francuske [GC], br. 16574/08, ECHR 2013 (izvaci)
Farange S.A. protiv Francuske (dec.), br. 77575/01, 14. rujna 2004.
Fayed protiv Ujedinjene Kraljevine, 21. rujna 1994., Serija A br. 294-B
Fazliyski protiv Bugarske, br. 40908/05, 16. travnja 2013.
Feldbrugge protiv Nizozemske, 29. svibnja 1986., Serija A br. 99
Ferrazzini protiv Italije[GC], br. 44759/98, ECHR 2001-VII
Ferreira Alves protiv Portugala (no. 3),no. 25053/05, 21. lipnja 2007.
Fisanotti protiv Italije, 23. travnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-II
Fischer protiv Austrije, 26. travnja 1995., Serija A br. 312
Fiume protiv Italije, br. 20774/05, 30. lipnja 2009.
Flux protiv Moldove (no. 2), br. 31001/03, 3. srpnja 2007.
Fociac protiv Rumunjske, br. 2577/02, 3. veljače 2005.
Fogarty protiv Ujedinjene Kraljevine [GC], br. 37112/97, ECHR 2001-XI (izvaci)
Forrer-Niedenthal protiv Njemačke, br. 47316/99, 20. veljače 2003.
Fredin protiv Švedske (no. 2), 23. veljače 1994, Serija A br. 283-A
Fretté protiv Francuske, br. 36515/97, ECHR 2002-I
Frimu i drugi protiv Rumunjske (dec.), nos. 45312/11 i 2 druga, 13. studenog 2012.
Frydlender protiv Francuske[GC], br. 30979/96, ECHR 2000-VII
Fuklev protiv Ukrajine, br. 71186/01, 7. lipnja 2005.

—G—

G.L. i S.L. protiv Francuske (dec.), br. 58811/00, ECHR 2003-III (izvaci)
Ganci protiv Italije, br. 41576/98, ECHR 2003-XI
Garcia protiv Francuske, br. 41001/98, 26. rujna 2000.
García Manibardo protiv Španjolske,no. 38695/97, ECHR 2000-II
García Ruiz protiv Španjolske[GC], br. 30544/96, ECHR 1999-I
Gaspari protiv Slovenije,no. 21055/03, 21. srpnja 2009.
Gautrin i drugi protiv Francuske, 20. svibnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-III
Gruzijedis protiv Grčke, 29. svibnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-III
Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb protiv Armenije(dec.), br. 11721/04, 14. travnja 2009.
Gnahoré protiv Francuske,no. 40031/98, ECHR 2000-IX
Göç protiv Turske[GC], br. 36590/97, ECHR-2002-V

Golder protiv Ujedinjene Kraljevine, 21. veljače 1975., Serija A br. 18
Golubović protiv Hrvatske, br. 43947/10, 27. studenog 2012.
Gorou protiv Grčke (no. 2) [GC], br. 12686/03, 20. ožujka 2009.
Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske, br. 62543/00, ECHR 2004-III
Granos Organicos Nacionales S.A. protiv Njemačke, br. 19508/07, 22. ožujka 2012.
Gülmez protiv Turske, br. 16330/02, 20. svibnja 2008.
Guigue i SGEN-CFDT protiv Francuske (dec.), br. 59821/00, ECHR 2004-I
Guincho protiv Portugala, 10. srpnja 1984., Serija A br. 81
Gurov protiv Moldove br. 36455/02, 11. srpnja 2006.
Gutfreund protiv Francuske, br. 45681/99, ECHR 2003-VII

—H—

H. protiv Belgije, 30. studenog 1987., Serija A br. 127-B
H. protiv Francuske, 24. listopada 1989., Serija A br. 162-A
H. protiv Ujedinjene Kraljevine, 8. srpnja 1987., Serija A br. 120
Håkansson i Stuesson protiv Švedske, 21. veljače 1990., Serija A br. 171-A
Helle protiv Finske, 19. prosinca 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VIII
Helmers protiv Švedske, 29. listopada 1991., Serija A no 212-A
Hentrich protiv Francuske, 22. rujna 1994., Serija A br. 296-A
Hesse-Anger i Hanger protiv Njemačke(dec.),no. 45835/99, ECHR 2001-VI
Hiro Balani protiv Španjolske, 9. prosinca 1994., Serija A br. 303-B
Hirvisaari protiv Finske,no. 49684/99, 27. rujna 2001.
Hokkanen protiv Finske, 23. rujna 1994., Serija A br. 299-A
Holding i Barnes PLC protiv Ujedinjene Kraljevine (dec.), br. 2352/02, ECHR 2002-IV
Hornsby protiv Grčke, 19. ožujka 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-II
Hotter protiv Austrije(dec.), br. 18206/06, 7. listopada 2010.
Hudáková i drugi protiv Slovačke, br. 23083/05, 27. travnja 2010.
Humen protiv Poljske[GC], br. 26614/95, 15. listopada 1999.
Hurter protiv Švicarske, br. 53146/99, 15. prosinca 2005.

—I—

I.T.C. Ltd protiv Malte(dec.), br. 2629/06, 11. prosinca 2007.
Immeubles Groupe Kosser protiv Francuske, br. 38748/97, 21. ožujka 2002.
Immobiliare Saffi protiv Italije[GC], br. 22774/93, ECHR 1999-V
Indra protiv Slovačke, br. 46845/99, 1. veljače 2005.
Işyar protiv Bugarske, br. 391/03, 20. studenog 2008.
Ivan Atanasov protiv Bugarske, br. 12853/03, 2. prosinca 2010.

—J—

Jahnke i Lenoble protiv Francuske (dec.), br. 40490/98, ECHR 2000-IX
James i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, 21. veljače 1986., Serija A br. 98
Jurisc i Collegium Mehrerau protiv Austrije, br. 62539/00, 27. srpnja 2006.

—K—

K.D.B. protiv Nizozemske, 27. ožujka 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-II
K.S. protiv Finske, br. 29346/95, 31. svibnja 2001.

Kakamoukas i drugi protiv Grčke [GC], br. 38311/02, 15. veljače 2008.
Kalogeropoulou i drugi protiv Grčke i Njemačke (dec.), br. 59021/00, ECHR 2002-X
Katte Klitsche de la Grange protiv Italije, 27. listopada 1994., Serija A br. 293-B
Kemmache protiv Francuske (no. 3), 24. studenog 1994., Serija A br. 296-C
Kerojärvi protiv Finske, 19. srpnja 1995., Serija A br. 322
Kingsley protiv Ujedinjene Kraljevine [GC], br. 35605/97, ECHR 2002-IV
Kleyn i drugi protiv Nizozemske [GC], nos. 39343/98 i 3 druga, ECHR 2003-VI
Kök protiv Turske, no. 1855/02, 19. listopada 2006.
König protiv Njemačke, 28. lipnja 1978., Serija A br. 27
Kraska protiv Švicarske, 19. travnja 1993., Serija A br. 254-B
Krčmář i drugi protiv Češke Republike, br. 35376/97, 3. ožujka 2000.
Kress protiv Francuske [GC], br. 39594/98, ECHR 2001-VI
Kreuz protiv Poljske, br. 28249/95, ECHR 2001-VI
Kübler protiv Njemačke, br. 32715/06, 13. siječnja 2011.
Kukkonen protiv Finli (no. 2), br. 47628/06, 13. siječnja 2009.
Kushoglu protiv Bugarske, br. 48191/99, 10. svibnja 2007.
Kutić protiv Hrvatske, br. 48778/99, ECHR 2002-II
Kyrtatos protiv Grčke, br. 41666/98, ECHR 2003-VI (izvaci)

—L—

L. protiv Ujedinjene Kraljevine (dec.), br. 34222/96, ECHR 1999-VI
L'Érablière A.S.B.L. protiv Belgije, br. 49230/07, ECHR 2009
Laidin protiv Francuske (no. 2), br. 39282/98, 7. siječnja 2003.
Laino protiv Italije [GC], br. 33158/96, ECHR 1999-I
Lamanna protiv Austrije, br. 28923/95, 10. srpnja 2001.
Langborger protiv Švedske, 22. lipnja 1989., Serija A br. 155
Laskowska protiv Poljske, br. 77765/01, 13. ožujka 2007.
Lavents protiv Latvije, br. 58442/00, 28. studenog 2002.
Le Calvez protiv Francuske, 29. srpnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-V
Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije, 23. lipnja 1981., Serija A br. 43
Lechner i Hess protiv Austrije, 23. travnja 1987., Serija A br. 118
Levages Prestations Services protiv Francuske, 23. listopada 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-V
Libert protiv Belgije (dec.), br. 44734/98, 8. srpnja 2004.
Lithgow i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, 8. srpnja 1986., Serija A br. 102
Lobo Machado protiv Portugala, 20. veljače 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-I
Loiseau protiv Francuske (dec.), br. 46809/99, ECHR 2003-XII
Lorenzetti protiv Italije, br. 32075/09, 10. travnja 2012.
Luka protiv Rumunjske, br. 34197/02, 21. srpnja 2009.
Lunari protiv Italije, br. 21463/93, 11. siječnja 2001.
Lundevall protiv Švedske, br. 38629/97, 12. studenog 2002.
Luordo protiv Italije, br. 32190/96, ECHR 2003-IX
Lupaş i drugi protiv Rumunjske, nos. 1434/02 i 2 druga, ECHR 2006-XV (izvaci)

—M—

Maaouia protiv Francuske [GC], br. 39652/98, ECHR 2000-X
Mackay i BBC Scotli protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 10734/05, 7. prosinca 2010.
Majorana protiv Italije (dec.), br. 75117/01, 26. svibnja 2005.

Malhous protiv Češke Republike [GC], br. 33071/96, 12. srpnja 200.1
Mamatkulov i Askarov protiv Turske [GC], nos. 46827/99 i 46951/99, ECHR 2005-I
Manoilescu i Dobrescu protiv Rumunjske i Rusije (dec.), br. 60861/00, ECHR 2005 VI
Mantovanelli protiv Francuske, 18. mars 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-II
Markovic i drugi protiv Italije [GC], no. 1398/03, ECHR 2006-XIV
Martinie protiv Francuske [GC], br. 58675/00, ECHR 2006-VI
Martins Moreira protiv Portugala, 26. listopada 1988., Serija A br. 143,
Masson i Van Zon protiv Nizozemske, 28. rujna 1995., Serija A br. 327-A
Matheus protiv Francuske, br. 62740/00, 31. ožujka 200.5
McElhinney protiv Irske [GC], br. 31253/96, ECHR 2001-XI (izvaci)
McGinley i Egan protiv Ujedinjene Kraljevine, 9. lipnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-III
McGonnell protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 28488/95, ECHR 2000-II
McMichael protiv Ujedinjene Kraljevine, 24. veljače 1995., Serija A br. 307-B
McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 46311/99, ECHR 2002-III
Melis protiv Grčke, br. 30604/07, 22. srpnja 2010.
Melnyk protiv Ukrajine, br. 23436/03, 28. ožujka 2006.
Menchinskaya protiv Rusije, br. 42454/02, 15. siječnja 2009.
Mercieca i drugi protiv Malte, br. 21974/07, 14. lipnja 201.1
Mérigaud protiv Francuske, br. 32976/04, 24. rujna 2009.
Mežnarić protiv Hrvatske, br. 71615/01, 15. srpnja 2005.
Micallef protiv Malte [GC], br. 17056/06, ECHR 2009
Mihova protiv Italije (dec.), br. 25000/07, 30. ožujka 2010.
Mikulić protiv Hrvatske, br. 53176/99, ECHR 2002-I
Milatová i drugi protiv Češke Republike, br. 61811/00, ECHR 2005-V
Miller protiv Švedske, br. 55853/00, 8. veljače 2005.
Mincheva protiv Bugarske, br. 21558/03, 2. rujna 2010.
Miragall Escolano protiv Španjolske, nos. 38366/97 i 9 druga, ECHR 2000-I
Mirojubovs i drugi protiv Latvije, br. 798/05, 15. rujna 2009.
Mocié protiv Francuske, br. 46096/99, 8. travnja 2003.
Moreira de Azevedo protiv Portugala, 23. listopada 1990., Serija A br. 189
Morel protiv Francuske, br. 34130/96, ECHR 2000-VI
Moroko protiv Rusije, br. 20937/07, 12. lipnja 2008.
Moser protiv Austrije, br. 12643/02, 21. rujna 2006.
Mosteanu i drugi protiv Rumunjske, br. 33176/96, 26. studenog 2002.
Musumeci protiv Italije, no. 33695/96, 11. siječnja 2005.

—N—

National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjene Kraljevine, 23. listopada 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VII
Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske [GC], br. 13279/05, 20. listopada 2011.
Nideröst-Huber protiv Švicarske, 18. veljače 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-I
Niederböster protiv Njemačke, br. 39547/98, ECHR 2003-IV (izvaci)
Nunes Dias protiv Portugala (dec.), nos. 2672/03 i 69829/01, ECHR 2003-IV

—O—

Obermeier protiv Austrije, 28. lipnja 1990., Serija A br. 179
Oerlemans protiv Nizozemske, 27. studenog 1991., Serija A br. 219

OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X i Blanche de Castille i drugi protiv Francuske, nos. 42219/98 i 54563/00, 27. svibnja 2004.
Okyay i drugi protiv Turske, no. 36220/97, ECHR 2005-VII
Oleksandr Volkov protiv Ukrajine, no. 21722/11, ECHR 2013
Oleynikov protiv Rusije, br. 36703/04, 14. ožujka 2013.
Olsson protiv Švedske (no. 1), 24. ožujka 1988., Serija A br. 130
Olujčić protiv Hrvatske, br. 22330/05, 5. veljače 2009.
Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (ONSIL) protiv Francuske (dec.), br. 39971/98, ECHR 2000-IX
Oršuš i drugi protiv Hrvatske [GC], br. 15766/03, ECHR 2010
Ortenberg protiv Austrije, 25. studenog 1994., Serija A br. 295-B
Osinger protiv Austrije, no. 54645/00, 24. ožujka 2005.
Osman protiv Ujedinjene Kraljevine 28. listopada 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-VIII
Ouzounis i drugi protiv Grčke, br. 49144/99, 18. travnja 2002.

—P—

P., C. i S. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 56547/00, ECHR 2002-VI
Pabla Ky protiv Finske, br. 47221/99, ECHR 2004-V
Pafitis i drugi protiv Grčke, 26. veljače 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-I
Paksas protiv Litve [GC], br. 34932/04, ECHR 2011
Pammel protiv Njemačke, 1. srpnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Panjeheighalehei protiv Danske (dec.), br. 11230/07, 13. listopada 2009.
Papachelas protiv Grčke [GC], br. 31423/96, ECHR 1999-II
Papageorgiou protiv Grčke, 22. listopada 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VI
Papon protiv Francuske (dec.), br. 344/04, ECHR 2005-XI
Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske, br. 24810/06, 22. prosinca 2009.
Paulsen-Medalen i Svensson protiv Švedske, 19. veljače 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-I
Pedro Ramos protiv Švicarske, br. 10111/06, 14. listopada 2010.
Pellegrin protiv Francuske [GC], br. 28541/95, ECHR 1999-VIII
Pellegrini protiv Italije, br. 30882/96, ECHR 2001-VIII
Peñafiel Salgado protiv Španjolske (dec.), br. 65964/01, 16. travnja 2002.
Perez protiv Francuske [GC], br. 47287/99, ECHR 2004-I
Pérez de Rada Cavanilles protiv Španjolske, 28. listopada 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-VIII
Peruš protiv Slovenije, br. 35016/05, 27. rujna 2012.
Pescador Valero protiv Španjolske, br. 62435/00, ECHR 2003-VII
Petko Petkov protiv Bugarske, br. 2834/06, 19. veljače 2013.
Pétur Thór Sigurðsson protiv Islanda, br. 39731/98, ECHR 2003-IV
Philis protiv Grčke (no. 1), 27. kolovoza 1991., Serija A br. 209
Philis protiv Grčke (no. 2), 27. lipnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Pierre-Bloch protiv Francuske, 21. listopada 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VI
Pini i drugi protiv Rumunjske, nos. 78028/01 i 78030/01, ECHR 2004-V (izvaci)
Pizzetti protiv Italije, 26. veljače 1993., Serija A br. 257-C
Platakou protiv Grčke, br. 38460/97, ECHR 2001-I
Pocius protiv Litve, br. 35601/04, 6. srpnja 2010
Podbielski i PPU Polpure protiv Poljske, br. 39199/98, 26. srpnja 2005.
Poiss protiv Austrije, 23. travnja 1997., Serija A br. 117
Potocka i drugi protiv Poljske, br. 33776/96, ECHR 2001-X
Preda i Dardari protiv Italije (dec.), nos. 28160/95 i 28382/95, ECHR 1999-III

Pretto i drugi protiv Italije, 8. prosinca 1983., Serija A br. 71
Pridatchenko i drugi protiv Rusije, nos. 2191/03 i 3 druga, 21. lipnja 2007.
Prince Hans-Adam II of Liechtenstein protiv Njemačke[GC], br. 42527/98, ECHR 2001-VIII
Probstmeier protiv Njemačke, 1. srpnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Procola protiv Luxembourg, 28. rujna 1995., Serija A br. 326
Prodan protiv Moldove, br. 49806/99, ECHR 2004-III (izvaci)
Puolitaival i Pirttiaho protiv Finske, br. 54857/00, 23. studenog 2004.

—R—

R.P. i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 38245/08, 9. listopada 2012.
Raylyan protiv Rusije, br. 22000/03, 15. veljače 200. 7
Refah Partisi (The Welfare Party) i drugi protiv Turske(dec.), nos. 41340/98 i 3 druga, 3. listopada 2000.
Reuther protiv Njemačke(dec.), br. 74789/01, ECHR 2003-IX
Revel i Mora protiv Francuske (dec.), br. 171/03, 15. studenog 2005.
Ringeisen protiv Austrije, 16. srpnja 1971., Serija A br. 13
Robins protiv Ujedinjene Kraljevine, 23. rujna 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-V
Roche protiv Ujedinjene Kraljevine [GC], 32555/96, ECHR 2005-X
Rolf Gustafson protiv Švedske, 1. srpnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Romańczyk protiv Francuske, br. 7618/05, 18. studenog 2010.
RTBF protiv Belgije, br. 50084/06, ECHR 2011
Ruianu protiv Rumunjske, br. 34647/97, 17. lipnja 2003.
Ruiz-Mateos protiv Španjolske, 23. lipnja 1993., Serija A br. 262
Ruiz Torija protiv Španjolske, 9. prosinca 1994., Serija A br. 303-A
Ruotolo protiv Italije, 27. veljače 1992., Serija A br. 230-D
Ryabykh protiv Rusije, br. 52854/99, ECHR 2003-IX
Ryakib Biryukov protiv Rusije, br. 14810/02, ECHR 2008

—S—

Sabah El Leil protiv Francuske[GC], br. 34869/05, 29. lipnja 2011.
Sabin Popescu protiv Rumunjske, br. 48102/99, 2. ožujka 2004.
Sablon protiv Belgije, br. 36445/97, 10. travnja 2001.
Saccoccia protiv Austrije(dec.), br. 69917/01, 5. srpnja 2007.
Saccoccia protiv Austrije, br. 69917/01, 18. prosinca 200.8
Sacilor-Lormines protiv Francuske, no. 65411/01, ECHR 2006-XIII
Sakellaropoulos protiv Grčke (dec), br. 38110/08, 6. siječnja 2011.
Salesi protiv Italije, br. 26. veljače 1993., Serija A br. 257-E
Salomonsson protiv Švedske, br. 38978/97, 12. studenog 2002.
Sâmbata Bihor Greco-Catholic Parish protiv Rumunjske, br. 48107/99, 12. siječnja 2010.
San Leonard Bi Club protiv Malte, br. 77562/01, ECHR 2004-IX
Sanglier protiv Francuske, br. 50342/99, 27. svibnja 2003.
Santambrogio protiv Italije, br. 61945/00, 21. rujna 2004.
Santos Pinto protiv Portugala, br. 39005/04, 20. svibnja 2008.
Saoud protiv Francuske, br. 9375/02, 9. listopada 2007.
Sara Lind Eggertsdóttir protiv Islanda, br. 31930/04, 5. srpnja 2007.
Sartory protiv Francuske, br. 40589/07, 24. rujna 2009.
Savino i drugi protiv Italije, nos. 17214/05 i 2 druga, 28. travnja 2009.
Schouten i Meldrum protiv Nizozemske, 9. prosinca 1994., Serija A br. 304

Schuler-Zraggen protiv Švicarske, 24. lipnja 1993., Serija A br. 263
Scordino protiv Italije (no. 1) [GC], br. 36813/97, ECHR 2006-V
Sdružení Jihočeské Matky protiv Češke Republike (dec.), br. 19101/03, 10. srpnja 2006.
Siatkowska protiv Poljske, br. 8932/05, 22. ožujka 2007.
Siegel protiv Francuske, br. 36350/97, ECHR 2000-XII
Sigalas protiv Grčke, br. 19754/02, 22. rujna 2005.
Sigma Radio Television Ltd protiv Cipra, nos. 32181/04 i 35122/05, 21. srpnja 2011.
Šikić protiv Hrvatske, br. 9143/08, 15. srpnja 2010.
Silva Pontes protiv Portugala, 23. ožujka 1994., Serija A n° 286-A
Skorobogatykh protiv Rusije (dec.), br. 37966/02, 8. lipnja 2006.
Smirnov protiv Rusije (dec.), br. 14085/04, 6. srpnja 2006.
Société anonyme d'habitations à loyers modérés Terre et Famille protiv Francuske (dec.),no. 62033/00, 17. veljače 2004.
Sokurenko i Strygun protiv Ukrajine, nos. 29458/04 i 29465/04, 20. srpnja 2006.
Sommerfeld protiv Njemačke [GC],no. 31871/96, ECHR 2003-VIII (izvaci)
Sotiris i Nikos Koutras ATTEE protiv Grčke, br. 39442/98, ECHR 2000-XII
Sovtransavto Holding protiv Ukrajine, br. 48553/99, ECHR 2002-VII
Speil protiv Austrije (dec.), br. 42057/98, 5. rujna 2002.
Sporrong i Lönnroth protiv Švedske, 23. rujna 1982., Serija A br. 52
Sramek protiv Austrije, 22. listopada 1984., Serija A br. 84
Stanev protiv Bugarske [GC], br. 36760/06, ECHR 2012
Stankiewicz protiv Poljske, br. 46917/99, ECHR 2006-VI
Star Cate Epilekta Gevmata i drugi protiv Grčke(dec.), br. 54111/07, 6. srpnja 2010.
Staroszczyk protiv Poljske,no. 59519/00, 22. ožujka 2007.
Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 68416/01, ECHR 2005-II
Stegarescu i Bahrin protiv Portugala,no. 46194/06, 6. travnja 2010.
Stepinska protiv Francuske, br. 1814/02, 15. lipnja 2004.
Storck protiv Njemačke, br. 61603/00, ECHR 2005-V
Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke, 9. prosinca 1994., Serija A br. 301-B
Stubbings i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, 22. listopada 1996., Izvješća o presudama i odlukama1996-IV
Suda protiv Češke Republike, br. 1643/06, 28. listopada 2010.
Suküt protiv Turske(dec.), br. 59773/00, 11. rujna 2007.
Suominen protiv Finske, br. 37801/97, 1. srpnja 2003.
Sürmeli protiv Njemačke[GC], br. 75529/01, ECHR 2006-VII
Süßmann protiv Njemačke[GC], 16 rujna 1996, Izvješća o presudama i odlukama1996-IV
Švarc i Kavnik protiv Slovenije, br. 75617/01, 8. veljače 2007.
Syngelidis protiv Grčke, br. 24895/07, 11. veljače 2010.
Szücs protiv Austrije, 24. studenog 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VII

—T—

Tabor protiv Poljske, br. 12825/02, 27. lipnja 2006.
Taşkın i drugi protiv Turske, br. 46117/99, ECHR 2004-X
Tatishvili protiv Rusije, br. 1509/02, ECHR 2007-I
Terra Woningen B.V. protiv Nizozemske, 17. prosinca 1996., Izvješća o presudama i odlukama1996-VI
Teteriny protiv Rusije, br. 11931/03, 30. lipnja 2005.
The Holy Monasteries protiv Grčke, 9. prosinca 1994., Serija A br. 301-A
Thlimmenos protiv Grčke [GC], br. 34369/97, ECHR 2000-IV
Tiemann protiv Francuske i Njemačke (dec.), nos. 47457/99 i 47458/99, ECHR 2000-IV
Tierce protiv San Marina,no. 69700/01, ECHR 2003-VII

Tinnelly & Sons Ltd i drugi i McElduff i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, 10. srpnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-IV

Tocono i Profesori Prometejšti protiv Moldove, br. 32263/03, 26. lipnja 2007.

Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjene Kraljevine, 13. srpnja 1995., Serija A br. 316-B

Torri protiv Italije, 1. srpnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV

Toziczka protiv Poljske, br. 29995/08, 24. srpnja 2012.

Tre Traktörer Aktiebolag protiv Švedske, 7. srpnja 1989., Serija A br. 159

Tregubenko protiv Ukrajine, br. 61333/00, 2. studenog 2004.

Treska protiv Albanije i Italije (dec.), br. 26937/04, ECHR 2006-XI (izvaci)

Tsfayo protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 60860/00, 14. studenog 2006.

Tsikakis protiv Njemačke, br. 1521/06, 10. veljače 2011.

Turczanik protiv Poljske, br. 38064/97, ECHR 2005-VI

Tuziński protiv Poljske (dec), no. 40140/98, 30. ožujka 1999.

—U—

Uçar protiv Turske (dec.), br. 12960/05, 29. rujna 2009.

Ullens de Schooten i Rezabek protiv Belgije, nos. 3989/07 i 38353/07, 20. rujna 2011.

Ulyanov protiv Ukrajine (dec.), br. 16472/04, 5. listopada 2010.

Unédic protiv Francuske, br. 20153/04, 18. prosinca 2008.

Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španjolske, 7. srpnja 1989., Serija A br. 157

Užkauskas protiv Litve, br. 16965/04, 6. srpnja 2010.

—V—

Valová, Slezák i Slezák protiv Slovačke, br. 44925/98, 1. lipnja 2004.

Van de Hurk protiv Nizozemske, 19. travnja 1994., Serija A br. 288

Van Droogenbroeck protiv Belgije, 24. lipnja 1982., Serija A br. 50

Van Orshoven protiv Belgije, 25. lipnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-III

Varela Assalino protiv Portugala (dec.), br. 64336/01, 25. travnja 2002.

Vasilchenko protiv Rusije, br. 34784/02, 23. rujna 2010.

Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (no. 2), no. 32772/02, 4. listopada 2007.

Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije (dec.), br. 62763/00, 16. siječnja 2003.

Vermeulen protiv Belgije, 20. veljače 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-I

Vernillo protiv Francuske, 20. veljače 1991., Serija A br. 198

Versini protiv Francuske, br. 40096/98, 10. srpnja 2001.

Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske [GC], br. 63235/00, ECHR 2007-II

Vocaturu protiv Italije, 24. svibnja 1991., Serija A br. 206-C

Voggenreiter protiv Njemačke, br. 47169/99, ECHR 2004-I (izvaci)

Von Maltzan i drugi protiv Njemačke (dec.) [GC], nos. 71916/01 i 2 druga, ECHR 2005-V

—W—

Wagner i J.M.W.L. protiv Luxembourga, br. 76240/01, 28. lipnja 2007.

Waite i Kennedy protiv Njemačke [GC], br. 26083/94, ECHR 1999-I

Warsicka protiv Poljske, br. 2065/03, 16. siječnja 2007.

Weissman i drugi protiv Rumunjske, br. 63945/00, ECHR 2006-VII (izvaci)

Werner protiv Austrije, 24. studenog 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VII

Wettstein protiv Švicarske, br. 33958/96, ECHR 2000-XII

Wierzbicki protiv Poljske, br. 24541/94, 18. lipnja 2002.

Wiesinger protiv Austrije, 30. listopada 1991., Serija A br. 213

Woś protiv Poljske, br. 22860/02, ECHR 2006-VII

Wynen i Centre hospitalier interrégional Edith-Cavell protiv Belgije, br. 32576/96, ECHR 2002-VIII

—X—

X protiv Francuske, 31. ožujka 1992., Serija A br. 234-C

—Y—

Yagtzilar i drugi protiv Grčke, br. 41727/98, ECHR 2001-XII

Yakovlev protiv Rusije, br. 72701/01, 15. ožujka 2005.

Yavorivskaya protiv Rusije, br. 34687/02, 21. srpnja 2005.

Yvon protiv Francuske, br. 44962/98, ECHR 2003-V

—Z—

Z i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine [GC], br. 29392/95, ECHR 2001-V

Zagorodnikov protiv Rusije, br. 66941/01, 7. lipnja 2007.

Zalli protiv Albanije(dec.), br. 52531/07, 8. veljače 2011

Zander protiv Švedske, 25. studenog 1993., Serija A br. 279-B

Zapletal protiv Češke Republike (dec.), br. 12720/06, 30. studenog 2010.

Ziegler protiv Švicarske, br. 33499/96, 21. veljače 2002.

Zielinski, Pradal, Gonzalez i drugi protiv Francuske [GC], nos. 24846/94 i 9 druga, ECHR 1999-VII

Zimmermann i Steiner protiv Švicarske, 13. srpnja 1983., Serija A br. 66

Zollmann protiv Ujedinjene Kraljevine(dec.), br. 62902/00, ECHR 2003-XII

Zolotas protiv Grčke, br. 38240/02, 2. lipnja 2005.

Zumtobel protiv Austrije, 21. rujna 1993., Serija A br. 268-A

Zvolský i Zvolská protiv Češke Republike, br. 46129/99, ECHR 2002-IX